

‘In naam van de vader’

*KATHOLIEKE IDEEËN OVER VADERSCHAP IN HET
BELGIË VAN DE JAREN 1950*

279.848 tekens

Rebecca Segers (student)
*Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de Geschiedenis
Academiejaar 2020-2021*
Promotor: dr. Tinne Claes

Ik verklaar me akkoord met de code of conduct van de faculteit Letteren voor geloofwaardig auteurschap.

Inhoudstafel

Dankwoord	3
Inleiding	4
Literatuur en historiografie.....	6
Bronnenmateriaal: de <i>Feuilles Familiales</i>	10
Onderzoeksvraag en methode	13
1. Achtergrond: vaders in verzuild België	16
<i>La Sainte Famille</i>	18
2. Vader als hoofd van het gezin: veranderende autoriteit	23
Dialogoog in plaats van despoot.....	23
Conclusie	29
3. Vader als voorziener: een alternatief voor het kostwinnersmodel	31
Meer dan een kostwinner	32
Ook een voorziener	33
<i>Voorzien in bescherming</i>	35
<i>Voorzien in structuur</i>	38
<i>Voorzien in hulp</i>	40
Conclusie	45
4. Vader als priester: de morele gids van het gezin en de samenleving	46
De vader als goede christen.....	47
De vader als priester	51
Conclusie	57
5. Vader als vriend: de emotionele band tussen de vader zijn kroost	58
Interesse tonen in de denkwereld van het kind.....	60
Bloedband en vertrouwensband	64
Affectie geven en ontvangen	66
Conclusie	70
Besluit: vaderschap als levensdoel	72
Bibliografie	78
Bronnenmateriaal	78
Literatuur	78
Abstract	81

Dankwoord

Het is ondertussen algemene kennis dat je een masterproef niet op je eentje schrijft. Deze thesis is daar zeker geen uitzondering op. Het lijkt me dan ook gepast om deze pagina te vullen met enkele dankbetuigingen aan mensen die dit eindwerk mee mogelijk hebben gemaakt.

Mijn oprechte dank gaat eerst en vooral uit naar mijn promotor dr. Tinne Claes. Niet alleen voorzag ze de masterstudenten cultuurgeschiedenis dit jaar in een reeks nuttige lessen, ze maakte het gebrek aan *live* contactmomenten meer dan goed met haar enthousiasme. Bovenal wil ik haar bedanken voor de begeleiding en hulp waarin ze mij voorzag tijdens het onderzoek- en schrijfproces. Zonder de constructieve feedback en adviezen van dr. Tinne Claes had deze masterproef immers niet tot stand kunnen komen.

Ik bedank de K.U. Leuven als instelling voor de faciliteiten die ze haar studenten biedt waaronder het bibliotekennet waarvan ik dankbaar gebruik heb kunnen maken het voorbije jaar. Meer specifiek wil ik de medewerkers van de Maurits Sabbebibliotheek bedanken voor de hulp bij mijn onderzoekwerk.

Ik wil ook kort dr. Andreas Stynen bedanken voor de lessen cultuurgeschiedenis die hij mij en andere studenten heeft aangereikt. De lessen hebben met name mijn interesse gewekt voor cultuurhistorisch onderzoek. Daar komt nog bij dat de opgedane kennis bijgedragen heeft aan de methodologie en opzet van deze paper.

Deze masterproef had voorts geen realiteit geworden zonder de steun van mijn familie en vrienden. Ten eerste wil ik dank betuigen aan mijn ouders. Zij hebben in eerste instantie mogelijk gemaakt dat ik deze studie kon aanvatten en hebben mij doorheen de vier jaar van de opleiding Geschiedenis het vertrouwen gegeven dat ik nodig had. Verder wil ik mijn broer bedanken voor de hulp bij technische en/of digitale problemen die ik ondervond gedurende de vier jaar van mijn opleiding. Ik bedank ook graag mijn zus die mij altijd met raad en daad heeft bijgestaan. Tot slot bedank ik nog vlug mijn oma.

En dan als laatsten, maar zeker niet de minsten, wil ik Marieke Tackx en Jasper Snoeys bedanken. Hun vriendschap, steun en bemoedigende woorden zijn van onschatbare waarde geweest voor het afronden van deze thesis en van de gehele opleiding. Ik ben dan ook enorm dankbaar om deze ervaring met hen gedeeld te mogen hebben. Bovenal voel ik me trots over het feit dat we dit samen hebben bereikt.

Rebecca Segers

Leuven, 2021.

Inleiding

Le père et l'enfant se comprenaient très profondément, très au-delà des mots... [...] Un sourd et fort amour gonflait le père d'un enivrement que cachait son visage et dont éclatait son cœur. (1951, 227)

Wanneer we denken aan een vader in de jaren 1950, dan schiet ons een beeld te binnen van een ietwat norse kostwinner die weinig bij het dagelijkse reilen en zeilen van zijn gezin betrokken was. In ons collectieve geheugen is er voor 'nieuwe mannen' – mannen die meewerken in het huishouden en betrokken zijn bij de opvoeding van hun kinderen – geen plaats in de jaren 'stilletjes'. Toch werd bovenstaand citaat gepubliceerd in 1951. Al aan de aanvang van de jaren 1950, zo blijkt, werden vaders beschreven als gevoelige mannen die hun kinderen zonder woorden begrepen en wiens hart barstte van liefde voor hen.

Ook in de historiografie worden de jaren 1950 vaak op slechts twee manieren voorgesteld: als de voortzetting van de jaren 1930 of als de voorgeschiedenis van de jaren 1960. Het decennium wordt niet geassocieerd met verandering, maar met terugkeer, behoud of stilte. Echter, wanneer je de jaren 1950 in hun eigenheid benadert, blijkt dat de periode niet zo behoudsgezind of geruisloos was als je zou denken. De traditionele visie op de jaren 1950 vloeit voort uit een associatie met de sterke, levensbeschouwelijke verzuiling. Na de Tweede Wereldoorlog werd de levensbeschouwelijke strijd tussen liberalen en katholieken uitgevochten op het niveau van het gezin.

Wat vaak wordt vergeten, is dat verzuiling ook gepaard kon gaan met verandering. Meer nog, verzuiling maakte emancipatie binnen de eigen gemeenschap mogelijk. Zo groeide binnen de katholieke zuil bijvoorbeeld het besef dat een 'ideaal christelijk gezin' niet alleen uit een Maria en een Jezus bestond, maar ook uit een Jozef. Vaderschap werd in de jaren 1950 opgewaardeerd. Er ontstond, zoals zal blijken uit deze masterproef, een vernieuwend katholiek discours over vaderschap. Een nieuw ideaalbeeld vond ingang: een beeld van een liefdevolle vader die zich met plezier en enthousiasme inzette voor zijn ouderschapsmissie. Het ging om een teder, aanwezig en betrokken vaderschapsideaal.

Vanwaar nu de katholieke interesse in een geëmancipeerd vadersfiguur? In de jaren 1950 kreeg de Belgische, katholieke kerk te kampen met een gedeeltelijk gesecculariseerde samenleving.¹ De verzuiling versterkte enerzijds de maatschappelijke positie van het katholicisme binnen haar eigen gemeenschap. Anderzijds werd het katholicisme sterk uitgedaagd door de andere zuilen, zoals die van het liberalisme. De historiografie heeft dit verleden lang enkel vanuit dit laatste perspectief benaderd: een katholieke kerk die aangevallen werd in haar dogma's en waarden. Toch stond de katholieke zuil nog tot de jaren 1960 sterk in haar schoenen. Zo beweerde historica Sylvie Peperstraete dat de visie van de Kerk voor vele gelovigen nog een leidraad was om hun identiteit rond uit te bouwen.² Zeker in de naoorlogse periode wanneer het gezin als de belangrijkste sociale kern werd beschouwd, wonnen christelijke droombeelden over mannelijkheid en vrouwelijkheid in familieverband aan belang.³ Zo werd het

¹ Tine Van Osselaer en Patrick Pasture, *Christian Homes: Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries*, vol. 14, KADOC-Studies on Religion, Culture and Society (Leuven: University Press, 2014), 50–51.

² Sylvie Peperstraete, "Note de l'éditrice de la collection", in *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l'Eglise catholique*, 2017, 7.

³ Maurice Godelier, *The Metamorphoses of Kinship* (London: Verso, 2011), 3–6; Laura King, *Family Men: Fatherhood and Masculinity in Britain, c. 1914-1960*, First published in paperback. (Oxford: University Press, 2020), 18; Bernhard Schneider, "Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.", in *Christian Homes: Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries* (Leuven University Press, 2015), 50–51, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=4777079>.

maatschappelijke ideaal van de nucleaire familie gekoppeld aan het katholieke ideaalbeeld van de Heilige Familie van Nazareth. De symboliek rond Jozef, Maria en Jezus als een hecht gezin werd ingeschakeld om families te overtuigen van de waarde van het katholicisme voor het gezinsleven.⁴ De Kerk wierp zich met andere woorden op als hét middel tot geluk voor het gezin.

In hun studie *Christian Homes* betogen de historici Tine Van Osselaer en Patrick Pasture daarom om de christelijke thuis te beschouwen als een plaats voor christelijke socialisatie. Het was immers de plek bij uitstek waar kinderen leerden wat het betekende om een goede christen te zijn.⁵ Dit hield in dat ouderschap ook een maatschappelijke functie vervulde, want goed (lees: christelijk) opgevoede kinderen garandeerden een stabiele toekomst voor de katholieke gemeenschap. Het katholieke discours zette daarom in op de disciplineren van ouders opdat deze bewust zouden worden van hun persoonlijke bijdrage aan de goddelijke creatie van een christelijke wereld.⁶ Ouderschap werd zo het voornaamste instrument voor de socialisering van de volgende generatie christenen.

Zonen en dochters leefden thuis bovendien samen en dus konden ze er elk in hun respectievelijke *gendered* gedrag worden opgevoed.⁷ Het katholieke discours stond sterk het model van complementariteit van de seksen voor, waarbij mannen en vrouwen elkaar aanvulden in hun vaardigheden en karakteristieken. Het was een model dat uitging van verschil: mannen en vrouwen waren niet gelijk, maar wel gelijkwaardig. Ze hadden elkaars sterktes nodig. De ‘mannelijke rationaliteit’ werd dan uitgespeeld tegenover de ‘vrouwelijke sentimentaliteit’.⁸ Dit denkbeeld gold ook voor de verdeling van ouderschapsrollen. Moeders en vaders vervulden specifieke functies in het reilen en zeilen van het gezin – functies die pasten bij hun vrouwelijke of mannelijke natuur.⁹ Voor een hedendaagse lezer klinkt dit conservatief, maar in feite ging het om een emancipatie van de vaderfiguur binnen de gezinscontext. In de vooroorlogse periode trad de moeder op als de primaire ouder voor de kinderen.¹⁰ Echter, ik zal aantonen dat in het kader van de katholieke socialiseringscampagne ook de mannelijke aanwezigheid in het gezin aan belang won.

Na de Tweede Wereldoorlog en vooral tijdens de jaren 1950 opperde de katholieke zuil voor meer aanwezig, betrokken en teder vaderschap. Op die manier verzekerden ze immers dat het kind een

---

⁴ Alana Harris, “Gatherings at the Family Table. Transformations in Christology and Popular Religiosity in Twentieth-Century English Catholicism, 1945-1980.”, in *Christian Homes : Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries* (Leuven University Press, 2015), 184, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=4777079>; Cécile Vanderpelen-Diagre, “La « Sainte Famille » : retour sur l’efficacité heuristique d’une allégorie”, in *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 2017, 9–16; Tine Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, in *Christian Homes : Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries* (Leuven University Press, 2015), 13, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=4777079>.

⁵ Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 22.

⁶ Claudine Marissal, *Moeders en vaders: geen vanzelfsprekende gelijkheid: België, 19de-21ste eeuw* (Brussel: Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, 2018), 30.

⁷ Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 22.

⁸ Van Osselaer, 17.

⁹ Marissal, *Moeders en vaders*, 30; Caroline Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland: A Silent Revolution?”, *Gender & History* 27, nr. 3 (2015): 834, 836 en 841, <https://doi.org/10.1111/1468-0424.12165>; Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 19; Tine Van Osselaer, *The Pious Sex: Catholic Constructions of Masculinity and Femininity in Belgium, c. 1800–1940*, KADOC-Studies on Religion, Culture and Society (Leuven: University Press, 2013), 12, 23 en 91.

¹⁰ Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 9.

exhaustieve vorming genoot, want de vader kon sommige zaken simpelweg beter aanleren dan de moeder, aldus het katholieke discours in die periode. Bovendien vervulde de vader enkele rollen die hij specifiek werd toegewezen omdat hij een man was. Zo werd het uitvoeren van gezag en orde al langer als iets typisch mannelijk geïnterpreteerd.¹¹ Deze masterproef geeft desondanks aan dat het overwicht van de vaderfiguur in de jaren na de oorlog een nieuw gezicht kreeg.

Bovendien bestond er een verwachting over het vaderschap als een vorm van ‘voorziening’. In haar onderzoek over Engeland, beargumenteerde Laura King dat het kostwinnersmodel een te beperkte interpretatie was van vaderschap in de jaren 1950. Vaders voorzagen volgens haar in meer dan financiële en materiële middelen voor hun gezin. Zo boden ze ook bescherming, hulp en structuur.¹² Maar bood een vader ook meer dan dat? Voorzag een vader binnen een katholieke context bijvoorbeeld ook in religieus onderricht? Waren ‘bescherming’ en ‘structuur’ ook waarden die specifiek als christelijk konden worden opgevat? Met andere woorden, moesten vaders in het katholieke België kinderen ook ‘voorzien’ in een stabiel geloofsleven? Deze masterproef zal het bestaande onderzoek over vaderschap in de jaren 1950, waarin het werk van King dominant is, aanvullen met een religieuze invalshoek. Religie is immers, zoals zal blijken in de volgende bladzijden, tot nu toe onderbelicht gebleven in de historiografie over gender en familie.

Literatuur en historiografie

Tot voor kort stond familiegeschiedenis gelijk aan de studie van ervaringen van vrouwen in een huiselijke context en onderzoek naar de historische betekenis van termen als ‘kindertijd’ en ‘moederschap’.¹³ Deze focus was veelal het gevolg van de ontstaanscontext van dit onderzoeksdomein. Familiegeschiedenis kwam tot stand in de nasleep van de *cultural turn* en de feministische wending in de historiografie tijdens de jaren 1970. Omdat de nadruk binnen deze onderzoeksscholen toen lag op de emancipatie van vrouwelijke historische actoren, vormde de rol van mannen binnen het gezinsleven geen onderwerp van studie.¹⁴ De verbreding van vrouwengeschiedenis tot gendergeschiedenis, onder meer dankzij de inspanningen van de Amerikaanse historica Natalie Zemon Davis, bood een eerste mogelijkheid voor studies naar de man als *gendered* subject.¹⁵ Diachronisch onderzoek naar de sociaalhistorische constructie van ‘mannelijkheid’ is sinds de jaren 1980 een bloeiend onderzoeksveld met studies zoals *The Domestication of the Male? Recent Research on Nineteenth- and Twentieth-Century British Masculinity* door Martin Francis en *Power and the Production of Subjects: A Genealogy of the New Man and the New Lad* van Rosalind Gill. Zowel de studie van Francis als van Gill droeg bij aan het academisch onderzoek naar mannen als *gendered* groep in het verleden. Ze zijn belangrijk voor

---

¹¹ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 83–84.

¹² King, *Family Men*, hfdst. Brought Me Anything Dad? The Father as Provider.

¹³ Laura King, “Hidden Fathers? The Significance of Fatherhood in Mid-Twentieth-Century Britain”, *Contemporary British History* 26, nr. 1 (2012): 26, <https://doi.org/10.1080/13619462.2012.656385>; Merry E. Wiesner-Hanks, “Structures and Meanings in a Gendered Family History”, in *A companion to gender history*, vol. 3, 2004, 52.

¹⁴ Martin Francis, “The Domestication of the Male? Recent Research on Nineteenth- and Twentieth-Century British Masculinity”, *The Historical Journal* 45, nr. 3 (2002): 637, <https://doi.org/10.1017/S0018246X02002583>; Nelleke Bakker, “Vaders. Vaderschap in historisch perspectief: Vaders in de geschiedenis. Een inleiding”, *Kind en adolescent* 19, nr. 1 (1998): 13, <https://doi.org/10.1007/BF03060675>; Wiesner-Hanks, “Structures and Meanings in a Gendered Family History”, 51.

¹⁵ Natalie Zemon Davis, “‘Women’s History’ in Transition: The European Case”, *Feminist Studies* 3, nr. 3/4 (1976): 83–103, <https://doi.org/10.2307/3177729>.

dit onderzoek omdat ze een theoretisch kader bieden om na te denken over de constructie van mannelijkheidsidealen.¹⁶

Hoewel ‘mannelijkheid’ als historisch concept steeds meer de interesse won van historici, bleef ‘vaderschap’ bijna volledig uitgesloten van deze recente belangstelling.¹⁷ In de hierboven aangevoerde studies werd de rol van de man als vader in het verleden amper tot niet besproken. Dit had voornamelijk te maken met de beperkte definitie van vaderschap die de historici zich voorhielden in hun perceptie van het verleden. In *Hidden Fathers? The Significance of Fatherhood in Mid-Twentieth-Century Britain* merkte Laura King terecht op dat historici tot dan toe vooral op zoek waren gegaan naar vormen van ‘domesticatie’ van de man, dat wil zeggen een actievere participatie in het huishouden. Ze beargumenteerde vervolgens dat vaderschap in het verleden niet per se inhield dat mannen ook huishoudelijke taken overnamen van hun echtgenotes. Historici onderzochten volgens haar dus beter de historische evolutie naar familie-georiënteerde mannelijkheid.¹⁸

Dit vormde een belangrijk startpunt voor onderzoek naar vaderschap in het verleden, en dan vooral in de jaren 1950. Dankzij deze herdefiniëring ontdekte King namelijk dat vaderschap vooral na 1945 een grote nieuwsaarde had voor de populaire pers en in de psychologische literatuur.¹⁹ In een periode waarin de levensstandaard voor vele gezinnen aanzienlijk hoger lag dan voor de oorlog en waarin de verplichte werkuren werden teruggedrongen tot acht uur per dag, bloeide het meer intieme gezinsleven.²⁰ De antropoloog Maurice Godelier benadrukt in de inleiding van zijn werk *Kinship* hoe daardoor een hechtere band tussen ouders en kinderen ontstond.²¹ Ook vaders vonden tijdens de jaren 1950 dus meer tijd om te spenderen met hun kroost. Dit resulteerde eveneens in andere verwachtingen naar vaderfiguren toe: hun aanwezigheid werd steeds vaker gedefinieerd als betrokkenheid. Dit was een veel meer actieve en bewuste benadering van vaderschap dan voordien. Zoals ook de historicus Ralph LaRossa stelde op basis van een studie over de Verenigde Staten: de aanwezigheid van de vader in het gezin werd steeds zinvoller geacht in de naoorlogse periode.²² Ook King stelde in haar studie *Now You See a Great Many Men Pushing their Pram Proudly: Family-Orientated Masculinity Represented and Experienced in Mid-Twentieth-Century Britain* dat er zich een cultuur had gevormd die veel meer dan voordien openstond voor actief, zorgzaam en aanwezig vaderschap.²³

King vernieuwde het onderzoek wanneer ze wees op de particulariteit van de jaren 1950 in vaderschapsgeschiedenis. Ze beargumenteerde dat de focus van sociologische studies hoofdzakelijk op grote veranderingen lag. Omdat ze vooral fascinatie voelden voor de opstandige jaren 1960 hadden onderzoekers veel minder aandacht gehad voor de ‘*transformative fifties*’.²⁴ King gaf daarop aan dat het naoorlogse tijdperk juist een heel essentiële, weliswaar minder opvallende, verandering teweegbracht voor mannen: in het publieke discours waren ‘man zijn’ en ‘vader zijn’ namelijk niet langer

---

¹⁶ Francis, “The Domestication of the Male?”, 637; Rosalind Gill, “Power and the Production of Subjects: A Genealogy of the New Man and the New Lad”, *The Sociological Review (Keele)* 51, nr. 1_suppl (2014): 34, <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2003.tb03602.x>.

¹⁷ King, “Hidden Fathers?”, 26.

¹⁸ King, 27–31.

¹⁹ King, 33.

²⁰ King, *Family Men*, 4; King, “Hidden Fathers?”, 27.

²¹ Godelier, *The Metamorphoses of Kinship*, 6.

²² Ralph LaRossa, “The Culture of Fatherhood in the Fifties: A Closer Look”, *Journal of Family History* 29, nr. 1 (2004): 48–50, <https://doi.org/10.1177/0363199003261811>.

²³ Laura King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly: Family-Orientated Masculinity Represented and Experienced in Mid-Twentieth-Century Britain”, *Cultural and Social History* 10, nr. 4 (2013): 608–9, <https://doi.org/10.2752/147800413X13727009732281>.

²⁴ King, *Family Men*, 198.

tegengesteld van elkaar.²⁵ Volgens King waren de jaren 1950 met andere woorden geen periode van grote hervormingen, maar wel van opportuniteiten.

Ze sloot hiermee enigszins aan bij de theorie van Paul Luykx en Pim Slot over de jaren 1950 als een periode van ‘stille revolutie’. Beide onderzoeken zetten zich daarmee af tegen het gangbare historiografische beeld van de jaren 1950 als behoudsgezind en vijandig tegenover veranderingen. Uit hun studies bleek immers dat tijdgenoten positief stonden tegenover (een openheid naar) vernieuwing.²⁶ Echter, hoewel deze thesis zich laat inspireren door deze bevindingen, betwist het ook de perceptie van de jaren 1950 als een ‘stille’ periode. Deze interpretatie plaatst de naoorlogse periode immers resoluut tegen het licht van de jaren 1960 die als ‘luider’ worden voorgesteld. Dit beeld gaat daarom voorbij aan de actieve wil en het streven tot verandering door bepaalde groepen in de maatschappij van de jaren 1950.

King had, in tegenstelling tot Slot en Luykx, aandacht voor de scheppende kracht van ideaalbeelden.²⁷ Zo vormden ze voor vele mannen de principes waaraan ze hun eigen gedrag spiegelde en vervolgens aanpasten. Dankzij dit begrip kwam King tot interessante conclusies over de geconstrueerde aard van vaderschap als sociale rol en als droom- of toekomstbeeld. In *Family Men: Fatherhood and Masculinity in Britain, c. 1914-1960* wees de Britse historica onder andere op de conflictueuze aard van de idealen die er rond vaderschap bestonden na de Tweede Wereldoorlog. Enerzijds gaf het publieke discours uiting aan een gevoel van crisis door het verlies aan patriarchale autoriteit. Anderzijds wees datzelfde discours op het plezier van kinderen opvoeden en het belang van vaderschap voor de ontwikkeling van het kind.²⁸ King trad hiermee Ralph LaRossa bij, die net zoals zijzelf, zijn onderzoek had toegespitst op de geschiedenis van het vaderschap in de negentiende en twintigste eeuw, maar dan in de Verenigde Staten. In zijn werk *The Culture of Fatherhood in the Fifties: a Closer Look* sprak hij over een ‘multivocale’ vaderschapscultuur, die afhankelijk van de sociale context of het omkaderende medium, zeer uiteenlopende en soms zelfs contrasterende gezichten had.²⁹

Iets waar Slot en Luykx wel meer aandacht aan besteedden dan Laura King was de studie van religie als een betekenisgevende factor.³⁰ In naoorlogs Europa had vooral het christelijk geloof potentieel een grote, normatieve kracht.³¹ In *A companion to gender history* besprak ook Ursula King de impact van (geinstitutionaliseerde) religie op het zelfbeeld, de rol, de macht en de status van een gelovige. De dynamische relatie tussen religie en gender bouwde volgens King in het verleden heel vaak mee aan de constructie van ideaalbeelden rond ‘mannelijkheid’ en ‘vrouwelijkheid’.³² Het gebrek aan aandacht voor deze religieuze component in de onderzoeksliteratuur wijst dus op een grote lacune. In een poging om de kennis over de impact van religie op genderbeelden te verruimen, legt deze studie zich daarom toe op historisch onderzoek naar katholiek vaderschap in de jaren 1950. Op deze manier pas ik de ‘multivocaliteit’, waarover Ralph LaRossa sprak in *The Culture of Fatherhood in the Fifties*, toe op een

---

²⁵ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 611.

²⁶ Paul Luykx, *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig* (Hilversum: Verloren, 1997), 26 en 88.

²⁷ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 610.

²⁸ King, *Family Men*, 15.

²⁹ LaRossa, “The Culture of Fatherhood in the Fifties”, 47 en 62.

³⁰ Luykx, *Een stille revolutie?*, 21.

³¹ Charles Somerwine en Patricia Grimshaw, “Equality and Difference in the Twentieth Century West”, in *A companion to gender history*, onder redactie van Merry E. Wiesner-Hanks en Teresa A. Meade, vol. 32, 2004, 596.

³² Ursula King, “Religion and Gender: Embedded Patterns, Interwoven Frameworks”, in *A companion to gender history*, onder redactie van Merry E. Wiesner-Hanks en Teresa A. Meade, vol. 4, 2004, 83.

religieus gezinsverband.³³ Welke verwachtingen bestonden over vaders binnen het katholieke gezin van de jaren 1950?

Omdat de katholieke moraal een centraal uitgangspunt van mijn onderzoek vormt, spits ik me toe op de Belgische casus. In de jaren 1950 was België immers een verzuild land. Dit hield in dat voor een groot deel van de bevolking de katholieke dogma's en normen een richtsnoer vormden voor de betekenisgeving van het dagelijkse leven en de persoonlijke identiteit.³⁴ Ook mannen toetsten hun viriliteit en vaderschap met andere woorden af aan de vooropgestelde idealen van de katholieke gemeenschap.³⁵ Of nog: katholieke ideeën traden op als handelingsoriënterende principes voor Belgische mannen. Dit maakt dat katholieke ideaalbeelden over vaderschap een uiterst boeiend gegeven zijn om te onderzoeken. Toch is er tot op heden geen gevalstudie over Belgisch vaderschap in de jaren 1950 verschenen. Ook hierin biedt deze masterproef dus een aanvulling op de bestaande onderzoeksliteratuur.

Sterker nog, heel weinig studies met betrekking tot historisch vaderschap gaan over continentaal Europa. Nelleke Bakker merkte deze leemte reeds op in haar poging tot de reconstructie van een vaderschapsgeschiedenis van Nederland: "Er is vooral Angelsaksische literatuur. Nederlands onderzoek naar de geschiedenis van het vaderschap staat nog in de kinderschoenen".³⁶ Uit het onderzoek van Olivier Faron over Frankrijk blijkt nochtans dat er een markant verschil was tussen de perceptie van vaderschap tijdens de twintigste eeuw in de Angelsaksische wereld en in continentaal Europa.³⁷ Verschillende studies suggereren dat in landen zoals Frankrijk (Olivier Faron), België (Anne-Sophie Crosetti) en Zwitserland (Caroline Rusterholz) de focus veel minder lag op de kostwinnersfunctie als de primaire rol van een vader. Ideeën over vaderschap leken eerder te passen bij een consensusmodel, waarbij ook het belang van moederschap werd erkend.³⁸

Dit model stond al tijdens de jaren 1950 bekend als het 'gescheiden sferen' paradigma. Dit hield in dat 'mannelijkheid' het complement was van 'vrouwelijkheid', en omgekeerd. Man en vrouw — of in een familieverband, moeder en vader — vulden elkaar aan in hun karakteristieken, vaardigheden en dus in hun taken of rollen in het gezin.³⁹ Het model vormde een prominent denkkader waarbinnen het katholieke discours aan vaderschap betekenis gaf. Onderzoek naar naoorlogse vaderschapsidealën in continentaal Europa draagt dus bij aan een breder begrip van de constructie van mannelijkheids- en

---

³³ LaRossa, "The Culture of Fatherhood in the Fifties", 47.

³⁴ Wilhelm Damberg en Patrick Pasture, "Restoration and Erosion of Pillarised Catholicism in Western Europe", in *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe (1945-2000) / la Transformation des églises Chrétiennes en Europe Occidentale : La Transformation Des Eglises Chretiennes En Europe Occidentale* (Leuven University Press, 2010), 74, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=1763051>; Peperstraete, "Note de l'éditrice de la collection", 7.

³⁵ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 12 en 14.

³⁶ Bakker, "Vaders. Vaderschap in historisch perspectief", 13.

³⁷ Olivier Faron, "Father-child Relations in France: Changes in Paternal Authority in the Nineteenth and Twentieth Centuries", *The History of the Family* 6, nr. 3 (2001): 374, [https://doi.org/10.1016/S1081-602X\(01\)00078-1](https://doi.org/10.1016/S1081-602X(01)00078-1).

³⁸ Faron, 374; Anne-Sophie Crosetti, "The 'Converted Unbelievers': Catholics in Family Planning in French-Speaking Belgium (1947-73)", *Medical History* 64, nr. 2 (2020): 267-86, <https://doi.org/10.1017/mdh.2020.6>; Rusterholz, "Fathers in 1960s Switzerland", 828-43.

³⁹ Francis, "The Domestication of the Male?", 638; Tine Van Osselaer, "Christening Masculinity? Catholic Action and Men in Interwar Belgium", *Gender & History* 21, nr. 2 (2009): 391, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0424.2009.01554.x>; Van Osselaer, "Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction", 10 en 17.

vaderschapsidealen binnen een specifieke geografische context. Ook op deze manier is dit onderzoek, waarin de Belgische casus voor het eerst aan bod komt, een aanvulling op de bestaande historiografie.

Deze masterproef is dus op verschillende vlakken een verbreding van de recente geschiedschrijving over (katholiek) vaderschap. Dit onderzoek bouwt voort op de inzichten van Laura King, die worden getoetst aan de rol van de vader in een Belgisch, katholiek gezin tijdens de jaren 1950. Deze studie steunt ook sterk op het werk van Caroline Rusterholz over vaderschap in Zwitserland tijdens de jaren 1960 en dat van Robert Rutherford over Canadees vaderschap na 1945.⁴⁰ Ten eerste hebben deze beide onderzoeken aandacht voor de eigenheid van de naoorlogse periode in de evolutie van ideeën over vaderschap. Ten tweede suggereren hun bevindingen een mentaliteitswijziging in die periode op vlak van de invulling van ‘goed vaderschap’. Zowel Rusterholz als Rutherford concluderen dat vaderschap na de Tweede Wereldoorlog meer uitging van tederheid en betrokkenheid dan tijdens het interbellum. Dit onderzoek gaat na of deze bevinding ook geldt voor de Belgische casus.

Net zoals bij King, Rutherford en Rusterholz, staat de vaderfiguur in het centrum van mijn onderzoek. Dit houdt in dat ik mij nadrukkelijk toeleeg op de beeldvorming van vaderschap — en bijgevolg het moederschap of de kindertijd uitsluitend bespreek in het zog daarvan. Dit is een bewuste keuze omdat nog te weinig historische studies de man als actieve actor in het gezinsleven onderzochten. In tegenstelling tot de mondelinge vaderschapsgeschiedenissen van Robert Rutherford en Caroline Rusterholz baseer ik mij hoofdzakelijk op geschreven bronnen, met name op het Franstalige tijdschrift *Feuilles Familiales*. Dit heeft tot gevolg dat mijn onderzoeksresultaten vooral de toenmalige perceptie op vaderschap zullen benaderen, eerder dan de hedendaagse herinnering eraan.

Bronnenmateriaal: de *Feuilles Familiales*

Katholieke ideeën over vaderschap in de jaren 1950 zullen in dit onderzoek worden bestudeerd aan de hand van het tijdschrift *Feuilles Familiales*. Dit maandblad verscheen in Franstalig België tussen 1938 en 1975. In zijn studie *Le couple et la famille au prisme d’une revue. Histoire des “Feuilles Familiales”* gaf de historicus Philippe Denis goed weer hoe het tijdschrift de katholieke gezinsidealen verspreidde en ook mee construeerde. Denis gaf ook een beknopt overzicht van de belangrijkste ijkpunten in de geschiedenis van het magazine en haar redactie.

De *Feuilles Familiales* ging van start in 1938 op initiatief van Fernand Tonnet, de oud-president van de *Jeunesse Ouvrière Chrétienne* (JOC).⁴¹ De oprichting van het tijdschrift vloeide voort uit een groeiende interesse bij de mannelijke leden van de JOC in hun positie binnen het gezinsleven.⁴² Het tijdschrift was dus al vanaf het begin begaan met de vaderschapskwestie. Tonnet begreep, volgens Denis, uit zijn contacten met jonge gezinnen dat er nood was aan een tijdschrift dat aandacht besteedde aan thema’s zoals vaderschap, het koppel en de familie.⁴³ Hij richtte daarom *Feuilles Familiales* op, dat een pionier zou worden in de constructie van gezinsidealen.

---

⁴⁰ Robert Rutherford, “Fatherhood, Masculinity, and the Good Life During Canada’s Baby Boom, 1945-1965”, *Journal of Family History* 24, nr. 3 (1999): 351–373, <https://doi.org/10.1177/036319909902400307>; Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”.

⁴¹ Philippe Denis, “Le couple et la famille au prisme d’une revue. Histoire des ‘Feuilles Familiales’ (1938-1975)”, *Revue d’histoire ecclésiastique*, nr. 2 (1989): 390.

⁴² Denis, 391.

⁴³ Denis, 391.

Toch werd de *Feuilles Familiales* pas na de oorlog een ‘familiaal tijdschrift’. Dit had drie oorzaken.⁴⁴ Vooreerst richtte het tijdschrift zich niet langer uitsluitend op oud-leden (‘kameraden’) van de JOC en hun echtgenotes, maar ook op het bredere, katholieke publiek. Dit had veel te maken met hun aansluiting bij de *Mouvement Populaire des Familles* (MPF) in 1945. De MPF werd ingericht als een soort van katholieke actie voor (arbeiders)gezinnen. Ondanks de associatie met het project van de MPF, bleef het maandblad er administratief onafhankelijk van omdat ze niet eenzelfde, vaste en representatieve, sociale organisatie voor ogen had.⁴⁵ Ten tweede werd het tijdschrift volgens Denis ‘familialer’ omdat de redactie zich ging toeleggen op de diverse ervaringen van ouders, koppels, families en kinderen zelf.⁴⁶ Dit resulteerde ook in een anekdotische stijl: de artikels steunden veelal op ‘voorbeeldverhalen’ — al dan niet gefingeerd — om de katholieke gezinsidealen aan de man te brengen. Lezers konden bovendien hun eigen ervaringen met de redactie delen via correspondentie. Het was niet ongebruikelijk dat deze lezersbrieven aangehaald werden in de artikels om als toonbeeld te dienen van goede en slechte interpretaties van de katholieke gezinsmoraal.⁴⁷ Op die manier schreven de lezers voor een stuk mee aan de tekst.

Ten derde groeide de *Feuilles Familiales* in haar positie als ‘famiemagazine’ omdat de samenstelling van de redactie ‘familialer’ werd. Gezinnen gaven het tijdschrift letterlijk en figuurlijk richting. Enerzijds omdat de redactie sinds 1946 voorgezeten werd door het koppel Falisse. Gaston Falisse was de eerste permanente propagandist van de JOC in Charleroi van 1927 tot 1935. Zijn echtgenote Marie-Françoise was een militante van de *Jeunesse Ouvrière Chrétienne Féminine* (JOCF). Ze werkten beiden al sinds 1944 mee aan het tijdschrift.⁴⁸ Anderzijds bestond de redactiegroep tussen 1945 en 1965 uit vier tot acht gezinnen — lezers en lezeressen — die om de maand samenkwamen om over mogelijke thema’s en artikelen te discussiëren.⁴⁹ De lekenredactie stond veel dichter bij de ervaringen van gelovigen dan celibataire clerici. De *Feuilles Familiales* werd na 1945 dus een initiatief voor én door katholieke gezinnen. Dit ligt mee aan de basis van mijn keuze om de publicaties na 1945 onder de loep te nemen in dit onderzoek.

De lekenredactie en de geestelijke onafhankelijkheid van de *Feuilles Familiales* onderscheidde het tijdschrift van andere famiëmagazines in die periode zoals *Foyer Rayonnants* in België en *L’Anneau d’Or* in Frankrijk.⁵⁰ Het bracht immers een grotere vrijheid met zich mee in verband met de inhoud van de tekst.⁵¹ Dit betekende echter niet dat de redactie volledig afweek van de katholieke dogma’s, maar wel dat ze een praktische toepassing ervan voorstonden. Met andere woorden: katholieke dogma’s werden niet verlaten, maar wel vrijer geïnterpreteerd. In hoeverre was de Kerk dan bij de *Feuilles Familiales* betrokken? Concreet werd het maandblad geprint bij de officiële katholieke drukkerij *Imprimatur*.⁵² Daar komt nog bij dat de redactie elk artikel naar de kerkraad zond voor de eigenlijke

---

⁴⁴ Denis, 392.

⁴⁵ Denis, 391 en 393.

⁴⁶ Denis, 390 en 392.

⁴⁷ Crosetti, “The ‘Converted Unbelievers’”, 271–72; Juliette Masquelier en Cécile Vanderpelen-Diagre, “« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux » ? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960”, in *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 2017, 56–57 en 59.

⁴⁸ Denis, “Le couple et la famille au prisme d’une revue. Histoire des ‘Feuilles Familiales’ (1938-1975)”, 394.

⁴⁹ Denis, 395.

⁵⁰ Denis, 396–97.

⁵¹ Denis, 395.

⁵² Crosetti, “The ‘Converted Unbelievers’”, 272; Masquelier en Vanderpelen-Diagre, “« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux » ? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960”, 58.

publicatie.⁵³ Dat betekende dat de katholieke overheden de teksten goedkeurden en dus ook aanvaardden als een weerspiegeling van hun eigen beleid en visie. In de late jaren 1950 waren bovendien 2.100 priesters geabonneerd.⁵⁴ Dit impliceert dat de traditionele gezagsdragers van het katholieke geloof zich bewust waren van de inhoud van de *Feuilles Familiales* en het daarenboven erkenden.

Toch maakte de *Feuilles Familiales* zich los van een te rigide visie op de katholieke moraal door te vertrekken vanuit de personalistische filosofie. Deze stroming legde de nadruk op individuele tendensen en interpretaties van de vooropgestelde normen.⁵⁵ De historica Anne-Sophie Crosetti wees erop dat, binnen dit personalistische denkkader, de lezers van de *Feuilles Familiales* de normen dienden terug te vinden in zichzelf, als een soort van innerlijke moraliteit.⁵⁶ Deze filosofie werd verdedigd door Pierre de Locht, het toonbeeld van het Belgisch-katholieke personalisme en sinds 1946 één van de twee priesters in de redactie van het maandblad (naast Georges Ponteville).⁵⁷ Kortom, de *Feuilles Familiales* behield een bijzondere positie in het katholieke landschap van België. Ze vertrokken wel vanuit de vooropgestelde moraal, maar promootten deze nooit met een doctrinale autoriteit. Het tijdschrift maakte dus deel uit van de katholieke zuil, maar was nooit via een institutionele band gehecht aan de ecclesiastische structuur.⁵⁸

De beweging van het personalisme verklaart grotendeels het succes van de *Feuilles Familiales* tijdens haar hoogdagen van 1945 tot 1960.⁵⁹ Ten eerste maakte het denkkader van het personalisme de katholieke normen voor de lezers tastbaar en toepasbaar op individuele situaties aan de hand van anekdotes en voorbeeldverhalen.⁶⁰ Dit was mogelijk omdat het tijdschrift werkte met lezersbrieven. De column *Entre Nous*, en de facto de meeste artikels, vormden een repliek op de situaties die lezers schetsten in de correspondentie.⁶¹ Op deze manier was de redactie goed op de hoogte van de manieren waarop lezers de katholieke normen met betrekking tot het gezinsleven, familieplanning en ouderschap toepasten en hervormden in hun persoonlijke gezinssituaties. Daar komt nog bij dat de *Feuilles Familiales* een initiatief door en voor families was. Daarom vormde het tijdschrift een belangrijke toetssteen voor katholieke gezinnen volgens Philippe Denis.⁶² De populariteit van de *Feuilles Familiales* blijkt uit het aantal abonnees. Het maandblad werd reeds in 1945 door meer dan 8.181 Belgen gelezen. In 1958 steeg het aantal abonnees zelfs tot boven de 17.800.⁶³ Samengevat was de *Feuilles Familiales*

---

⁵³ *Feuilles Familiales* (1958, 302)

⁵⁴ Wannes Dupont, “In Good Faith: Belgian Catholics’ Attempts to Overturn the Ban on Contraception (1945-1968)”, in *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 2017, 70.

⁵⁵ Lieve Gevers, *Kerk in de kering. De Katholieke Gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980* (Pelckmans; Kalmthout, 2014), 291.

⁵⁶ Crosetti, “The ‘Converted Unbelievers’”, 272.

⁵⁷ Anne-Sophie Crosetti, “Pierre de Locht, ce transgresseur? Quand les normes reproductives travaillent les organisations catholiques belges en charge du couple”, in *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 2017, 77–92; Denis, “Le couple et la famille au prisme d’une revue. Histoire des ‘Feuilles Familiales’ (1938-1975)”, 394–95; Wannes Dupont, “Of Human Love: Catholics Campaigning for Sexual Aggiornamento in Postwar Belgium”, in *The Schism of ‘68 Catholicism, Contraception and Humanae Vitae in Europe, 1945-1975*, onder redactie van Alana Harris, 2018, 53.

⁵⁸ Denis, “Le couple et la famille au prisme d’une revue. Histoire des ‘Feuilles Familiales’ (1938-1975)”, 398.

⁵⁹ Denis, 398.

⁶⁰ Denis, 394.

⁶¹ Crosetti, “The ‘Converted Unbelievers’”, 271–72; Masquelier en Vanderpelen-Diagre, “« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux »? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960”, 56–57 en 59.

⁶² Denis, “Le couple et la famille au prisme d’une revue. Histoire des ‘Feuilles Familiales’ (1938-1975)”, 399–400.

⁶³ Denis, 398; Masquelier en Vanderpelen-Diagre, “« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux »? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960”, 57.

dus het eerste Belgische initiatief met een grote autoriteitsclaim op het vlak van adviesverlening aan katholieke huishoudens. Het was dan ook bij uitstek een geschikt instrument om katholieke idealen over vaderschap op een persoonlijke maar invloedrijke wijze aan de man te brengen.

De *Feuilles Familiales* is om al deze redenen de bron bij uitstek om onderzoek te verrichten naar katholieke vaderschapsidealen. Haar redactie werkte immers actief mee aan de concretisering en constructie van gezinsidealen. Voor deze masterproef maakte ik een selectie van een driehonderdtal artikels op basis van de inhoud van de teksten. Ten eerste diende de vaderfiguur in de geselecteerde artikels als een actor op te treden of beschreven te worden. Ten tweede moesten thema's zoals vaderschap, ouderschap en opvoeding(smethoden) aan bod komen. Deze ruime inhoudelijke selectie geeft een rijk beeld over de voorstelling van katholieke vaders in het tijdschrift.

Een belangrijke kanttekening bij het gebruik van de *Feuilles Familiales* als bronnenmateriaal voor historisch onderzoek is dat de auteurs vrijwel altijd anoniem blijven. Slechts in uitzonderlijke gevallen — zoals bij het auteurschap van Pierre de Locht — is de identiteit van een redactielid bekend. Anne-Sophie Crosetti besprak het als volgt: “They also worked through two pseudonyms, ‘Jean Durang’ and ‘Paul Leclerc’, as giving advice on sexuality and conjugal life was not something they were willing to do publicly”.⁶⁴ De openheid waar Fernand Tonnet op gehoopt had, was nog geen realiteit en daarom schreven de meeste auteurs onder een pseudoniem. De individualiteit van een auteur deed er meestal ook niet zozeer toe, zoals blijkt uit een interview over de werking van het tijdschrift dat verscheen in 1958. Daarin benadrukte de redactie dat de essentie was dat auteurs zelf een gezinslid waren, in tegenstelling tot celibataire clerici.⁶⁵ De kwaliteit van een artikel en de bekwaamheid van een journalist(e) werden dus afgewogen aan de hand van de kennis ter zake, ofwel van de ervaring in het katholieke familieverband. Omdat identificerende informatie meestal ontbreekt, blijven de auteurs ook vrij onzichtbaar in dit onderzoek. Wel benadruk ik regelmatig het ‘familiale’ aspect van de artikels die ik onderzocht.

Onderzoeksvraag en methode

Deze studie vormt een eerste stap in de historische analyse van de religieuze constructie van vaderschap in het België van de jaren 1950 en werpt zo een nieuw licht op de bestaande historiografie. Zo tracht deze thesis met name het gebrek aan aandacht voor religie en voor het continentaal Europese perspectief in de vakliteratuur bij te passen.

Deze studie sluit aan bij de definitie van cultuurgeschiedenis van Ralph LaRossa in zijn *The Culture of Fatherhood in the Fifties*, één van de werken die verschenen naar aanleiding van het *History of Fatherhood Project*. Daarin beschrijft LaRossa cultuur als de expressieve zijde van het menselijke leven. Cultuur is volgens hem een wisselwerking tussen vier zaken: culturele objecten, culturele producenten, culturele ontvangers en sociale werelden.⁶⁶ Toegepast op dit onderzoek is ‘vaderschap’ het culturele object dat geproduceerd werd door het katholieke discours in de *Feuilles Familiales*, zoals ontvangen door de vaders en moeders die deel uitmaakten van het lezerspubliek. De sociale wereld die deze kruisbestuiving omkaderde, was deze van het Belgisch-personalistische katholicisme. In tegenstelling

---

⁶⁴ Crosetti, “The ‘Converted Unbelievers’”, 272.

⁶⁵ *Feuilles Familiales* (1958, 287-302)

⁶⁶ LaRossa, “The Culture of Fatherhood in the Fifties”, 48.

tot LaRossa analyseer ik niet hoe de culturele objecten werden ontvangen, maar wel hoe deze werden geproduceerd.⁶⁷

Aan de hand van inhoudelijk onderzoek en van een discoursanalyse van een driehonderdtal artikels uit de *Feuilles Familiales* tracht ik zo een antwoord te bieden op de volgende onderzoeksvragen: Hoe werden Belgische vaders voorgesteld in het katholieke tijdschrift *Feuilles Familiales* tussen 1945 en 1960? In hoeverre wierp het katholieke discours hierover zich op als een actieve pleitbezorger voor teder en betrokken vaderschap? Net als LaRossa leg ik me toe op het discours over genderrollen tijdens de jaren 1950, maar anders dan de Amerikaanse socioloog zal uit mijn analyse blijken dat er niet veel ruimte was voor verwarring hierover in een Belgisch-katholieke context. LaRossa gaf aan dat sommige artikels in zijn bronnenmateriaal uitgingen van continuïteit met de vooroorlogse periode, terwijl er andere reeds een nieuw vaderschapsideaal voorstonden.⁶⁸ De artikelen in de *Feuilles Familiales* waren eenduidiger: ze pleitten zonder uitzondering voor een nieuwe invulling van vaderschap. De artikels werden dan ook telkens tijdens een maandelijks, redactionele vergadering besproken alvorens ze gepubliceerd werden.⁶⁹

Concreet analyseer ik de rollen die aan vaders werden toegeschreven in het katholieke discours en ga ik dieper in op de normerende kracht van dit idealiserende discours. Patrick Pasture en Tine Van Osselaer gaven in hun werk *Christian Homes* reeds aan dat er hierover nog te weinig onderzoek werd verricht. Ze onderzochten daarom het ideaalbeeld van de Heilige Familie van Nazareth en de culturele betekenis daarvan tijdens de negentiende en twintigste eeuw.⁷⁰ De Nederlandse historica Nelleke Bakker toonde aan dat historici vaak voorbijgingen aan de functie van idealen door ze weg te schrijven als irreële droombeelden die weinig navolging hadden in de historische werkelijkheid. Nochtans, zo benadrukte Bakker, hadden normen steeds een handelingsoriënterende functie.⁷¹ Dit hield in dat mensen hun gedrag aanpasten aan dominante modellen. Ook Caroline Rusterholz paste dit idee toe op vaderschapsgeschiedenis. Ze stelde dat mannen het gedrag imiteerden dat ze als succesvol beschouwden.⁷² Mannelijkheidsidealen hadden dus wel een impact op de historische realiteit. Het is plausibel dat, wanneer vaderschapsmodellen na 1945 meer gingen inzetten op idealen zoals actief vaderschap, dit ook een reële weerslag had op de cultuur van mannen (en van vrouwen en kinderen).⁷³ Hoewel de idealen met minder diepgang werden vertaald naar het dagelijkse leven, vormden ze nog steeds een richtsnoer waaraan de meeste mannen zich konden spiegelen. Dit is dan ook de reden waarom Laura King in haar onderzoek naar familie-georiënteerde mannelijkheid wees op de overtuigingskracht van droom-of toekomstbeelden in de media. Mannen werden via een idealiserend discours gewezen op het belang van vaderschap volgens de Britse historica.⁷⁴ Dit onderzoek gaat na of dit ook klopt voor de casus van het katholicisme in Franstalig België.

Deze masterproef bestaat uit vijf hoofdstukken en een besluit. De hoofdstukken weerspiegelen de verschillende rollen die de *Feuilles Familiales* toeschreef aan katholieke vaders. Ik vang aan met een contextualiserend hoofdstuk omtrent de Belgische verzuiling en het gezinsideaal van de *Sainte Famille*. Het tweede hoofdstuk spitst zich toe op de vaderlijke autoriteit en hoe deze tijdens de jaren 1950 een

---

⁶⁷ LaRossa, 48.

⁶⁸ LaRossa, 52.

⁶⁹ Denis, "Le couple et la famille au prisme d'une revue. Histoire des 'Feuilles Familiales' (1938-1975)", 395.

⁷⁰ Van Osselaer, "Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction", 22.

⁷¹ Bakker, "Vaders. Vaderschap in historisch perspectief", 14.

⁷² Rusterholz, "Fathers in 1960s Switzerland", 830.

⁷³ King, "Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly", 610.

⁷⁴ King, *Family Men*, 194-95; King, "Hidden Fathers?", 25.

zachtere uitstraling aangemeten kreeg. Het derde hoofdstuk gaat over het beeld van de vader als een voorziener, onder invloed van het pleidooi van Laura King voor een breder begrip van het kostwinnersmodel.⁷⁵ Zo komt niet alleen financiële voorziening aan bod, maar ook voorziening in bescherming, hulp en structuur. Vervolgens handelt het vierde hoofdstuk over de vader als de morele gids van zijn gezin. Daarin komt hij enerzijds naar voor als een toonbeeld voor zijn kroost op het vlak van het begrip en de toepassing van katholieke idealen, waarden en attitudes. Anderzijds traden de vaderfiguren in de artikelen van de *Feuilles Familiales* op als een ‘gezinspriester’ en namen ze de leiding in het familiegebed en in spirituele overpeinzingen. Dit hoofdstuk is bij uitstek een vernieuwing van de historiografie aangezien het de religieuze implicaties van vaderschap bespreekt. Een laatste hoofdstuk focust op de emotionele band tussen de vader en zijn kind(eren): was de vader ook een liefdevolle ouder? Hier ga ik na of het discursieve onderscheid tussen “loving mothers” en “proud fathers” - dat Laura King opmerkte in haar studie naar familie-georiënteerde mannelijkheid - ook toepasselijk was voor de *Feuilles Familiales*.⁷⁶ Tot slot reflecteer ik in het besluit over de vraag in hoeverre het vaderschap een levensdoel was voor Belgische, katholieke mannen na de Tweede Wereldoorlog.

---

⁷⁵ King, *Family Men*, hfdst. Brought Me Anything Dad? The Father as Provider.

⁷⁶ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 602.

1. Achtergrond: vaders in verzuild België

De Belgische casus leent zich uitermate goed tot onderzoek naar de katholieke idealen over vaderschap in de jaren 1950. Het land kende namelijk nog tot de jaren 1960 een sterke verzuiling die de samenleving onderverdeelde in levensbeschouwelijke invloedssferen. In het geval van de katholieke zuil, betekende dit dat het dagelijkse leven van gelovigen sterk bepaald werd door katholieke idealen en normen, ofwel de katholieke ‘totaalvisie’.⁷⁷ Deze christelijke waarden waren echter geen stabiel gegeven. In hun studie *Restoration and Erosion of Pillarised Catholicism in Western Europe* beschreven Wilhelm Damberg en Patrick Pasture de verzuiling als een ‘proces’ omdat de fundamentelementen van de zuil voortdurend werden aangepast en gemoderniseerd.⁷⁸ De katholieke gemeenschap en haar belangen werden de facto geconstrueerd als een reactie op andere socioculturele identiteiten zoals het liberalisme en het socialisme.⁷⁹

De katholieke zuil was nooit een homogene gemeenschap. Vanaf de jaren 1940 groeide bijvoorbeeld de interesse voor de linkse moraal in de politiek. Dit ‘open’ katholicisme had zijn roots in het transigente liberaalkatholicisme van de negentiende eeuw en stond voor een mildere en meer optimistische houding tegenover de moderne samenleving.⁸⁰ De vernieuwingswil in de jaren 1940 bleek politiek gezien echter een weinig duurzaam project. Zo won de christendemocratie het van een samenwerking met de socialisten en de communisten. Dit betekende dat het linkse katholicisme op politiek vlak al snel terugviel tot een minderheidsvisie.⁸¹ De katholieke opinie in België legde haar defensieve houding uiteindelijk pas af met het schoolpact in 1958.⁸²

Een heel andere dynamiek voltrok zich bij het culturele aspect van de verzuiling. Recent onderzoek baseert zich op de theorie van Paul Luykx en Pim Slot om dit verschil te verklaren. Deze Nederlandse historici stelden dat hoewel het katholieke discours na 1945 ‘geen tijd voor experimenten’ voorzag, er zich desondanks een ‘stille revolutie’ voltrok onder de gelovigen. Ze begrepen dit als een onderhuidse, voorzichtige mentaliteitswijziging die vraagttekens plaatste bij strikte katholieke dogma’s.⁸³

Spreeken van een ‘stille revolutie’ suggereert ook dat er een ‘luide revolutie’ bestond, de welke Luykx en Slot situeerden in de jaren 1960.⁸⁴ Dit toont het teleologische perspectief van waaruit hun theorie vertrekt. Eerder dan de jaren 1950 vanuit haar eigenheid te benaderen, geven ze de periode betekenis vanuit haar relevantie voor de revolutiejaren nadien. Vanuit dit perspectief is het dan ook logisch dat de katholieke kerk geen actieve participant was in het veranderingsproces: de antithese gaat er namelijk van uit dat religies uitsluitend verzet aantekenden tegen de modernisering. Toch zal in deze thesis blijken

---

⁷⁷ Peperstraete, “Note de l’éditrice de la collection”, 7.

⁷⁸ Damberg en Pasture, “Restoration and Erosion of Pillarised Catholicism in Western Europe”, 74.

⁷⁹ Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 22.

⁸⁰ Vincent Viaene, *Belgium and the Holy See from Gregory XVI to Pius IX (1831-1859): Catholic Revival, Society and Politics in 19th-Century Europe*, Institut Historique Belge de Rome. Bibliothèque 50 (Leuven: University Press, 2001), 82.

⁸¹ Damberg en Pasture, “Restoration and Erosion of Pillarised Catholicism in Western Europe”, 61–62; Gerd-Rainer Horn, “Left Catholicism in Western Europe A Brief Survey”, in *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe (1945-2000) / la Transformation des églises Chrétiennes en Europe Occidentale : La Transformation Des Eglises Chrétiennes En Europe Occidentale* (Leuven University Press, 2010), 94, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=1763051>.

⁸² Gevers, *Kerk in de kering. De Katholieke Gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980*, 231; Bart Latré, *Strijd en Inkeer : De Kerk- en Maatschappijkritische Beweging in Vlaanderen, 1958-1990*, 2011, 427.

⁸³ Luykx, *Een stille revolutie?*

⁸⁴ Luykx, 88.

dat de katholieke zuil een actieve pleitbezorger was voor nieuwe ontwikkelingen zoals het aanwezig en teder vaderschapsideaal.

Omdat zowel het katholieke middenveld als gedachtegoed heterogeen was, is het moeilijk om over de 'katholieke zuil' te spreken als een historische actor. De intermediaire organisaties en initiatieven waren dat wel, net zoals de individuele geestelijken en gelovigen. Toch zal deze paper refereren naar de 'katholieke zuil', of naar de 'katholieke gemeenschap', om deze groepen aan te duiden. In dit onderzoek wordt de 'katholieke zuil' vertegenwoordigd door de *Feuilles Familiales* en door de lezers van het tijdschrift. Deze keuze is legitiem, omwille van de positie die de *Feuilles familiales* bekleedde binnen het grotere geheel van katholieke, intermediaire instellingen. Eerst en vooral wierp het tijdschrift zich op als verdediger van de katholieke belangen. Ten tweede werd het geprint bij de officiële katholieke drukkerij *Imprimatur*.⁸⁵ Tot slot zond de redactie elk artikel naar de kerkraad voor de eigenlijke publicatie.⁸⁶ Historici kunnen er dus van uitgaan dat de katholieke overheden de teksten goedkeurden en dus ook aanvaardden als een weerspiegeling van hun eigen beleid en visie.

Dat de adviezen in de *Feuilles Familiales* voor het grootste deel in lijn lagen met de visie van de geïnstitutionaliseerde kerk, betekende weliswaar niet dat ze de katholieke dogma's van het Vaticaan getrouw overnamen. Het dogmatische katholicisme was gebaseerd op de 'natuurwet'. Dit hield in dat God de mens vrij liet om keuzes te maken in het leven, maar verwachtte dat gelovigen zich lieten leiden door de christelijke moraal. Het geweten van een goede katholiek werd met andere woorden gevormd door een goddelijke kracht buiten de persoon.⁸⁷ De redactie van de *Feuilles Familiales* daarentegen had zich gevormd rond de filosofie van het personalisme, waarin de nadruk lag op individuele interpretaties van de vooropgestelde normen.⁸⁸ De historica Anne-Sophie Crosetti wees erop dat, binnen dit personalistische denkkader, de lezers van de *Feuilles Familiales* de normen dienden terug te vinden in zichzelf, als een soort van innerlijke moraliteit. Het was de eigen verantwoordelijkheid van elke lezer om te leven zoals een goede katholiek in relatie tot anderen.⁸⁹ Deze nadruk op het individu binnen zijn of haar eigen context had twee voordelen: het maakte katholieke normen veel tastbaarder en verminderde het schuldgevoel bij gelovigen die door omstandigheden niet volledig konden beantwoorden aan het katholieke (gezins)ideaal. In het artikel *The Case for Contraception* geeft historicus Wannes Dupont een beknopte en bruikbare omschrijving van de filosofie van het personalisme:

Als een vorm van sociale en antropologische theorie was dit elastische gedachtegoed in de jaren dertig tot bloei gekomen dankzij de Franse filosoof Emmanuel Mounier, hoewel de intellectuele wortels ervan veel verder teruggingen. Met zijn kritiek op het kapitalistisch individualisme en het anti-individualisme van totalitaire regimes, bood het personalisme centristen en katholieken een meer humanistische derde weg, gebaseerd op de integriteit, de waardigheid en het fundamenteel relationele karakter van de menselijke 'persoon'.⁹⁰

---

⁸⁵ Crosetti, "The 'Converted Unbelievers'", 272; Masquelier en Vanderpelen-Diagre, "« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux » ? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960", 58.

⁸⁶ *Feuilles Familiales* (1958, 302)

⁸⁷ Maurice Denis, *Catechismus van de katholieke kerk*, geactualiseerde ed. (Brussel: LICAP, 2008), 286.

⁸⁸ Gevers, *Kerk in de kering. De Katholieke Gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980*, 291.

⁸⁹ Crosetti, "The 'Converted Unbelievers'", 272.

⁹⁰ Wannes Dupont, "The Case for Contraception: Medicine, Morality and Sexology at the Catholic University of Leuven (1930-1968)", *Histoire, Médecine et Santé*, nr. 13 (2018): 5, <https://doi.org/10.4000/hms.1329>.

Het personalisme had zijn wortels in Frankrijk, wat een verklaring vormt voor verschillen tussen de katholieke beleving in Vlaanderen en in Franstalig België.⁹¹ Het personalisme zou in Vlaanderen nooit in dezelfde mate doorbreken als in Wallonië en Brussel, waar de meeste lezers van de *Feuilles Familiales* woonden. De historicus Bart Latré verklaart dit onderscheid door te wijzen op de verschillende dynamieken die beide landsdelen ontwikkelden na de oorlog, wanneer ze zich richtten op andere buurlanden, respectievelijk Nederland en Frankrijk.⁹²

Het valt buiten het opzet van dit onderzoek om verder in te gaan op het Vlaamstalig discours rond katholiek vaderschap in de jaren 1950. Omdat deze studie enkel gebaseerd is op Franstalig bronnenmateriaal, spitst het onderzoek zich hoofdzakelijk toe op Wallonië en Brussel. Toch gelden de resultaten van deze thesis wellicht ook voor het Vlaamstalig deel van België. Omdat het kerngezin in de periode na de oorlog sterk aan belang won in het licht van het socialiseringsoffensief, was actief vaderschap onontbeerlijk voor het gehele Belgische katholieke beleid.⁹³ Om dit te kunnen bewijzen aan de hand van empirisch bronnenmateriaal is echter meer onderzoek nodig. Omdat de Belgische vaderschapsgeschiedenis tot vandaag onderbelicht is gebleven, beperkt deze studie zich voorlopig tot de situatie in Franstalig België. Indien de Vlaamse casus in dit onderzoek toch aan bod komt, vervult deze slechts een illustratieve of comparatieve functie.

La Sainte Famille

De antropoloog Godelier Maurice wees in zijn werk *The metamorphoses of kinship* op nieuwe vormen van verwantschap in de jaren 1950. Gezinnen werden kleiner na de oorlog, wat de nabijheid tussen ouders en kinderen vergrootte.⁹⁴ Antropologische, demografische en historiografische studies verwijzen naar deze trend als de ‘nucleaire familie’ of het kerngezin: een gezin dat zich terugplooidde op haar eigen private bestaan en daarom onafhankelijker was van de publieke buitenwereld.⁹⁵ Dit leek in eerste instantie een probleem te vormen voor de katholieke zuil die in de jaren 1930 had gesteund op massamanifestaties als garantie voor haar voortbestaan. Mannen en vrouwen werden volgens Tine van Osselaer als *militēs christi* ingezet om via katholieke actie en massabijeenkomsten controle uit te voeren over de ‘christelijkheid’ van de samenleving.⁹⁶ In haar werk uit 2017 toonde de historica echter aan dat de katholieke zuil zich al sinds het interbellum had toegelegd op het controleren van het private leven van gelovigen. Dit hield in dat bijna alle activiteiten van leken werden gepercipieerd als een expressie van hun katholieke identiteit.⁹⁷ Wanneer het gezin na de oorlog een meer private aangelegenheid werd, groeide dan ook het belang van het kerngezin.⁹⁸

Zowel voor als na de oorlog bleef de christianisering van de samenleving het hoofddoel van de katholieke zuil. Waar ze voor de oorlog grootse massamanifestaties organiseerde om haar voortbestaan te garanderen, zette ze na 1945 andere middelen in: de socialisering van gezinnen.⁹⁹ De Belgische katholieke kerk legitimeerde haar maatschappelijke positie met andere woorden door middel van het

---

⁹¹ Latré, *Strijd en Inkeer : De Kerk- en Maatschappijkritische Beweging in Vlaanderen, 1958-1990*, 37.

⁹² Latré, 26.

⁹³ Paul Servais, “The Church and the family in Belgium, 1850-1914”, *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 31, 3–4 (2001): 624.

⁹⁴ Godelier, *The Metamorphoses of Kinship*, 4 en 6.

⁹⁵ Godelier, 3; King, *Family Men*, 18.

⁹⁶ Van Osselaer, “Christening Masculinity?”, 385.

⁹⁷ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 23.

⁹⁸ Van Osselaer, 33.

⁹⁹ Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 19.

omvangrijk aantal katholieke gezinnen in het land. Deze strategie dateerde reeds van het einde van de negentiende eeuw met de *culture wars*, zo blijkt uit de studie van Bernhard Schneider.¹⁰⁰ Na de oorlog kreeg deze strategie echter een nieuw gezicht: zo vertrok de katholieke zuil na 1945 vanuit het individu en niet langer vanuit de grote gemeenschap zoals in de negentiende eeuw.¹⁰¹ Dit verklaart waarom het kerngezin aan belang won: ouders werden immers persoonlijk verantwoordelijk gesteld voor de ontwikkeling van hun kind tot een goede christen. Dit betekent dus ook dat ouderschap een hoger maatschappelijk doel moest dienen: ouders bouwden namelijk mee aan de christelijke gemeenschap, die gestoeld was op goed opgevoede kinderen.¹⁰² Een artikel in de *Feuilles Familiales* uit 1951 formuleerde deze gedachte als volgt:

[...], la famille a aussi un rôle important à jouer. Et c'est normal, puisqu'elle est la cellule sociale voulue par Dieu pour soutenir les efforts de ses enfants. Or le principal de ces efforts, c'est celui qui nous tend vers la Divinité. (1951, 113)

Omdat de socialiseringscampagne vertrok vanuit de individuele verantwoordelijkheid van de vader en de moeder om hun kind(eren) het geloof bij te brengen, vond het gemakkelijk aansluiting bij de filosofie van het personalisme. De *Feuilles Familiales* was zowel een uiting als een gevolg van de katholieke belangstelling voor het gezin en haar aangelegenheden. Dit verklaart waarom het tijdschrift vooral veel succes kende na de oorlog, hoewel het al in 1938 was opgestart. In 1945 lazen 8.181 gezinnen het maandblad, in 1958 steeg het aantal abonnees zelfs tot boven de 17.800. De *Feuilles Familiales* werd zo het instrument bij uitstek om het belang van goed katholiek vader- en moederschap aan de man te brengen. De persoonlijke aanpak van het tijdschrift, namelijk de publicatie van lezersbrieven, stimuleerde bovendien een gemeenschapsgevoel dat de ouders aanspoorde om het even goed of zelfs beter te doen dan hun *peers*.¹⁰³ Daarnaast maakte de redactie van de *Feuilles Familiales* ook gebruik van het model van de *Sainte Famille* om hun lezers aan te sporen het christelijke gezinsideaal na te volgen:

Admettre le fait que notre foyer est le foyer du Christ, [...] c'est ni plus ni moins imiter la Sainte-Famille de Nazareth. (1960, 5)

Paus Leo XIII droeg in 1892 'Het gezin uit Nazareth' voor als ideaal voor christelijke gezinnen. Sindsdien zagen katholieke kringen het model als een symbool voor een harmonieus samenkomen van man, vrouw en kind in hun liefde voor elkaar en voor God.¹⁰⁴ De Britse historica Alana Harris benadrukte in haar onderzoek naar het twintigste-eeuwse christendom dat de Heilige Familie regelmatig een middel was tot "the preservation and reconstruction of the domestic circle".¹⁰⁵ Of anders gezegd: het beeld van Jozef, Maria en Jezus als een hecht gezin droeg bij aan het bewustzijn van de aardse vaders, moeders en kinderen om harmonie binnen het eigen gezin te huldigen. Daarom stoelde de *Sainte Famille* voornamelijk op twee belangrijke principes uit de jaren 1950. Het eerste principe is dat van

---

¹⁰⁰ Schneider, "Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.", 41.

¹⁰¹ Crosetti, "Pierre de Locht, ce transgresseur ? Quand les normes reproductives travaillent les organisations catholiques belges en charge du couple", 78; Servais, "The Church and the family in Belgium, 1850-1914", 631–32.

¹⁰² King, "Hidden Fathers?", 37.

¹⁰³ Masquelier en Vanderpelen-Diagre, "« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux » ? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960", 57.

¹⁰⁴ Van Osselaer, "Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction", 13.

¹⁰⁵ Harris, "Gatherings at the Family Table. Transformations in Christology and Popular Religiosity in Twentieth-Century English Catholicism, 1945-1980.", 184.

companionate marriage, een inmiddels befaamde term dankzij de Britse historicus John Tosh.¹⁰⁶ In een *companionate marriage* – wat je vrij zou kunnen vertalen als een ‘kameraadschappelijk huwelijk’ – dienden echtgenoten eerst en vooral vrienden te zijn. Hun relatie kwam voort uit wederzijds respect en was in die zin ook veel meer op gelijkheid gestoeld dan in de periode voordien.¹⁰⁷ Een vriendschappelijke relatie tussen beide ouders kwam bovendien ook de kroost ten goede. Kinderen groeiden zo niet alleen in een veilige omgeving op, maar konden hun omgang met anderen ook spiegelen aan de vriendschapsband van hun ouders. Immers, indien kinderen geen toegang kregen tot een goed toonbeeld zoals dat van hun ouders, zou dit nefast zijn voor hun latere volwassen leven, aldus de *Feuilles Familiales*:

La preuve? Il en est une, mais elle est bien triste: la quasi majorité des enfants délinquants, des jeunes gens dévoyés sont issus de familles où règne la mésentente entre père et mère. (1955, 58)

Naast het belang van respect en vriendschap, herinnerde de *Sainte Famille* jonggehuwden aan het tweede fundament van het huwelijk: hun plicht tot voortplanting. In de inleiding van *The metamorphoses of kinship* wees Godelier Maurice op het belang van de nieuwe seksualiteitservaring in de jaren 1950. Als een gevolg van de doorbraak van contraceptieve middelen, gingen seks en voortplanting niet meer noodzakelijk hand in hand.¹⁰⁸ Nochtans ontmoedigde het Vaticaan het gebruik van anticonceptie nog sterk tijdens de jaren 1950. Katholieke koppels konden wel al sinds 1909 de Ogino-Knaus methode gebruiken voor geboortebeperving.¹⁰⁹ Deze methode is vandaag beter bekend onder de beschrijving van ‘periodieke onthouding’.¹¹⁰ In 1930 herbevestigde de encycliek *Casti Conubi* het verbod op andere contraceptieve methoden.¹¹¹ Achttien jaar later wijdde de *Feuilles Familiales* een hele editie aan de uitleg van de Ogino-Knaus methode.¹¹²

Voor de jaren 1950 zette echter een andere pauselijke lezing de toon. Op 29 oktober 1951 hield paus Pius XII een toespraak voor het congres van de Italiaanse katholieke unie der verloskundigen.¹¹³ Omdat in heel Europa de geboortecijfers drastisch waren gedaald na de oorlog, pleitte de paus voor een pronatalistisch beleid.¹¹⁴ Mannen en vrouwen hoorden volgens Pius XII hun vruchtbaarheidstaak niet te ontlopen, want dit was tegen de wil van God.¹¹⁵ De *Feuilles Familiales* herinnerde haar lezers hier regelmatig aan. Meer nog, het tijdschrift besteedde meerdere artikels per jaargang aan de thema’s van *companionate marriage* en familieplanning.

---

¹⁰⁶ Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 17.

¹⁰⁷ Francis, “The Domestication of the Male?”, 645; King, *Family Men*, 198; Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 17–18.

¹⁰⁸ Godelier, *The Metamorphoses of Kinship*, 4.

¹⁰⁹ Dupont, “Of Human Love: Catholics Campaigning for Sexual Aggiornamento in Postwar Belgium”, 49.

¹¹⁰ Marissal, *Moeders en vaders*, 35.

¹¹¹ Dupont, “Of Human Love: Catholics Campaigning for Sexual Aggiornamento in Postwar Belgium”, 3; Dupont, 49; Gevers, *Kerk in de kering. De Katholieke Gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980*, 286; Lucia Pozzi, “The Encyclical *Casti connubii* (1930): the Origin of the Twentieth Century Discourse of the Catholic Church on Family and Sexuality”, in *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 2017, 41–51; Servais, “The Church and the family in Belgium, 1850-1914”, 634; Van Osselaer, *The Pious Sex*, 80.

¹¹² Dupont, “Of Human Love: Catholics Campaigning for Sexual Aggiornamento in Postwar Belgium”, 53.

¹¹³ Dupont, 54; Gevers, *Kerk in de kering. De Katholieke Gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980*, 286.

¹¹⁴ Marissal, *Moeders en vaders*, 34–35; Servais, “The Church and the family in Belgium, 1850-1914”, 625; Van Osselaer, *The Pious Sex*, 80.

¹¹⁵ Dupont, “The Case for Contraception”, 3; Servais, “The Church and the family in Belgium, 1850-1914”, 634.

Pourquoi se marie-t-on, en effet? Pour avoir des enfants, en ce faisant, pour s'épanouir et trouver de bonheur et le rayonnement (1955, 142)

La poutre principale dans la maison familiale est la confiance entre l'homme et la femme. (1959, 234)

Elk gezinslid droeg volgens de *Feuilles Familiales* dus sterk bij aan de representatie en het welslagen van de bredere katholieke gemeenschap. De historicus Paul Servais wees hierbij op het bestaan van een wederkerige plicht tussen kinderen en hun ouders. De eerste taak van de ouders was de opvoeding van hun kinderen, die op hun beurt gehoorzaamheid verschuldigd waren aan moeder en vader.¹¹⁶ Concreet diende elk gezinslid zich te spiegelen aan respectievelijk Jozef, Maria of het kind Jezus. Zoals ook de Duitse historicus Bernhard Schneider concludeerde:

*If the father looks up to Saint Joseph and follows his piety and frugality, his contentness and industriousness; if the woman learns pious and pure spirit, patience, devotion, obedience and quiet domesticity from Mary; if the children strive to acquire the virtues of the divine child, obedience, diligence, piety, innocence, modesty: then such a home is a display for God, the angels and mankind.*¹¹⁷

Het katholieke gezinsideaal ging uit van 'gescheiden sferen'.¹¹⁸ Dit is geen historiografische term, maar wel een historische term. In de *Feuilles Familiales* werd het concept gebruikt om aan te duiden dat man en vrouw gelijke, maar andere verantwoordelijkheden hadden tegenover hun kinderen:

L'une des plus solides traditions est la division du travail telle qu'elle est adoptée dans les familles, avec les besognes dites "masculines" parce que c'est le papa qui doit les faire, les besognes "féminines" parce que c'est la maman qui doit les faire (1956, 10)

Concreet betekende dit dat mannen- en vrouwenrollen niet gelijk waren, maar complementair. Verschillende historici hebben aangetoond dat dit idee sterk geïnternaliseerd was door zowel mannen als vrouwen, en ook in de jaren na de oorlog standhield.¹¹⁹ Robert Rutherford merkte dit ook op in zijn casestudy van Canadees vaderschap tijdens de *babyboom*. Het bleef volgens hem moeilijk om 'gendergrenzen' te overschrijden.¹²⁰ Ook andere geschiedkundigen benadrukten dat genderidealen de *agency* bepaalden van mannen en vrouwen in hun dagelijkse praktijken.¹²¹

Traditioneel werden de taken van mannen en vrouwen opgedeeld als volgt: de private gezins sfeer was het domein van de moeder, terwijl de man instond voor het publiek-politieke domein. In *The Pious Sex* toonde Tine Van Osselaer echter aan dat deze strikte scheiding tussen het private en het publieke vooral een retorisch apparaat was.¹²² Ze steunde hierbij op het werk van Ursula King en Joan Scott, die hadden beargumenteerd dat machtsrelaties aan de basis lagen van de constructie van mannelijkheids- en

---

¹¹⁶ Servais, "The Church and the family in Belgium, 1850-1914", 636.

¹¹⁷ Schneider, "Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.", 38.

¹¹⁸ Francis, "The Domestication of the Male?", 638; Van Osselaer, "Christening Masculinity?", 391; Van Osselaer, "Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction", 10 en 17.

¹¹⁹ Marissal, *Moeders en vaders*, 30; Rusterholz, "Fathers in 1960s Switzerland", 834, 836 en 841; Van Osselaer, "Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction", 19; Van Osselaer, *The Pious Sex*, 12, 23 en 91.

¹²⁰ Rutherford, "Fatherhood, Masculinity, and the Good Life During Canada's Baby Boom, 1945-1965", 364.

¹²¹ King, "Religion and Gender: Embedded Patterns, Interwoven Frameworks", 42; Van Osselaer, "Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction", 13.

¹²² Van Osselaer, *The Pious Sex*, 77.

vrouwelijkheidsidealen, maar dat deze rollen minder dwingend waren binnen de realiteit van het gezin.¹²³

Een recent werk van de historica Caroline Rusterholz over vaderschap in het Zwitserland van de jaren 1950 betrok daarom ook mannen, als vaders, binnen de huiselijke sfeer. Rusterholz merkte op dat de deelname van mannen aan huishoudelijke taken gold als een modern attribuut van het vaderschap. Tegelijk wong het nieuwe discours rond deze “*maternal father*” zich in moeilijke bochten wanneer de incompetentie van mannen inzake huishoudelijke taken in beeld kwam. Uit de bronnen die de actieve participatie van de man aanmoedigden in het huishouden, bleek dus even goed dat deze niet tot het normale takenpakket van de vader behoorden. In die zin herbevestigde het discours van de ‘moederlijke vader’ de idee dat sommige domeinen niet tot het mannelijke territorium behoorden.¹²⁴

Ondanks het gebrek aan vaardigheden van mannen in bepaalde domeinen van het familieleven, werden er wel nieuwe verwachtingen gesteld voor vaders na 1945. In de geest van het socialiseringsoffensief en van *companionate marriage* won deugdelijk vaderschap aan belang. In deze thesis zal blijken dat bijvoorbeeld een actieve aanwezigheid en tederheid hierdoor niet langer uitsluitend vereisten waren voor moederschap, maar ook voor vaderschap. De vraag rest waarin vaderschap en moederschap van elkaar verschilden of anders gezegd: hoe het concept van de ‘gescheiden sferen’ doorwerkte in katholieke ouderschapsidealen. In de volgende hoofdstukken worden de katholieke vaderschapsidealen in hun eigenheid benaderd. Meer specifiek gaat het om de idealen over de vaderlijke autoriteit, over de rollen van de vader als voorziener en als morele gids van het gezin, en over een meer emotionele vader-kind relatie. Deze studie benadert deze katholieke ideaalbeelden in hun eigenheid als mannelijkheidsideaal, maar ook als ideaal tijdens de jaren 1950. Zo bepleit deze thesis een meer complex beeld van de (diachronische) constructie van vaderschapsidealen over het algemeen, aangezien daar in het bestaande onderzoek nog weinig rekening mee gehouden is.

---

¹²³ Van Osselaer, 12.

¹²⁴ Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 835.

2. Vader als hoofd van het gezin: veranderende autoriteit

Laura King's *Family Men* biedt inzicht in de verschillende snelheden waarmee de verwachtingspatronen over vaderschap evolueerden. King toont aan dat de toename van verantwoordelijkheden en rollen van vaders binnen het gezin een traag proces was, maar dat er al veel eerder een brede ontvankelijkheid voor een familie-georiënteerd mannelijkheidsideaal bestond.¹²⁵ Anders gezegd: mannen ervoeren een *sense of change* inzake verwachtingspatronen over hun rol als vader, lang voordat ze daadwerkelijk hun gedrag aanpasten.¹²⁶ King wees zo op het belang van idealen. Hoewel droom en werkelijkheid niet aan elkaar gelijk waren, hadden idealen op termijn wel een reële weerslag op het gedrag van vaders. De Britse historica had echter geen aandacht voor de manier waarop religie een gewichtige speler kon zijn in zowel de constructie als de verspreiding van deze idealen. Nochtans had de kerk in verzuilde samenlevingen als België een sterke positie. Van de wieg tot het graf kwamen gelovigen in aanraking met de visie van de kerk: ze werden van kindsbeen af opgevoed met de katholieke normen.¹²⁷

In de *Feuilles Familiales* schonken auteurs regelmatig aandacht aan de noodzaak om kinderen al in hun jonge jaren de waarden van goed ouderschap, en meer specifiek goed vaderschap, bij te brengen:

[...] nous devons les aider déjà à devenir des hommes, capables de répondre généreusement à leur mission d'adulte. Or à tout homme s'offre une mission de paternité à remplir, paternité physique dans le mariage, paternité spirituelle par l'adoption ou dans le célibat consacré à Dieu. C'est donc en relation avec le rôle de paternité que nous pourrions préciser l'orientation de l'éducation de l'adolescent. Il s'agira de développer dans le garçon toutes les qualités possibles, mais spécialement celles qui lui seront nécessaires dans son rôle paternel: une intelligence équilibrée, sage; une volonté ferme, mais dévoué, s'appuyant sur un caractère viril; un sens de ses responsabilités sociales. (1951, 237)

Jonge mannen werden opgevoed met een concreet idee van wat een christelijke vader hoorde te zijn.¹²⁸ Vaders dienden met name de krachtige en kordate ouder te zijn die zijn rationaliteit inzette om het gezin te sturen. Tegelijk was een vader toegewijd en verantwoordelijk. De vaderfiguur werd zo enigszins democratischer voorgesteld dan in de jaren voor de oorlog. Van Osselaer noemde vaderschap tijdens het interbellum namelijk hiërarchisch en autoritair.¹²⁹ In dit hoofdstuk zal ik aantonen dat mannen in de jaren 1950 hun status als gezagsdrager binnen het kerngezin behielden, maar dat deze functie wel een nieuwe invulling kreeg en ook op een andere manier werd gerechtvaardigd dan voor de oorlog. Dialoog, eerder dan overheersing, werd namelijk de kern van de autoriteit van de vader tegenover zijn kroost.¹³⁰

Dialoog in plaats van despoot

In zijn werk *Father-child relations in France: Changes in paternal authority in the nineteenth and twentieth centuries* onderzocht Olivier Faron de autoriteit van vaders ten opzichte van hun kinderen. Hij bekeek het vaderlijke gezag als een heel simpele macht, die pas doorheen de twintigste eeuw aan complexiteit won door toedoen van bepaalde sociale kwesties zoals het feminisme en de gevolgen van de twee wereldoorlogen.¹³¹ De Duitse historicus Bernhard Schneider benadrukte bovendien dat de

---

¹²⁵ King, *Family Men*, 2, 189, 191, 198.

¹²⁶ King, 190.

¹²⁷ Peperstraete, "Note de l'éditrice de la collection", 7.

¹²⁸ Marissal, *Moeders en vaders*, 44.

¹²⁹ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 89.

¹³⁰ Godelier, *The Metamorphoses of Kinship*, 7.

¹³¹ Faron, "Father-child Relations in France", 366 en 373.

afwezigheid van vaders, als een gevolg van hun werk buitenshuis, het afdwingen van gezag en gehoorzaamheid bemoeilijkt.¹³² Volgens verschillende historici werd het gezag van vaders in de jaren 1950 verder uitgedaagd door enerzijds de opkomst van de kinderpsychologie en anderzijds door een nieuw begrip van de vader als dienaar.¹³³ Vaderschap werd met name steeds vaker voorgesteld als een vorm van dienen, aan het kind en aan de maatschappij. Zijn relatie met het nageslacht vertrok zo meer vanuit het welzijn en de behoeften van de kinderen dan vanuit zijn eigen wil. Deze periode staat daarom bij verschillende familiehistorici zoals Claudine Marissal, Bernhard Schneider en Deborah Thom bekend om de ‘crisis van de paternale autoriteit’.¹³⁴

Het is belangrijk om de machtsrelatie tussen vader en kind in de jaren 1950 te begrijpen tegen het licht van de verhoogde aandacht voor het welzijn van het kind.¹³⁵ Na 1945 groeide de populariteit van psychologische literatuur en psychologische kennis. In confessionele kringen werden naast geestelijken ook ‘psy’-experten deel van het korps van oudervoorlichters.¹³⁶ Ook in de *Feuilles Familiales* verschenen steeds vaker artikelen geschreven door dokters en psychologen. Deze handelden hoofdzakelijk over de vertrouwensband tussen ouders en hun kinderen. Ter illustratie:

Nous sommes heureux de vous présenter un article du Docteur M.-Th. Callewaert, spécialiste en neurologie infantile, secrétaire de la Ligue nationale belge d'Hygiène mentale. Nous la remercions vivement de son obligeance. F.F. (1954, 45)

Nelleke Bakker concludeerde in haar studie over ouderadviesing in de jaren 1950 dat het vertrouwen winnen van kinderen belangrijker werd dan het afdwingen van hun respect. De emotionele vorming van het kind ging primair op de gewetensvorming. Ook volgens de Britse historica Deborah Thom legde een nieuwe Freudiaanse blik op ouderschap niet langer de nadruk op zelfbeheersing, maar op zelfvertrouwen. Kinderen moesten niet langer leren om zichzelf te beheersen, maar wel om met vertrouwen zichzelf te zijn.¹³⁷

Een kind mocht dus niet door toedoen van zijn vader of moeder een te lage (of te hoge) dunk hebben van zichzelf. In de *Feuilles Familiales* werd de emotionele vorming voornamelijk aangekaart als een voorwaarde voor de gewetensvorming. Het belang van een vertrouwensband werd dus wel degelijk gepromoot, al vervulde deze een andere functie in de context van het socialiseringsoffensief. Christelijke ouders werden aangemoedigd om een gezonde relatie op te bouwen met hun kinderen om hen op die manier te kunnen behoeden voor latere misstappen. Alleen wie een goede relatie met zijn of haar kinderen had, zou hen op het juiste pad kunnen houden.

---

¹³² Schneider, “Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.”, 43.

¹³³ Nelleke Bakker, “Ouderadviesing in historisch perspectief. Over de geschiedenis van opvoedingsvoorlichting en opvoedingsonderzekerheid.”, in *Ouderbegeleiding nader bekeken. Schouders onder de ouders*, onder redactie van Marga Akkerman-Zaalberg van Zelst, Harry van Leeuwen, en Noëlle Pameijer, Psychologie en praktijk (Lisse: Swets en Zeitlinger, 1998), 31; Paul Luykx, “Erger dan de Reformatie? Katholieken in de jaren vijftig”, in *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, 1997, 83; Marissal, *Moeders en vaders*, 38; Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 832.

¹³⁴ Godelier, *The Metamorphoses of Kinship*, 7; Marissal, *Moeders en vaders*, 83; Schneider, “Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.”, 31; Deborah Thom, “‘Beating Children is Wrong’: Domestic Life, Psychological Thinking and the Permissive Turn”, in *The Politics of Domestic Authority in Britain since 1800*, 2009, 261–63; Van Osselaer, “Christening Masculinity?”, 390.

¹³⁵ Marissal, *Moeders en vaders*, 10 en 36.

¹³⁶ Bakker, “Ouderadviesing in historisch perspectief. Over de geschiedenis van opvoedingsvoorlichting en opvoedingsonderzekerheid.”, 29.

¹³⁷ Bakker, 27; Thom, “‘Beating Children is Wrong’: Domestic Life, Psychological Thinking and the Permissive Turn”, 262.

Vanuit de psychologische beweging en vanuit het personalistische gedachtegoed droegen ouders immers de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid van hun kinderen.¹³⁸ In een artikel getiteld “Savoir parler avec ses enfants” benadrukte de redactie van de *Feuilles Familiales* daarom het belang van de ontmoeting van ouders en hun (adolescente) kinderen in een gesprek:

[...] serez-vous plus qu'étranger à de jeunes âmes de plus en plus refermées sur elles-mêmes? Ou bien serez-vous les mamans et les papas chez qui les enfants viennent d'eux-mêmes, tout naturellement, se confier, parler de leurs difficultés, [...] chercher une explication ou un simple réconfort, auprès de la personne qu'ils savent être la mieux capable, de les éclairer [...] Ce qu'il faut donc, pour rester proche de nos enfants, c'est parler avec eux [...] (1951, 121-122)

Dialogo vormde zo het fundament van de ouder-kind relatie. In een artikel uit 1956 laat de redactie weten dat “Les parents ne comprennent jamais assez la nécessité d'un dialogue avec les jeunes” (1956, 18). De *Feuilles Familiales* moedigde ouders daarom aan om eerst en vooral te luisteren naar hun kinderen:

Engagez avec eux des discussions amicales; ils sentiront qu'on les prend au sérieux, qu'on les considère capable de comprendre [...]. Dans cette atmosphère qui sera plus imprégnée d'amitié que d'autorité, votre tâche la plus difficile sera d'écouter [...] (1953, 271)

De redactie van het tijdschrift ging er van uit dat deze manier van gezagvoering nieuw was voor zijn lezers. Het was met name een “moeilijke taak” om te leren luisteren. Tussen 1946 en 1960 focusten de ouderschapsadviezen in de *Feuilles Familiales* daarom hoofdzakelijk op dit onderwerp:

Papas et Mamans

Ne dites pas à l'enfant :

Tu es méchant, deviens bon.

Dites-lui plutôt :

Tu es bon, pourquoi te conduire comme un méchant?

Parce que l'enfant est très suggestible

Si vous lui dites qu'il fera mal, vous le porterez au mal.

Si vous lui dites qu'il fera bien, vous le porterez au bien. (1947, 24)

Het advies wijst de ouders dus op de individuele psyche van het kind, los van de opvoeding waarin ze hun zoon of dochter voorzagen.¹³⁹ Deze individualiteit dienden ze te respecteren. In plaats van hun eigen ideeën als uitgangspunt te nemen voor een gesprek met het kind, konden ze beter vragen naar het denkproces van hun zoon of dochter. Dan zou immers duidelijk worden dat in de meeste gevallen de ouders zelf schuld troffen. Een vader of moeder kon bijvoorbeeld het slechte voorbeeld geven of ze benaderden het kind a priori als ‘slecht’ of ‘on gehoorzaam’. De *Feuilles Familiales* spoorden ouders daarom aan om aan zelfreflectie te doen. Want wanneer vader en moeder actief werkten aan hun eigen persoonlijkheid, gaven ze via hun voorbeeld hun kinderen de mogelijkheid om hetzelfde te doen.

De vaderlijke autoriteit was niet langer een middel tot strikte disciplineren. Het was een manier om het kind zichzelf te helpen ontplooien. Gezag diende dus geen gehoorzaamheid af te dwingen: het kon beter worden ingezet om een vertrouwensrelatie op te bouwen met de kinderen. De autoriteit van een vaderfiguur werd niet langer begrepen als zijn suprematie, maar eerder als zijn wijsheid. De vader was

---

¹³⁸ Crosetti, “The ‘Converted Unbelievers’”, 272; Marissal, *Moeders en vaders*, 2018; Servais, “The Church and the family in Belgium, 1850-1914”, 627.

¹³⁹ Faron, “Father-child Relations in France”, 374.

immers, als volwassen persoon, reeds een deskundige op het vlak van opgroeien. Kinderen, en voornamelijk de zonen, konden daarom een voorbeeld nemen aan zijn gedrag. Dit uitgangspunt verdedigde de redactie van de *Feuilles Familiales* regelmatig tussen 1945 en 1960:

L'enfant a besoin d'autorité. Celle-ci en effet doit donner des ordres ou plus exactement doit METTRE DE L'ORDRE, ÉTABLIR UNE HARMONIE DANS SA VIE EN EFFERVESCENCE. L'autorité n'est pas une attitude arbitraire, ni despotique. On ne commande pas pour le plaisir de commander, mais pour que l'enfant apprenne à ORDONNER SA VIE. D'ailleurs, l'enfant se rend compte très vite si ce qu'on lui commande vient d'un ordre arbitraire ou d'un besoin de domination ou si, au contraire, l'ordre est constructif et concourt à quelque chose de positif. [...] (1959, 289-290)

De vader komt in deze tekst meer naar voor als een dienaar van zijn kinderen. Dit hield in dat zijn instructie moest vertrekken vanuit een oprechte nederigheid. De kinderen zouden zijn gezag dan veel meer als iets constructiefs bevinden. Het tijdschrift keurde daarom bevelen af die gegeven werden om er plezier uit te halen. Kortom, viriliteit werd hier dus eerder begrepen als dienstbaarheid dan als strengheid. Een tekst uit 1952 daagde rechtstreeks de mannelijke lezers uit om hier bij stil te staan:

Chef ou premier serviteur de la famille? (1952, 238)

De conclusie was helder:

Au fond, voyez-vous, le père ne commande que pour mieux servir. Et si sa mission est grande, c'est par l'humilité et l'esprit de service qu'il veut y mettre (1952, 240)

Vader was dus eerst en vooral een dienaar. Zijn missie bestond uit de instructie van zijn kinderen en zijn 'fermheid' was daar het uitverkoren middel toe. Hij moest zijn kinderen orde en regelmaat leren, zaken die hen voorbereidden op volwassenheid. Zijn autoriteit was dus hoofdzakelijk een manier om de nakomelingen te begeleiden richting meer verantwoordelijke keuzes en gedragingen, eerder dan dat het foutief gedrag moest afstraffen. Concreet bepaalde de manier waarop de vader zijn gezag aanwendde in hoeverre een bevel constructief kon zijn voor de persoonlijkheid van het kind. Een zachtere attitude werd daarom sterk aangemoedigd:

Je comprends votre colère, mais suis bien obligé de vous faire remarquer que cela n'a pas produit de fruits appréciables. L'idéal aurait été de garder un certain calme (1950, 221)

In de rubriek *Entre-nous* konden koppels hun vragen voor het tijdschrift inzenden.¹⁴⁰ Het bovenstaande citaat was een antwoord op een lezersbrief die peilde naar hoe een kind te straffen. Kalmte primeerde in dit geval op een agressieve reactie. Hoewel dit ideaal voor beide ouders gold, had het nog steeds meer betrekking op de positie van vaders. Veel had namelijk te maken met het beeld van een vaderfiguur als "Le gendarme qui rentre le soir":

En effet, les petits, habitués à entendre parler de leur père comme d'un exécuteur de la justice, le voient peu à peu sous les traits d'un croquemitaine, dont la simple apparition a le maléfique pouvoir de faire resurgir la remontrance déjà estompée dans leur mémoire. Et de leur appliquer une punition qui leur paraît d'autant plus odieuse, qu'elle est plus éloignée du moment du délit. Semble manière d'agir conduit l'enfant à devenir réticent vis-à-vis de son père (1951, 229)

---

¹⁴⁰ Crosetti, "The 'Converted Unbelievers'", 272.

De auteur schetste hier een klaarblijkelijk gangbaar scenario in de vroege jaren 1950. Meerdere artikels rapporteerden met name over moeders die hun kinderen waarschuwden voor de straf die hun vader hen bij thuiskomst zou geven indien ze niet braaf waren. Ze hanteerden anders gezegd de vaderlijke autoriteit als een dreigmiddel. Hierdoor leerden de kinderen hun papa kennen als een “père fouettard” ofwel een boeman. De *Feuilles Familiales* verzette zich heel duidelijk tegen dit beeld van vaders dat kinderen afschrikte. Door de vader in een straffende positie te dwingen, ontstond er afstand tot zijn kinderen, wat de noodzakelijke affectieve relatie tussen beiden belemmerde. Dit was des te erger omdat de vader omwille van zijn job al veel minder tijd kon spenderen met zijn kroost dan de moeder. De korte momenten die hij bij thuiskomst met hen kon delen, hoorden dus gekoesterd te worden. Indien de echtgenote haar man in zijn rol als vader enkel aanwendde om hun kinderen te straffen, gingen die kostbare momenten verloren. Jean Durang, een redactielid van de *Feuilles Familiales* verantwoordelijk voor het *Entre-nous* segment, reageerde daarom op de volgende vragen van twee lezeressen:

Puisque mon mari était là, ne devait-il pas corriger l'enfant pour se faire craindre et me rendre service? Si je dois me ranger à l'avis de mon mari, je pourrai jamais [...] lui donner la crainte de son père [?]

Hij antwoordde hen:

Il ne faut jamais prendre la rentrée du père comme un argument pour vous faire obéir. Le papa doit être mis au courant de toute incartade sérieuse [...] L'essentiel dans une famille est un climat de confiance réciproque. Un mot ferme du père à l'enfant quand tout est calmé, fait toujours la plus grosse impression. (1950, 253-254)

De autoriteit van de vader groeide volgens Durang uit een klimaat van vertrouwen en sereniteit. Veeleer dan een opvoeding uit vrees, regel en gebod stond de *Feuilles Familiales* dus vaderlijke liefde en bemoediging voor.¹⁴¹ Ter illustratie:

[...] cette autorité avait dû se mériter, se conquérir de jour en jour. (1952, 239)

[...] je crois qu'il faudrait toujours s'accorder un temps de réflexion avant de sévir, car une punition décidée sous le coup de l'indignation ou de la colère est bien rarement éducative. (1956, 17)

Il faut parfois punir, mais il faut souvent, très souvent encourager (1957, 146)

Een goede vader was een spiegelbeeld van God. Niet alleen omdat ze beiden de titel ‘vader’ droegen, ook omdat hun liefde voor hun ‘kinderen’ er een was van genade.¹⁴² Na de oorlog vormde er zich een nieuw godsbeeld voor vele gelovigen. Deze ontwikkeling had dan ook een effect op de manier waarop mannelijkheid en, in het verlengde daarvan, vaderschap werden begrepen.

Qu'ils n'aient rien d'arbitraire ou de négatif. Disons plutôt: “Désobéir est mal, parce que papa et maman commandent à la place de Dieu”. (1958, 23)

[...] mettons à l'honneur la confiance réciproque: elle est à la base de toute éducation. Cette confiance est le reflet de celle de Dieu [...] (1957, 347)

---

¹⁴¹ Nelleke Bakker, “Opvoeden met de harde hand? Een historisch-kritische beschouwing van de neo-calvinistische opvoedingsmentaliteit 1880-1930”, in *Thema's uit de wijsgerige en historische pedagogiek. Bijdragen aan de achtste landelijke pedagogendag*, onder redactie van Bas Levering, Gert Biesta, en Ido Weijers (Utrecht: SWP, 1998), 79–85.

¹⁴² Bakker, 83; Van Osselaer, *The Pious Sex*, 90.

Mannen ontleenden volgens de *Feuilles Familiales* hun grote intellectuele vermogen aan hun gelijkenis met God. Ook Van Osselaer toonde aan dat binnen katholieke kringen in het interbellum mannen gezien werden als meer begiftigd met wijsheid, beoordelingsvermogen, voorzichtigheid, moed en vastberadenheid dan vrouwen.¹⁴³ Het concept van de ‘gescheiden sferen’ hield dit idee ook mee in stand tijdens de jaren 1950. In theorie waren immers alle kinderen van God gelijkwaardig, ongeacht man of vrouw, maar ze waren niet gelijk omdat hun eigenschappen elkaar aanvulden.¹⁴⁴ Man en vrouw waren niet inwisselbaar en hun karakteristieken waren dat dus ook niet, met als gevolg dat het vaderlijke gezag vorm kreeg in interactie met de emotionaliteit van de moeder.¹⁴⁵

Le contrepoids de l'amour maternel est l'autorité du père, pleine d'amour mais ferme, qui ne conduit pas ses enfants à la servitude mais à la liberté et, de ce fait, leur donne une absolue confiance. (1959, 235)

Dit denkkader verleende mannen en vaders hun ‘natuurlijke autoriteit’. In hun streven naar meer teder vaderschap, lanceerde de *Feuilles Familiales* echter een nieuw begrip van die ‘natuurlijkheid’. Een artikel, zogezegd geschreven door een zoon gericht aan zijn vader, geeft deze mentaliteitswijziging goed weer:

“Papa, j’aimerais être ton ami. [...] je te respecte et j’aime à te respecter. Mais tu sais, quand on est enfant, le respect est fait surtout d’ignorance : on respecte son père parce qu’on se le représente comme une sorte de Dieu, on ne l’imagine pas ayant un cœur comme le nôtre, de peines, des difficultés, des joies de la même essence que les nôtres. Il est plus une fonction qu’une personne. J’ai le sentiment soudain d’avoir assez vieilli, depuis un an, pour avoir compris que chaque personne est une personne. Mon affection pour toi maintenant est une affection pour une personne, et je voudrais alors nourrir de toute une connaissance de toi. (1950, 48-49)

Het tijdschrift waarschuwde haar lezers voor vaders die “meer een functie zijn dan een persoon”. Of anders gezegd: vaders dankten hun zeggenschap aan de figuur van God, maar ze waren zelf geen almachtige God. Een vader was met andere woorden verantwoordelijk voor zijn eigen gedrag ten aanzien van zijn kroost. Dit betekende ook dat kinderen hun vader enkel dienden te respecteren wanneer zijn houding dit toeliet. Een vader kon zich daarom beter opstellen als een vriend dan als een despoot. Elke vorm van machtsvertoon door een vader werd bovendien beoordeeld door God. Een papa werd dus aangemoedigd om niet vanuit eigenbelang te handelen, maar vanuit liefde voor het kind:

D’ailleurs, si on réfléchit bien, toute autorité est responsable devant Dieu. Son exercice doit donc être marqué par le don de soi ; l’autorité est avant tout un service. (1952, 239)

Kinderen hadden volgens de *Feuilles Familiales* vooral goed advies nodig. Adviseren was beter dan domineren: ideeën moesten worden voorgesteld, niet opgelegd. Dit gold zowel voor jongens als meisjes, en zowel voor peuters als adolescenten. Het tijdschrift accentueerde deze ‘gouden regel’ ook gedurende de hele periode van de jaren 1950. In 1954 verscheen een artikel met als titel “Profil de l’adolescent” waarin ouders onder andere advies ontvingen met betrekking tot de ‘luiheid’ van jong-volwassenen:

Il ne faut donc pas perdre patience mais plutôt l’aider à voir plus clair en lui-même, l’encourager dans ses initiatives heureuses, lui faire trouver, lui suggérer des attitudes meilleures plutôt que de les lui imposer, de force ou d’autorité. (1954, 190)

---

¹⁴³ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 89.

¹⁴⁴ Van Osselaer, 83.

¹⁴⁵ LaRossa, “The Culture of Fatherhood in the Fifties”, 51; Marissal, *Moeders en vaders*, 15; Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 832.

Later, in 1959, hield de *Feuilles Familiales* dezelfde houding aan:

Il faut, pensaient-ils, que l'éducation de nos deux bambins soit active et constructive, et que nous ne soyons pas obligés de défendre, de corriger ou de blâmer, mais bien plutôt enclins à suggérer, à proposer, à entraîner... et à montrer l'exemple. (1959, 25)

De duurzaamheid van dit model kan wijzen op een complete afwijzing van autoritair vaderschap op alle vlakken, maar wijst in de eerste plaats op een openheid naar zachtere instructiemodellen. Bemoediging was volgens de *Feuilles Familiales* ook cruciaal voor de socialisering van jonge kinderen en adolescenten tot goede christenen. Door zelf het goede voorbeeld te geven, zouden kinderen de voordelen van katholieke idealen zien. Ze zouden er dan vanzelf aan gehoorzamen, niet vanuit angst maar vanuit overtuiging. Deze houding paste ook bij de personalistische filosofie, die gelovigen aanmoedigde om de vooropgestelde norm als een innerlijke waarheid te benaderen.¹⁴⁶ Opmerkelijk is dat in de *Feuilles Familiales* vooral vaders werden aangemoedigd om het goede voorbeeld te geven: zowel in het huwelijk als ten aanzien van de moderne seksualiteitservaring, die gekenmerkt werd door de opkomst van contraceptieve en abortieve middelen. Vooral de mentaliteit van de vader – en slechts in mindere mate die van de moeder – moest dienen als maatstaf voor de opgroeiende kinderen.

Dit ideaal opende de weg naar erkenning van 'slecht vaderschap'. Deze beweging had haar wortels in de wetgeving rond kindbescherming van 15 mei 1912. De wet schrapte immers het recht van de vader om kinderen fysiek te straffen. Bovendien bood het de mogelijkheid om de voogdij van de staat in de plaats te stellen van het 'falende' vaderlijke gezag. Claudine Marissal sprak over een breukmoment omdat deze wetgeving het haalde van de zorgen bij katholieke conservatieven omtrent deze radicale invraagstelling van de vaderlijke autoriteit en hoe dit zou leiden tot een "loss of the sense of family". Lucia Pozzi bemerkte dit eveneens in haar onderzoek naar de betekenis van de encycliciek *Casti Connubi* voor het katholieke discours aangaande familie en seksualiteit. Tijdens de jaren 1950 kreeg die dynamiek vervolgens nieuw leven ingeblazen door een mentaliteitswijziging ten aanzien van het vaderlijke gezag.¹⁴⁷ Tegen het einde van de jaren 1950 werd een zachte autoriteit dan ook verwacht van christelijke vaders:

Comment vous y prendre pour ne pas devenir [...] - des pères autoritaires? (1960, 91)

Conclusie

De slotsom is: het katholieke vaderschapsideaal focuste zich voor een aanzienlijk deel op de autoriteitskwestie. Ze verzette zich tegen een tirannieke of despotische manier van gezagvoering over de kinderen en probeerde zo de insteek van de vaderlijke autoriteit te wijzigen. De *Feuilles Familiales* spoorde haar lezers dan ook aan tot communicatie met hun kroost. In het licht van een verhoogd bewustzijn rond de impact van de houding van ouders op het zelfvertrouwen van kinderen, vormde dialoog namelijk een belangrijk startpunt. Dit betekende dat agressie en arbitrair straffen een gezonde vader-kind relatie hinderden. In geen geval verloor de vaderfiguur dus zijn overwicht als gezagsdrager

---

¹⁴⁶ Crosetti, "The 'Converted Unbelievers'", 271; Denis, "Le couple et la famille au prisme d'une revue. Histoire des 'Feuilles Familiales' (1938-1975)", 394; Dupont, "Of Human Love: Catholics Campaigning for Sexual Aggiornamento in Postwar Belgium", 53; Dupont, "The Case for Contraception", 5; Latré, *Strijd en Inkeer: De Kerk- en Maatschappijkritische Beweging in Vlaanderen, 1958-1990*, 56.

¹⁴⁷ Marissal, *Moeders en vaders*, 81–84.

van het gezin. Echter, om deze functie te behouden, diende zijn strengheid plaats te ruimen voor vriendelijkheid en voor een luisterend oor. Het ideaal rond een tedere vorm van vaderlijke autoriteit werd bovendien gedragen door een strategisch discours rond het belang van vaders als dienaren van hun gezin. Vaderschap kreeg met andere woorden betekenis omwille van de rol die mannen vervulden binnen het gezin en niet (uitsluitend) omdat ze buitenshuis het gezin (politiek en financieel) beschermden. Het volgende hoofdstuk gaat verder in op deze ontwikkeling. Alleszins bevestigt mijn analyse het historiografische concept van ‘een crisis van de paternale autoriteit’, zoals ik deze heb geschetst in de inleiding van dit hoofdstuk. Ik voegde er echter nog een belangrijke nuance aan toe: ik merkte op dat religie een bepalende factor is in de constructie van het beeld rond het vaderlijke gezag. Op die manier biedt deze thesis een aanvulling op de bestaande onderzoeksliteratuur die de crisis hoofdzakelijk verklaren vanuit de populariteit van psychologische literatuur en theorieën in de naoorlogse periode.

3. Vader als voorziener: een alternatief voor het kostwinnersmodel

In het vorige hoofdstuk had ik het al kort over een probleem dat veel vaders ervoeren tijdens de jaren 1950 in verband met hun aanwezigheid in het gezin. Als een gevolg van hun lange werkuren, konden mannen veel minder tijd spenderen met hun kroost dan de moeders. Dit beperkte ook de taken die vaders konden waarmaken binnen het gezin. De historica Caroline Rusterholz beargumenteerde dat dit bij sommige mannen tot frustraties leidde.¹⁴⁸ Ook in de *Feuilles Familiales* was er aandacht voor de geringe tijd van de man:

Mon mari ne fait pas de travail supplémentaire car il tient à être non seulement le gagne pain, mais aussi le père et l'époux. (1960, 175)

De rol van de vader als kostwinner hield hem weg van zijn kinderen, schreef ook Claudine Marissal.¹⁴⁹ Dit bemoeilijkte de uitvoering van zijn rol als opvoeder.¹⁵⁰ De discussie over 'aanwezig vaderschap' ging bijgevolg ook over het werk van de man. Toch werd deze kwestie pas echt aangekaart tegen het einde van de jaren 1950. Tot dan reflecteerde de redactie van de *Feuilles Familiales* niet rechtstreeks over de negatieve impact van een intensief arbeidsleven voor mannen op de gezinscultuur. Dit was wellicht te wijten aan het doorleven van een 'gescheiden sferen'-model dat voor mannen geen rol zag weggelegd als huisvaders.¹⁵¹ In 2018 wees Marissal al op de duurzaamheid van het vader-als-kostwinnersmodel in België. Het bleef nog tot ver in de jaren 1950 een sleutelement van de mannelijke identiteit.¹⁵² Toch groeide tijdens de jaren 1950 de verwachting dat mannen hun aanwezigheid in het gezin zinvoller maakten.

De grotere aandacht voor aanwezig vaderschap klonk door in een naoorlogs begrip van vaders als voorzieners, eerder dan als kostwinners alleen. De term 'voorzieners' werd gepopulariseerd door vaderschapshistorica Laura King in haar werk *Family Men: Fatherhood and Masculinity in Britain, 1914-1960*.¹⁵³ Ze hanteerde het concept om evoluties en vormen van vaderschapsidealen te verduidelijken. Het ging in essentie om een uitgebreider begrip van de broodwinnerstaak van vaders, waardoor King ook andere vormen van voorziening in haar definitie van familie-georiënteerde mannelijkheid kon opnemen. Concreet beschouwde King 'goed vaderschap' niet uitsluitend als een financiële garantie voor de kroost, maar ook als een waarborg voor de opleiding, toekomst en de levenskwaliteit van het kind.

Dit onderzoek kiest dus voor de bredere interpretatie van King omtrent de organisatorische taak van mannen in hun gezin. Daar komt nog bij dat ik de term 'voorzieners' specifiek voor de context van de jaren 1950 aanwend. Het begrip 'voorzieners' benadrukt namelijk veel beter dan de term 'kostwinner' dat er tijdens de naoorlogse periode op het vlak van provisie meer verwacht werd van vaders dan tijdens de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw. Ook de historici Robert Rutherford en Caroline Rusterholz plaatsten de voorzienersrol in de context van de opkomende

---

¹⁴⁸ Rusterholz, "Fathers in 1960s Switzerland", 839.

¹⁴⁹ Marissal, *Moeders en vaders*, 21.

¹⁵⁰ Rusterholz, "Fathers in 1960s Switzerland", 833.

¹⁵¹ Francis, "The Domestication of the Male?", 638; Van Osselaer, "Christening Masculinity?", 391; Van Osselaer, "Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction", 10 en 17.

¹⁵² Marissal, *Moeders en vaders*, 19.

¹⁵³ King, *Family Men*, Brought Me Anything Dad? The Father as Provider.

consumptiemaatschappij.¹⁵⁴ Vaders voorzagen dan voornamelijk in comfort. Dit hoofdstuk is een analyse van diezelfde rol in katholiek gezinsverband, waar het een heel andere functie had. Op deze manier wil ik bijdragen aan het begrip van ‘voorziening’ in de jaren 1950 als een socio-culturele constructie.

Meer dan een kostwinner

Dit hoofdstuk over de vader als voorziener begint met een schets van de discussie over de professionele carrière van de vader in 1960, om zo beter het contrast met de jaren voordien te kunnen duiden.

Prenez-vous encore vos repas en compagnie de votre femme et de vos enfants? Les enfants ont-ils encore l'occasion de vous parler de leurs petits soucis scolaires? [...] Et un beau jour, vous serez étonné de voir vos enfants vous échapper, votre épouse devenir taciturne ! Qu'on le veuille ou non, la vie moderne exerce une grande influence sur nos foyers. [...] Dans bien des cas, le travail professionnel du mari déborde largement sur la vie de famille. [...] la vie familiale est reléguée à l'arrière-plan et le foyer, au lieu d'être l'endroit où on peut se retremper dans l'amour, devient le simple abri où l'on répare ses forces pour le lendemain. (1960, 33-34)

In de naoorlogse samenleving kreeg het gezin een centrale plek toegewezen in het leven van mannen en vrouwen. Toch blijkt volgens de *Feuilles Familiales* dat dit niet per se betekende dat het opvoeden van de kinderen de meeste tijd innam. Vrouwen spendeerden bijvoorbeeld veel tijd aan het voltooien van huishoudelijke taken. Niettemin bleef het probleem van afwezigheid het grootst voor mannen, als een gevolg van hun primaire rol als broodwinner.¹⁵⁵ Volgens de *Feuilles Familiales* kon dit een kwalijke invloed hebben op de relatie van mannen met hun vrouw en kinderen. Te lange of vermoeiende werkdagen voor mannen werden door hen gezien als een bedreiging voor de harmonie in het christelijke gezin en bij uitbreiding voor de katholieke gemeenschap.¹⁵⁶ Meer aanwezig en beschikbaar vaderschap kon dan ook een oplossing bieden voor het gebrek aan liefde en evenwichtigheid. Door middel van getuigenissen van werkende vaders en van huismoeders, hoopte de *Feuilles Familiales* wellicht haar lezers te inspireren om een gelijkaardige omslag te maken:

[...] dès que les petits sortent de l'école (elle est tout près), papa part avec eux dans sa voiture. Comme cela, il peut parler de ce qui les intéresse, comment ça va à l'école, les camarades etc. Il fait la même chose le samedi après-midi - chaque tournée, hop ! Les gosses adorent cela, et ainsi papa parle avec eux, connaît leur maître, les camarades, etc. Autrement, ils ne les verraient pas. (1960, 35)

[...] mais mon mari sait quitter de temps en temps son travail pour venir s'associer à notre vie, s'intéresser aux enfants (1960, 82)

A certains jours, mon mari sacrifie un après-midi pour aller nager avec les enfants ou prendre une distraction avec nous tous ; alors, il recommence le soir à travailler. (1960, 173)

De redactie moedigde vaders dus aan om het werkleven rond het familieleven te organiseren. Of anders gezegd: ze vroegen mannen om niet hun job, maar wel hun kroost op de eerste plaats te zetten. De

---

¹⁵⁴ Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 241; Rutherford, “Fatherhood, Masculinity, and the Good Life During Canada’s Baby Boom, 1945-1965”, 353.

¹⁵⁵ Marissal, *Moeders en vaders*, 19.

¹⁵⁶ Marissal, 21; Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 16.

opvoeding van zijn kinderen, en dus vaderschap *an sich*, werd hier geportretteerd als het belangrijkste levensdoel. Een te groot streven naar professioneel succes mocht deze ambitie niet verstoren.

La profession doit être un tremplin et non un obstacle (1960, 83)

Il y aura toujours du travail, mais la vie familiale a besoin de la présence du père. (1960, 85)

De plicht van vaders was volgens de *Feuilles Familiales* om hun gezin op de eerste plaats te zetten. Dit zou bijdragen aan de harmonie en stabiliteit van het gezin en dus ook van de christelijke samenleving.¹⁵⁷ Vergelijkbaar met de ontwikkelingen in verband met de gezagsfunctie van vaders, was er dus zowel een continuüm als een discontinuüm van de mannelijkheidsidealen tijdens het interbellum. De kwaliteiten die mannen tot vaders maakten, in het bijzonder hun ‘natuurlijke autoriteit’ en hun ‘logische’ functie als kostwinner, ondergingen dus een betekenisverandering, maar zonder dat hun waarde fundamenteel in vraag werd gesteld. De broodwinnersfunctie van vaders ging dus niet verloren, maar de *Feuilles Familiales* moedigde mannen wel aan om deze niet langer te aanvaarden als hun enige rol binnen het gezin:

D'autre part, il travaille de plain coeur et se donne corps et âme à sa profession, tout en se donnant aussi entièrement à sa famille (1960, 83)

Ook een voorziener

De discussie in 1960 was eigenlijk een uiting van een veel tragere mentaliteitswijziging die zich al vanaf de vroege jaren 1950 aftekende. Het debat over de kostwinnerfunctie van de man was geworteld in bredere vragen over het model van de ‘gescheiden sferen’ en het belang van nauwe contacten tussen vader en kind(eren). Het laatste hoofdstuk over de ‘vader als vriend’ zal dieper ingaan op de ontwikkeling van een emotionele band tussen het kind en de vader. Dit deel daarentegen spitst zich toe op de transformatie van het ‘gescheiden sferen’-model. Dit proces geeft immers weer hoe mannelijkheid gedefinieerd werd aan de hand van vrouwelijkheid.¹⁵⁸ Zo leek vaderschap vanuit het perspectief van de kinderen in eerste instantie vooral een aanvulling op het moederschap. Toch werden gezinnen doorheen de jaren 1950 steeds meer aangemoedigd om vaderschap in zijn eigenheid te leren begrijpen en appreciëren. De aanwezigheid van vader gold nu als een bron van geluk voor alle gezinsleden, inclusief de papa zelf:

Et pourtant ce retour de papa, il a été attendu, préparé toute la journée : c'est pour papa qu'on a nettoyé la maison, pour papa qu'on a mis son tablier frais et qu'on est recoiffé, qu'on a préparé le journal et tous remis en ordre. [...] Mon mari, en rentrant, se prête aux jeux des enfants qui rayonnent de joie. [...] Papa sacrifie une heure de tranquillité (fort relative) et tout le monde gagne une bonne heure de joie, de bonne humeur, d'entente cordiale et mon mari a oublié ses soucis de la journée. (1955, 199-200)

Het ‘voorzien’ was voor mannen een manier om van dienst te zijn voor hun gezin.¹⁵⁹ Net zoals de autoriteitsfunctie van de vader, werd deze rol dus opgebouwd rond het idee van dienen.

---

¹⁵⁷ Marissal, *Moeders en vaders*, 21.

¹⁵⁸ Chia Longman, “De marginalisering van religie binnen genderstudies. Een pleidooi voor een intersectionele benadering via de sociale wetenschappen”, *Tijdschrift voor sociologie*, 2003, 268 en 272.

¹⁵⁹ Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 839; Rutherford, “Fatherhood, Masculinity, and the Good Life During Canada’s Baby Boom, 1945-1965”, 354; Van Osselaer, *The Pious Sex*, 81.

Il doit essayer de surmonter sa propre fatigue et se rappeler que le véritable amour consiste non à recevoir, mais à donner: donner sa bonne humeur, sa patience, son temps... (1954, 38)

Het christelijke vaderschapsideaal van dienaarschap rechtvaardigde en bemoedigde een grotere aanwezigheid van vaders. Deze aanwezigheid evolueerde in de loop van de jaren 1950 van betrokkenheid naar fysieke aanwezigheid. Dit was echter een traag proces: pas in de jaren 1960 was de aanwezige vader de norm geworden in de *Feuilles Familiales*. Toch stelde het tijdschrift al veel langer de vraag naar een beter evenwicht tussen de plichten van mannen binnen- en buitenshuis:

Le mari a, lui aussi, sa part de responsabilités. Dans ce domaine ne pourrait-on rappeler l'importance du devoir qu'il a de maintenir un équilibre raisonnable entre ses occupations professionnelles et sa mission familiale. Il est évident que les absences trop fréquentes du mari ne font rien pour résoudre le problème [...] (1957, 176)

De *Feuilles Familiales* wees de mannelijke lezers op hun dubbele verantwoordelijkheden: zowel deze op het werk als thuis. Er heerste met name een zekere onrust bij de redactie van het tijdschrift dat mannen hun verantwoordelijkheden ten aanzien van het gezin verwaarloosden. Dit vormde vanuit het katholiek standpunt een probleem omdat de vader en de moeder elkaar moesten aanvullen in hun ouderschapsmissie:

Dieu a uni l'homme et la femme et leur a confié la noble mission de procréer et d'éduquer leurs enfants. [...] L'influence des psychologies et des personnalités différentes des parents est indispensable à la formation complète d'un enfant. Supprimer volontairement l'influence de l'un ou l'autre de ces premiers agents éducateurs, c'est contrecarrer le développement de la personnalité. (1957, 35)

Hoewel de *Feuilles Familiales* pas in 1960 de negatieve gevolgen van het werk van de man voor het gezinsleven belichtte, spoorde het tijdschrift mannen voordien al aan om hun aanwezigheid in het gezin zinvol te maken. Concreet vroeg de redactie nog niet aan mannen om het familieleven op de eerste plaats te zetten. Het werk van de man bleef een belangrijk aspect van zijn mannelijke identiteit:

Mais il y a au fond du cœur de tout homme, un désir intense de réaliser quelque chose, d'être considéré comme un as dans sa profession. Son métier, c'est quelque chose d'important pour lui. (1956, 74)

Meer nog, net omdat de vader in de eerste plaats een voorziener was, moest zijn aanwezigheid binnen het gezin betekenisvol zijn. De *Feuilles Familiales* spoorde papa's aan om de weinige tijd die ze hadden met hun kroost niet te spenderen in de zetel met een krant in de handen, maar wel door een actieve positie in te nemen. Vaderschap moest dus meer betekenen dan 'vaderlijke autoriteit' en 'kostwinner zijn'. Vandaar dat het tijdschrift 'voorzien' promootte als een centraal aspect van vaderschap. Geen enkele andere rol daagde de vader immers zo rechtstreeks uit om na te denken over zijn aanwezigheid in het gezin en de betekenis daarvan. Idealiter ging het om:

[...] un homme qui ne déteste pas sa profession, qui aime beaucoup son foyer sur lequel il peut concentrer ses meilleures joies et tout son bonheur. (1953, 52)

Het kwam er voor mannen dus op aan om een evenwicht te vinden tussen hun rol als opvoeder en als kostwinner. Hun taak als 'voorzien' vormde daartoe een geschikte middenweg. Het vroeg mannen om hun tijd evenwichtiger te verdelen tussen de werkvloer enerzijds en het thuisfront anderzijds. Het katholieke ideaal verwachtte immers dat vaders hun gezin in meer voorzagen dan uitsluitend materiële en financiële middelen. Of ander gezegd: alleen maar hun taak als kostwinner voldeed niet langer als de

primaire functie van vaderschap. Mannen werden uitgenodigd om te investeren in de toekomst van hun kinderen.¹⁶⁰ Preciezer geformuleerd stelde het katholieke vaderschapsideaal hen verantwoordelijk voor het faciliteren van een gezonde atmosfeer waarin de kinderen konden opgroeien. Volgens de *Feuilles Familiales* maakten hun functies als beschermer, organisator en woordvoerder van het gezin dat mogelijk. Het publiek-privaat discours speelde hierin ook een richtinggevende rol: de redactie maakte impliciet een onderscheid tussen de manieren waarop een vader zijn gezin kon dienen in een publieke of familiale context.

Voorzien in bescherming

Buitenshuis garandeerde de aanwezigheid van de vader bescherming voor vrouw en kinderen.¹⁶¹ Zo was een gezinshoofd verantwoordelijk voor de veiligheid van zijn kinderen van zodra deze zich op straat begaven:

Les enfants doivent être surveillés. [...] la participation d'un ange gardien - [...] le "papa de service". (1959, 258)

In de dagelijkse context van het gezin voerde de vader zijn rol als 'beschermengel' voornamelijk uit dankzij zijn uitstraling. Een man stond immers symbool voor rust en stabiliteit.¹⁶² In het vorige hoofdstuk over de vaderlijke autoriteit toonde ik aan hoezeer een vertrouwensband hieraan bijdroeg. Hoe groter het vertrouwen tussen het kind en de vader, hoe meer de vader een schuilplaats kon zijn voor het kind:

La place du père se marque peu à peu, de plus en plus nettement à mesure que l'enfant grandit. Il va représenter dans le triangle familial, l'élément stable, la sécurité, la fermeté, plus tard l'autorité. (1960, 140)

Merk op dat bescherming een voorwaarde was voor de paternale autoriteit. Een vader voorzag dus eerst in een veilige, stabiele en betrouwbare ontmoetingsruimte tussen hem en het kind vooraleer hij zijn gezag kon laten gelden. Of nog: de macht van een vader vloeide voort uit de kalme en veilige aard van de relatie met zijn kind. Zijn rol als beschermer ging dus vooraf aan zijn aanwezigheid als gezagsdrager. Niet alleen symbolisch, maar ook letterlijk: de bescherming van de vader was vooral belangrijk in de eerste jaren van het kind, terwijl gezag aan belang won tijdens de adolescentie.

Dit verklaart ook waarom de katholieke zuil tijdens de jaren 1950 opkwam voor de aanwezigheid van vaders bij de bevalling. Hij zou niet alleen zijn echtgenote, maar ook de pasgeboren baby, voorzien in een gevoel van geborgenheid en vertrouwen:

Le mari doit assister à l'accouchement de son épouse, pour lui apporter le réconfort de sa présence, le soutien de la sollicitude, la communion dans la première vision du nouveau-né. (1956, 40)

---

¹⁶⁰ Marissal, *Moeders en vaders*, 20; Rutherfordale, "Fatherhood, Masculinity, and the Good Life During Canada's Baby Boom, 1945-1965", 369; Servais, "The Church and the family in Belgium, 1850-1914", 631.

¹⁶¹ Rutherfordale, "Fatherhood, Masculinity, and the Good Life During Canada's Baby Boom, 1945-1965", 354.

¹⁶² Servais, "The Church and the family in Belgium, 1850-1914", 633; Van Osselaer, *The Pious Sex*, 84.

Echter, nog tot het begin van de jaren 1960 verboden de meeste ziekenhuizen in Europa de aanwezigheid van vaders in de bevallingsruimte.¹⁶³ Vaders hadden verder ook de optie thuis te blijven bij de kinderen om daar een dienst bewijzen aan hun barende vrouw.

Papa est un as parce qu'il s'occupe très bien de nous quand maman est à l'hôpital pour avoir un bébé. Je peux le dire parce que j'ai de l'expérience: j'ai huit frères et quatre sœurs. (1957, 550)

De *Feuilles Familiales* besprak de vaderlijke rol van 'beschermer' vooral buitenshuis. Binnenshuis kwam deze rol slechts sporadisch aan bod. Dit zegt wellicht iets over het belang die de redactie eraan hechtte, omdat de rol van gezagsdrager of kostwinner wel uitgebreider werd besproken. Toch valt hieruit niet ongenueerd te besluiten dat vooral moeders hun kinderen moesten beschermen binnenshuis. Zoals in de meeste gevallen, vulden mama's en papa's elkaar namelijk aan: omdat een man niet zo lang voor de bedtijd van zijn kinderen thuis kwam van het werk, was er eenvoudigweg minder tijd waarin hij hen fysiek kon beschermen.

Toch was het voorzien van bescherming een belangrijk aspect van katholiek vaderschap in de jaren 1950, zeker in een periode waarin de katholieke waarden en normen werden uitgedaagd op politiek vlak.¹⁶⁴ Als brugfiguur tussen het private gezinsleven en de publieke buitenwereld, waren vaders goed geplaatst om de christelijke belangen van het gezin te verdedigen tijdens de verkiezingen.¹⁶⁵ De stembus was niet de enige manier waarop vaders de belangen van hun gezin konden vrijwaren. Vrouwen konden dit bovendien ook na de wet van 27 maart 1948.¹⁶⁶ Omdat de katholieke zuil echter stond voor de complementariteit van de seksen, lanceerde het een nieuw begrip van de meer politieke, mannelijke missie ten aanzien van het gezin.

Vanaf 1956 verschijnt daarom de rubriek 'le pere, ce meconnu' in de *Feuilles Familiales*. Deze rubriek handelde over de domeinen waar vaders zichzelf een meer actieve rol zouden moeten aanmeten zoals in de keuze van een school of een jeugdbeweging. Het tijdschrift erkende met andere woorden dat al zeker sommige vaders hun rol als 'voorziener' naast zich neer legden omdat ze zich tevreden stelden met hun functie als kostwinner. De meeste mannen waren immers niet opgegroeid met het idee dat hun verantwoordelijkheden als vaders meer waren dan het voorzien in een financiële zekerheid voor het gezin. In de reeks verscheen onder andere een artikel getiteld "Papa je compte sur toi" dat het belang van het initiatief van de vader beklemtoonde:

Au foyer, le père ne peut charger complètement la mère de l'éducation des enfants. Au contraire, c'est souvent à lui de prendre l'initiative. Il doit décider de commun accord avec son épouse, de l'impulsion à donner à cette éducation, doit participer — le plus souvent possible — à la vie de famille et doit contrôler la direction que prend son foyer. Ce rôle, le père doit aussi le remplir en dehors de son foyer. Qu'on le veuille ou non, l'enfant à partir de 6 ou 7 ans subit l'influence du milieu dans lequel il vit hors du foyer : l'école, le mouvement de jeunesse, la rue... Et en même temps que l'enfant grandit et élargit ses horizons, la tâche du père en éducation devient de plus en plus importante et indispensable. (1957, 35)

Een katholieke vader diende dus te waken over de 'richting' van zijn gezin. In de context van de Tweede Schoolstrijd (1954-1958) en van het socialiseringsoffensief betekende dit concreet dat de vader zijn

---

¹⁶³ Laura King, "Hiding in the Pub to Cutting the Cord? Men's Presence at Childbirth in Britain c. 1940s-2000s", *Social History of Medicine: The Journal of the Society for the Social History of Medicine* 30, nr. 2 (2017): 392.

¹⁶⁴ Gevers, *Kerk in de kering. De Katholieke Gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980*, 56.

¹⁶⁵ Francis, "The Domestication of the Male?", 638.

¹⁶⁶ Emmanuel Gerard en Frederik Verleden, *De ongrijpbare macht: een politieke geschiedenis van België* (Leuven: Acco, 2019), 201.

kinderen mee op de ‘christelijke weg’ moest houden.¹⁶⁷ De vader kon, volgens de *Feuilles Familiales*, de grote beslissingen daarover best zelf onder zijn hoede nemen. Volgens de christelijke leer stelde zijn mannelijke rationaliteit hem hier alleszins beter toe in staat dan de vrouw, maar in de geest van *companionate marriage* hoorde de eindbeslissing wel een gezamenlijk besluit te zijn volgens het tijdschrift. Niettemin diende de vader het initiatief en de leiding te nemen. De redactie beredeneerde dit hoofdzakelijk vanuit het private-publieke denken waarin mannen, in tegenstelling tot moeders, aanwezig waren in beide sferen en daarom beter konden opkomen voor het gezin en haar waarden. Net omdat mannen ook aanwezig waren in de publieke sfeer, konden zij best de beslissingen maken over de plaats van het gezin binnen de bredere samenleving.¹⁶⁸

Dit betekende dat mannen de grootste verantwoordelijkheid droegen in het beeld dat een familie naar buiten toe uitdroeg. Daarom diende hij te beslissen over de keuze voor een school en jeugdbeweging. Dit waren bij uitstek de milieus waarin de katholieke identiteit van de kinderen en dus van het gezin zich aftekende. Een goede, katholieke vader moest actief nadenken over maatschappelijke kwesties. Er werd ook gevraagd aan vaderfiguren om de school en het parochiaal jeugddepartement op te zoeken. Door in gesprek te gaan met de leerkrachten en de leidingsploeg van zijn kinderen, kon hij garanderen dat deze instanties zijn kinderen voorzagen van de juiste waarden en normen voor hun latere volwassen leven:

Comme l'école, le mouvement de jeunesse demande aussi à la famille une collaboration étroite et suivie. Du côté famille, le père doit ici également prendre l'initiative dans cette collaboration. [...] Le mouvement de jeunes doit répondre aux principes moraux et religieux que le foyer essaie d'inculquer à ses enfants et aux aspirations de ces derniers. [...] la suggestion que son père lui fera pour le guider, sans le forcer en rien. [...] Tout en respectant la liberté, orientons notre enfant vers un bon mouvement paroissial ; intéressons-nous à ses activités ; contrôlons son orientation et mettons-nous fréquemment en contact avec le prêtre et les responsables du mouvement. [...] "Papa je compte sur toi." Nous pouvons tous lire ces mots dans les yeux de notre enfant. Que ces idées nous aident à répondre effectivement à son appel. (1957, 73-76)

Volgens de *Feuilles Familiales* mocht een kind verwachten van de vader dat hij zich bezighield met de zoektocht naar een goede school en jeugdbeweging. De vader bood het kind zo een vorm van bescherming, aangezien hij hem kon verzekeren van een goed afgewogen en wijs voorstel. Een vader mocht het kind weliswaar niet overbeschermen en diende de vrije keuze van zijn zoon en/ of dochter te respecteren. Dit had veel te maken met het zachtere autoriteitsideaal voor mannen dat ik reeds besprak in het hoofdstuk over vaderlijk gezag.

De betrokkenheid van de vader moest ervoor zorgen dat de geestelijke ontwikkeling van het kind in lijn liep met de christelijke moraal. Vaders mochten deze opdracht dan ook niet te licht opnemen:

Nous croyons trop facilement qu'après avoir choisi l'école qui partage nos convictions religieuses et présente des garanties au sujet de l'instruction et de la valeur des maîtres (1956, 296)

Dit citaat waarschuwde voor de persoonlijke ideologie van een onderwijzer of onderwijzeres die mogelijk kon afwijken van de opvoeding die de ouders voorstonden. Het was daarom aangeraden dat vaders, als hoofd van het gezin, de leerkracht van hun kinderen gingen opzoeken om daar notie van te nemen:

---

¹⁶⁷ Latré, *Strijd en Inkeer : De Kerk- en Maatschappijkritische Beweging in Vlaanderen, 1958-1990*, 33.

¹⁶⁸ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 83.

[...] une habitude pour moi : je vais faire connaissance, avant la rentrée scolaire, avec le professeur de la classe où l'un de mes enfants va entrer. [...] car mon fils vous verra plus fréquemment souvent que moi au cours de ces huit mois! (1956, 268)

De vader die deze uitspraak deed, gaf het zelf al aan: zijn kinderen zagen hun docent soms vaker dan hun eigen vader. Merk op dat de papa in dit artikel desondanks geen pleidooi houdt voor minder werkuren. Hij trad juist op als voorbeeld omdat hij ongeacht zijn job toch nog tijd kon maken voor een gesprek met de leerkracht van zijn zoon of dochter. De *Feuilles Familiales* adviseerde mannen dus om hun opvoedingsrol uitsluitend op te nemen buiten hun werkuren. Of anders gezegd: zijn ouderschapsmissie mocht ook niet in de weg staan van zijn beroep. De hoge werkdruk op mannen werd dus nog niet aan de kaak gesteld. Hier kwam pas verandering in rond 1960. Tot dan werd het familieleven volgens de *Feuilles Familiales* dus best georganiseerd rond het werk van de man en niet omgekeerd. Een papa kon zijn taak als ‘beschermengel’ en ‘voorzieners’ van het gezin tijdens de jaren 1950 dus slechts uitoefenen in hoeverre zijn job dit toeliet. Het tijdschrift gaf desondanks aan dat de beperkte fysieke aanwezigheid van vaders hen niet mocht tegenhouden om een actieve rol te spelen in het gezin. Zijn mannelijke talenten werden dan ook afgetekend als waardevol voor op de werkvloer en in de gezinscontext.

Voorzien in structuur

Naast bescherming, moesten vaders ook structuur bieden, aldus de *Feuilles Familiales*. De redactie bevond hun organisatietalent immers een belangrijke troef voor het gezinsleven. Het maandblad meende wel te constateren dat mannen in familieverband minder vaak dan op het werk hun rol als organisator en initiatiefnemer benutten. Ze konden deze vaardigheden nochtans goed gebruiken in de gezinscontext. Het artikel “Hé, maris, montrez donc que vous êtes là!” wilde motiveren waarom vaders die taak ook in een domestieke omgeving serieus dienden te nemen:

Le mari, qui s'est ainsi déchargé de ses responsabilités, risque à un moment donné de se croire évincé (n'est-ce pas un peu de sa faute !) [...] Pour éviter cela, le mari doit jouer son rôle de “capitaine” avec la collaboration de son “lieutenant”. [...] Les divers problèmes de la vie ménage doivent donc être discutés ensemble, surtout à l'initiative du mari, dans le but d'arriver à un accord véritable et non pas à cette impasse où l'un des deux subit la loi d'autre. [...] C'est au mari qu'il revient, en général, à ce moment de proposer ce qu'il croit répondre le mieux aux désirs de chacun et aux possibilités pratiques. (1955, 194-195)

De tekst druiste in tegen het gangbare beeld van de moeder als de primaire opvoeder en als de enige ouder die besliste over het huishouden.¹⁶⁹ Het katholieke ideaal ging er namelijk van uit dat de man veel rationeler was geschapen dan de vrouw. Bovendien had zijn werk hem voorbereid op het coördineren van een groep mensen. Hij diende zijn gezin dus te voorzien van die wijsheid. De kennis en rationaliteit van vaders maakte hen dus bij uitstek de uitverkoren organisators en planners van het gezin:

Pourquoi ne pas vous souvenir opportunément de votre rôle de chef de famille? C'est une des circonstances dans lesquelles vous pourriez donner votre pleine mesure d'organisateur. (1958, 147)

---

¹⁶⁹ Van Osselaer, “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”, 9.

Het organisatietalent van de man zou bovendien uiterst nuttig zijn om het zware werk van moeders te verlichten. Zeker in de vroege jaren 1950 schoof de *Feuilles Familiales* hoofdzakelijk een betere planning van de huishoudelijke taken als de beste oplossing naar voren om oververmoeide moeders te ontlasten. De vader moest een planning maken dat structuur zou geven aan het dagelijkse leven van de vrouw en van de kinderen. Hij droeg met andere woorden de *mental load* van het huishouden. Bovendien onderwees de vader hierdoor de dochters en zonen in het belang van regelmaat:

Et si l'on rappelle que plus l'enfant est jeune, plus il est malléable, il y tout intérêt à lui inculquer très tôt, ces bonnes habitudes. [...] la maman (parfois en collaboration avec le papa) réfléchissait le soir aux besognes qu'elle va demander à chacun demain (1952, 123)

Structuur bieden betekende volgens het tijdschrift ook voorzien in een gunstig milieu waarin een kind zichzelf kon ontplooiën. Een optimistische en rustige thuisomgeving zou de vorming van het kind dus ten goede komen. Verstandige vaders droegen volgens de *Feuilles Familiales* bij aan de rust, in plaats van deze te verstoren. Het hoofdstuk over de vaderlijke autoriteit wees reeds op de waarde van een zachte hand. Ook de toonaangevende psychologische literatuur raadde in de jaren 1950 ook aan om hierin te investeren.¹⁷⁰ De *Feuilles Familiales* nam hier als katholieke organisatie het voortouw in voor België via de oprichting van verschillende adviesbureaus voor ouders vanaf 1958-1959.¹⁷¹ Toch werd reeds eerder dit gedrag aangemoedigd bij lezers:

En résumé, il faut veiller à créer et maintenir pour l'enfant une atmosphère de calme, de sérénité, de confiance, qui contribuera grandement à son épanouissement. (1951, 216)

Een gunstig milieu steunde hoofdzakelijk op drie zaken: vertrouwen, sereniteit en regelmaat. De papa nam hierin best het voortouw. De thuiscontext was voor vele mannen de plek om tot rust te komen na een drukke werkdag. De *Feuilles Familiales* trachtte het belang dat mannen hechtten aan die rust te vertalen naar hun opdracht als vader. De idee ging als volgt: als het drukke leven van een volwassen man rust vergde, dan behoefde het doen en laten van een kind dat des te meer. De vader moest op twee manieren bijdragen aan de rust: door een serene omgeving te creëren en door gemoedsrust en zelfvertrouwen bij het kind zelf te stimuleren. Het laatste realiseerde hij best door zelf rust en vertrouwen uit te stralen:

*Il s'agit bien plus de convaincre et notre propre attitude est l'argument le plus décisif auprès de nos enfants. Nos enfants sont[-ils] très nerveux? Ne le sommes-nous pas nous-mêmes? [...] Il est vrai que nous vivons plus comme "dans le temps", qu'il nous fait toujours courir au plus vite, au plus pressé. [...] N'est-ce pas une raison de plus pour faire, de nos foyers, des oasis de calme et de quiétude ? **Le papa de service** (1958, 187)*

Om het kind te helpen in zijn ontwikkeling adviseerde het tijdschrift regelmaat. Planning was essentieel. De vader stelde een programma op dat de kinderen in zekerheid voorzag en de gehele sfeer van nervositeit als een gevolg van onwetendheid kon bedaren. Zeker tijdens de vakanties was het belangrijk om de kinderen, jong én oud, te voorzien van een alternatieve routine. Op die manier verhinderden ouders dat de intellectuele vooruitgang van hun kinderen afnam tijdens de zomermaanden. In een themanummer uit juli-augustus 1959 over de "Richesse de vos loisirs" wees de redactie op het belang van geplande activiteiten:

---

¹⁷⁰ Bakker, "Ouderadviesing in historisch perspectief. Over de geschiedenis van opvoedingsvoorlichting en opvoedingsonderzekerheid.", 22; Francis, "The Domestication of the Male?", 643.

¹⁷¹ Crosetti, "The 'Converted Unbelievers'", 272-73.

Dans certaines familles, les enfants ont été habitués à établir par écrit - sous l'œil discret du papa et de la maman - le programme d'une journée, d'une semaine, et cependant ils n'ont jamais la moindre impression d'être, de ce fait, diminués dans leur liberté. Ce programme sert à établir et à maintenir ce minimum vital qui sauvegarde la santé morale et intellectuelle des enfants. (1959, 42)

Regelmaat had niet alleen te maken met een doordachte tijdsindeling. De gemoedsrust van de vader, en van de ouders in het algemeen, had een belangrijke impact op het gedrag van de kinderen. Een goede opvoeder liet zich met andere woorden niet meeslepen door zijn of haar eigen stemming, maar probeerde zich neutraal, of nog beter liefdevol, te gedragen. Als een ouder door gemoedswisselingen het kind meer ging straffen of liefkozen, zou dit leiden tot verwarring. Consequentie was cruciaal:

[...] de parents inconséquents, qui la cajolaient ou la grondaient uniquement selon les variations de leur humeur personnelle. (1958, 87)

Tot slot moesten ouders streven naar een sfeer van vertrouwen. De vertrouwensband steunde voornamelijk op eerlijkheid, oprechtheid en openheid. Vaders werden aangemoedigd om zelfs op de meest gewaagde vragen, zoals over de geslachtsgemeenschap, een adequaat antwoord te bieden. Naargelang de leeftijd van het kind, kon hij wel besluiten om slechts een deel van de waarheid te onthullen:

Si vous restez accueillants et si vous continuez à répondre à toutes les questions de votre enfant, en lui donnant chaque fois au moins un maillon de la vérité, soyez assurés que vous le mettez dans un climat de confiance et de sincérité qui facilitera toute votre tâche d'éducation (1957, 44)

Deze aanmoediging maakte al sinds het begin van de jaren 1950 deel uit van de filosofie van het tijdschrift. De redactie hechtte veel belang aan oprechtheid omdat het de vertrouwensrelatie tussen de vader en het kind versterkte.

Il faut toujours répondre avec sincérité aux enfants. (1951, 60)

De vader werd dus opgeroepen door de *Feuilles Familiales* om een stabiele, gestructureerde en goed georganiseerde omgeving uit te bouwen voor zijn gezin. Op die manier faciliteerde hij immers de ontwikkeling van zijn kinderen. Hij instrueerde hen tegelijk in de waarde van dergelijk betrouwbaar, sereen en stabiel milieu. Dit deel handelde over hoe vaders hier op een verstandelijke wijze aan bijdroegen. In het volgende deel ga ik in op hoe een vader zich hier in de praktijk toe kon inspannen.

Voorzien in hulp

Dat mannen hoofdzakelijk voor het mentale denkwerk verantwoordelijk waren, betekende niet dat ze hun gezin niet van fysieke hulp konden voorzien. Zo konden ze bijvoorbeeld hulp bieden bij het huishouden en bij het huiswerk van de kinderen. De redactie definieerde een goede opvoeding dan ook als een degelijke voorbereiding op volwassenheid. Opgroeien was met andere woorden zelfstandig worden. Volgens de *Feuilles Familiales* leerde een vader aan zijn kinderen om zich verantwoordelijk te gedragen via zijn eigen voorbeeld. Vaders stonden hun kinderen zo bij in de ontwikkeling van hun persoonlijkheid en verantwoordelijkheidszin.

N'est-ce pas le rôle de l'éducateur d'amener progressivement l'enfant à prendre ses responsabilités? (1958, 123)

Moeders en vaders moesten een model zijn voor hun dochters en zoons. Daarbij was het geslacht van tel: afhankelijk van de leeftijd, het geslacht en de persoonlijkheid van het kind vond de *Feuilles Familiales* de vader of de moeder beter geplaatst om een bepaald onderwerp aan te snijden. Het moeder- of vaderschapsideaal kreeg dus mee betekenis vanuit de ideaalbeelden rond mannelijkheid en vrouwelijkheid. Daarbij was het paradigma van de ‘gescheiden sferen’ vaak bepalend, al werden ook mannen aangemaand om actiever op te treden als opvoeder: “tous deux apprendront à leur enfant, comment on doit, non seulement savoir dire merci, mais comprendre l’affection” (1954, 83).

Door te benadrukken dat kinderen moesten bijleerden van zowel moeders als vader, droeg de *Feuilles Familiales* bij aan de emancipatie van de vader in de opvoeding. Tot voor de oorlog behield de moeder immers de positie als de primaire ouder.¹⁷² Door de heropleving van de cultus rond het gezin uit Nazareth, groeide echter in katholieke kringen het besef dat de aanwezigheid van St. Jozef, en dus van de vaderfiguur, essentieel was.¹⁷³ De Duitse historicus Bernhard Schneider concludeerde dat het succesvol navolgen van de *Sainte Famille* als gezin afhankelijk was van de inzet van de vader. Als hoofd van het gezin was hij de eerste gedeputeerde van God en dus de eerste verantwoordelijke voor de oriëntatie van zijn kroost.¹⁷⁴ Gelijkaardige ideeën waren aanwezig in de *Feuilles Familiales*:

Par notre paternité [...], nous imitons un peu Dieu, et c’est dans la mesure de notre don que notre mission est remplie. [...] nous avons compris que vivre pour les autres et ne rien retenir pour soi ne peut venir que de Dieu (1958, 53)

Een leven als vader betekende leven voor de andere, voor je kind(eren). De aardse vader trad daarmee in de voetsporen van de hemelse vader, van wie hij tevens zijn ouderschapmissie had ontvangen via de geboorte van zijn zoon of dochter. Bovendien offerde de katholieke zuil voor grote gezinnen. In dit denkkader was elke geboorte niet alleen een geschenk van God, maar ook een uitnodiging deel te nemen aan Zijn werk:

Mettre un enfant au monde c’est faire œuvre de création, mais une œuvre non finie, comme tout œuvre humaine, et qui réclame de nous un don total et poursuivi, de dévouement, de soins, d’autorité et par-dessus tout d’amour. (1960, 102)

Eke pasgeboren baby hoorde met dezelfde hoeveelheid liefde op te groeien en elk kind moest dus kunnen rekenen op de toewijding van zijn vader. Een goede papa moest zichzelf voor een stuk wegcijferen: zijn behoeften waren ondergeschikt aan die van zijn kinderen. Of anders gezegd: zijn ontspanning mocht niet in de weg staan van zijn bijdrage tot de christelijke samenleving.

In de reeks ‘le pere, ce meconnu’ verscheen het artikel “Le père et l’avenir de ses enfants”, dat het belang van de rol van de vader voor de toekomst van de kinderen onderstreepte:

Quel doit être le comportement du père tout au long des 21 ans où il a la charge, la responsabilité de la préparation à la vie de ses enfants, non pas au point de vue de la profession qu’ils exerceront, mais celui de leur valeur spirituelle et morale? Autrement dit, comment éveiller, développer et confirmer la personnalité des enfants en vue de les rendre aussi aptes que possible à un vie tendue vers un idéal?

---

¹⁷² Bakker, “Ouderadvisering in historisch perspectief. Over de geschiedenis van opvoedingsvoorlichting en opvoedingsonzekerheid.”, 21.

¹⁷³ Vanderpelen-Diagre, “La « Sainte Famille » : retour sur l’efficacité heuristique d’une allégorie”, 12.

¹⁷⁴ Schneider, “Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.”, 38.

Avant tout, ne faut-il pas que le père mène cette tâche avec confiance et un optimisme total? Jamais il ne devrait se laisser aller à des doutes [...] Même si des difficultés surgissent, il faut garder un optimisme à toute épreuve (1957, 141)

De prioriteit die het tijdschrift gaf aan het karakter en de eigenheid van het kind valt te verklaren vanuit haar personalistische insteek. Pierre de Locht, één van de twee priesters die meeschreven aan het tijdschrift, benadrukte dat de weg naar zuivering een individueel proces was. Daarom moest elke gelovige een notie hebben van religieuze kwesties. Alleen zo zou hij of zij met een gerust geweten de afweging kunnen maken tussen de katholieke normen en de eigen positie.¹⁷⁵ De eerste taak van een vader was dus om zijn kind(eren) te onderwijzen in die katholieke idealen. Op die manier gaf hij hen het gereedschap voor de bouw van hun persoonlijkheid, met het oog op een succesvol leven:

Si les parents n'ont pas compris que toute l'éducation est la formation de l'enfant à la vie, [...] il est presque certain que devenu adulte, cet enfant ne sera pas capable d'accomplir son devoir, quelle que soit la voie dans laquelle il s'engage. Les parents ont l'impérieux devoir d'armer leurs enfants pour qu'ils puissent affronter les dures réalités de l'existence. [...] Une bonne formation est certainement une des meilleures garanties de réussite dans la vie. (1953, 270)

Vaders dienden kinderen niet af te schermen van de harde realiteit van het leven. Om het kind bij te staan in zijn ontwikkeling tot een succesvolle, volwassen persoon en een goede christen, maakte hij hen beter bewust van de obstakels op de weg daarnaartoe. In het tijdschrift werd een –mogelijk gefingeerde– brief gestuurd, waarin een vader zijn zoon op internaat liet weten dat de striktheid van zijn opvoeders hem ten goede zou komen:

C'est que, mon cher François, on ne forge pas la personnalité d'un enfant dans l'ouate et la tiédeur, mais bien en lui apprenant à surmonter les obstacles et les difficultés de la vie. (1955, 243)

Meermaals benadrukten de auteurs van de *Feuilles Familiales* dat vaders hulp moesten bieden bij het huiswerk. Dit is des te opmerkelijk omdat dit niet van moeders werd verwacht. Hulp bij het huiswerk leek een verzorgende taak van vaders, niet van moeders. Volgens het tijdschrift waren mannen, omwille van hun levensomstandigheden, ook beter in staat om het kind hierin bij te staan:

Car à son retour, Papa devra également aider l'un ou l'autre à répéter; il devra même lui renseigner, non pas un truc mais une méthode de synthèse que l'esprit masculin conçoit souvent mieux que nous, habitués au souci du détail. (1960, 124)

Huiswerk was het moment bij uitstek waarop de vader zijn kinderen een goede werkhouding kon aanleren. Het schoolwerk vormde namelijk voor veel kinderen één van de eerste moeilijkheden waar ze mee in contact kwamen. De *Feuilles Familiales* benadrukte dat vaders geen negatieve opmerkingen mochten maken over de hoeveelheid werk die leerkrachten voorschreven, maar zijn kinderen moest uitleggen waarom huiswerk van belang was voor zijn of haar ontwikkeling:

*L'école représente pour eux un effort. Notre rôle ne doit pas être de rendre cet effort plus pénible en mettant l'accent sur les aspects parfois très réellement désagréables de la situation d'écolier, mais de les aider à accepter joyeusement cet effort en leur montrant les côtés avantageux - et il n'en manque pas ! - de leur condition d'étudiant. **Le papa de service** (1957, 280)*

---

¹⁷⁵ Masquelier en Vanderpelen-Diagre, “« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux » ? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960”, 61.

Het belangrijkste instrument waarmee de vader aan de slag kon, was zijn eigen positieve houding. Zijn manier van omgaan met moeilijkheden was het voornaamste voorbeeld voor de kinderen. Het was dus van groot belang dat een vader optimistisch bleef. Zo toonde hij aan zijn kind dat een obstakel geen reden was voor wanhoop. Integendeel, tegenslag werd een voorwaarde voor vooruitgang. Hij gaf hen zodoende de zin om zichzelf te verbeteren:

Notre rôle [...] n'est pas de supprimer les obstacles de la vie de nos enfants, mais de donner à ceux-ci le goût de les vaincre avec une ardeur joyeuse. Le papa de service (1958, 276)

Een goedgezinde vader was bovendien ook goed voor de beleefdheid van de kinderen. Een artikel uit 1959 verhaalde hoe een dochtertje naar haar vader “Méchant papa!” had gesnauwd. De vader in kwestie had daar snel op gereageerd dat dergelijke woorden niet van respect getuigden. Na enkele minuten van bezinning, had hij echter het diepere probleem doorgrond: zijn dochter had deze woorden geleerd van haar moeder. Dit inzicht leerde hem om zich positief uit te drukken in het bijzijn van de kinderen.

N'avons-nous pas trop tendance dans l'éducation de nos enfants à être négatifs: n'aurions-nous pas avantage à être positifs, à leur suggérer le bien plutôt que de les assommer de défenses? (1959, 126)

Een vader kon zijn kinderen voorzien in hulp op een discrete manier, aldus de *Feuilles Familiales*. Via een optimistische en voorbeeldige houding leerden ze hun nageslacht zich op dezelfde manier te gedragen. Dit gold ook voor de aanwezigheid van vaders in het huishouden. De redactie van het maandblad stelde regelmatig dat een goed draaiend huishouden een fysieke bijdrage vroeg van alle gezinsleden, inclusief de vader. Niet alleen verlichtte de hulp van de vader het werk van de moeder, het droeg wederom bij aan een goed onderricht van de kinderen en in het reilen en zeilen van een gezin. Of anders gezegd:

[...] le mari se montre généreux de son aide, le dimanche surtout; sa jeune femme [...] n'aura pas l'impression que son époux considère les travaux ménagers comme indignes de lui. Une telle attitude éduquera très justement les enfants qui, tout naturellement, chercheront à prendre leur part du service familial. [...] le papa et les enfants y trouvent une diversion à leurs travaux habituels. (1954, 324)

Huishoudelijk werk werd in dit citaat niet voorgesteld als een deel van het dagdagelijkse takenpakket van de man. Het werd eerder gepromoot als een afleiding van hun eigen doordeweekse bezigheden. Het idee van ‘gescheiden sferen’ lag dus nog lang aan de grondslag van de verdeling van hun taken in en aan het huis. Ter illustratie: in een artikel uit 1953 lijstte een vader zijn taken in het huishouden op. Deze omvatten voornamelijk opknappen aan het huis of aan de tuin:

En ce qui concerne mes occupations au foyer, notez les travaux de jardinage au complet, les travaux de peinture du bâtiment intérieur et extérieur, le découpage des bois, le lits avant de partir le matin, de temps en temps la vaisselle et presque toujours quand je suis chez moi, je débarasse ma femme de la surveillance du petit. (1953, 49)

Toch benadrukte de man dat zijn hulp zijn vrouw kon “ontlasten”. Hij erkende met andere woorden dat een huismoeder zwaar werk verrichtte. Deze appreciatie voor het werk van de vrouw was in feite de manier bij uitstek om het ‘gescheiden sferen’-model in stand te houden. Door aan te geven dat de vrouw soms hulp kon gebruiken in het vervullen van haar taken, bevestigde de *Feuilles Familiales* dat dit werk in eerste instantie de moeder, en niet de vader, toekwam. Desondanks opende deze waardering ook de weg voor de hulp van vaders in het huishouden, want een goed georganiseerde man hield daar volgens het tijdschrift genoeg tijd voor over. Caroline Rusterholz beweerde eveneens in haar studie van

vaderschap in Zwitserland tijdens de jaren 1950 dat deze hulpvaardigheid gaandeweg een eigenschap werd van goede vaders.¹⁷⁶ Dat betekende niet dat een helpende hand werd verwacht van mannen, maar wel dat het enorm op prijs werd gesteld. Dat zijn assistentie nog geen normaliteit vormde, blijkt onder andere uit volgend citaat:

Remarquez tout d'abord que votre mari a une haute idée de son rôle de père, puisque de longs mois, il a laissé des activités auxquelles il tenait, pour soulager votre fatigue. Vous ne devez pas manquer de lui prouver combien vous appréciez ce geste. (1954, 190)

De vrouw moest haar man dus dankbaar zijn voor de bijstand die hij haar bood, want het was in geen geval zo dat ze dit van haar man kon verwachten of eisen. Indien een papa zijn hulp aanbood, weerspiegelde dit bovendien hoezeer hij zijn vaderschapsrol naar waarde schatte. Bovenal diende een man zijn vrouw te helpen omwille van twee redenen: vanuit zijn liefde voor haar en omdat hij zo bijdroeg aan een goede opvoeding van zijn kinderen. Zeker in de tweede helft van de jaren 1950 werd dit een belangrijk stokpaardje van het tijdschrift:

Mais il m'est venu à l'idée... parce que je l'aime, ma femme, qu'avec les charges de famille grandissantes, il n'était pas déplacé de collaborer à l'oeuvre familiale (1957, 138)

Het tijdschrift hoopte wellicht om bij mannen het besef te doen groeien dat hun bijdrage waardevol was voor de gehele gezinsdynamiek.¹⁷⁷ Dit resulteerde in artikels zoals "Papa, sais-tu recoudre un bouton?" (1956, 9-12) waarin de redactie mannelijke gezinsleden opriep om 'vrouwelijke' taken aan te gaan. Het ging dan vooral over kleinere huishoudelijke taken waarbij de moeder, met haar kennis ter zake, niet per se hoefde te assisteren.

A mon sens, un papa ou un grand garçon [...], devrait recoudre son bouton sans en parler à personne. [...] Mais combien n'y a-t-il pas de petites besognes trop habituellement considérées comme féminines et dont l'ensemble constitue une charge importante pour la maman et dont on ne parlerait même pas si chacun en prenait sa part. (1956, 12)

De *Feuilles Familiales* gaf aan dat voor veel mannen hun aanwezigheid in het huishouden een werk van de toekomst bleef. De mannen in de anekdotes die het tijdschrift met haar lezers deelde, stonden meestal wel achter de beweging die hun eigen zoons, en dus de volgende generatie, inspireerde om deze taken op zich te nemen. Terzelfdertijd erkenden deze vaders dus ook dat ze zelf niet met die ideeën een vaardigheden waren grootgebracht.

Écoutez donc ce papa: "Pour ma part, je suis enchanté de voir mes jeunes garçons se débrouiller avec une omelette, une brosse, un torchon. Je me dis : il seront meilleur époux que leur père à qui (par un amour maternel dévié) on a épargné tant de menues besognes et qui se trouva bien sot, une fois amrié, à la première maladie de sa femme ! Je n'avais jamais allumé un poêle de ma vie, ni coupé un pain. Ainsi, je fus bien ridicule les premiers mois de mon mariage et cela ne rehausse guère le prestige d'un mari. Vivent les garçons adroits, pratiques, assez ménagers pour soulager leur femme dans le corvées et leur donner une vraie preuve d'affection" (1955, 272)

De vader erkende dus wel dat deze ervaringen een man tot een betere echtgenoot en uiteindelijk ook tot een betere vader zouden maken. Desondanks bleef het organisatietalent van de man nog tot ver in de

---

¹⁷⁶ Rusterholz, "Fathers in 1960s Switzerland", 835.

¹⁷⁷ Schneider, "Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.", 37.

jaren 1950 zijn voornaamste rol in het huishouden. Voor 1960 bleef zijn inzet in het huishouden beperkt tot het organisatorische denkwerk achter de huishoudelijke corvees. Dat betekende wel dat ze de *mental load* van het huishouden hoorden te dragen. Het tijdschrift hield dan ook vol dat vaders hun afwezigheid in dit domein hoe dan ook niet langer konden permitteren.

Conclusie

Uit de analyse van de bronteksten in dit hoofdstuk blijkt dat katholieke vaders in het naoorlogs België veeleer als ‘voorzieners’ werden geportretteerd dan als ‘kostwinners’. In tegenstelling tot de vaders in het interbellum, wonnen gezinshoofden niet aan respect door middel van een strenge autoriteit, maar wel door het voorzien van hun kroost in bescherming, hulp en structuur. Concreet kwam de focus te liggen op een betekenisvolle aanwezigheid van papa’s. Hoewel de hoge werkdruk op mannen pas op het einde van de jaren 1950 als een probleem voor het familieleven werd ervaren, groeide het besef dat mannen een grotere rol dienden op te nemen binnen het gezin. Laura King wees al op de opkomst van een ‘familie-georiënteerde mannelijkheid’ na 1950.¹⁷⁸ De inspanningen van de *Feuilles Familiales* om de voorziensfunctie van vaders te verbreden en promoten, bevestigt deze these voor Franstalig België. Immers, geen enkele andere rol getuigde zo nadrukkelijk van het engagement en de betrokkenheid van de vader ten aanzien van het gezin. Net omdat ‘voorzien’ steeds meer ging betekenen – van geld tot bescherming tot een helpende hand in het huishouden – ging de redactie na verloop van tijd toch meer pleitten voor fysiek aanwezig vaderschap, ten nadele van een succesvolle beroeps carrière van de man:

[...] passer de nombreuses heures au foyer, non seulement y être présent, mais disponible. [...] Je suis certain que la mentalité actuelle, qui place dans l’activité professionnelle toutes les vertus, est terriblement déformée. (1960, 171)

---

¹⁷⁸ King, *Family Men*, 189.

4. Vader als priester: de morele gids van het gezin en de samenleving

In het vorige hoofdstuk zagen we reeds hoe de vader niet alleen de rol van kostwinner, maar ook die van ‘voorzieners’ op zich diende te nemen. Dit deel gaat dieper in op wat een ‘voorzieners’ precies was, en breidt zo het begrip verder uit. In haar studie over Groot-Brittannië, beargumenteerde Laura King dat vaders niet alleen in financiële zekerheid moesten ‘voorzien’, maar ook moesten instaan voor de opleiding, toekomst en de levenskwaliteit van het kind.¹⁷⁹ Dit deed hij door zijn kinderen te beschermen, hun dagelijkse leven te disciplineren en te structureren en door hen hulp te bieden. Uit een analyse van de artikels uit de *Feuilles Familiales* kwam nog een taak naar voren: ook als morele gids moest de vader ‘voorzien’ in de toekomst van zijn kinderen. De vader kon hen namelijk de instrumenten aanreiken om in volwassenheid te slagen.

Omdat Laura King geen oog had voor religieuze denkbeelden over genderidentiteiten zag ze het belang van de vader als morele gids over het hoofd. In haar begrip van vaderschap na de Tweede Wereldoorlog ontbrak het aspect van ‘morele levenslessen’. Uit de analyse van de *Feuilles Familiales* blijkt echter dat een goede katholieke papa zijn kinderen niet alleen voorzag in bescherming, hulp en structuur, maar ook in een opvoeding als goede christen. Hij droeg zo bij aan hun toekomst als een gelovige man of vrouw. In de katholieke gemeenschap stond de vader bovendien symbool voor een goede werkhouding, rationaliteit en toewijding aan het gezin, allen vaardigheden die hij aan zijn nakomelingen moest meegeven. Kortom, het morele vaderschap verdient een volledig hoofdstuk. In de woorden van de *Feuilles Familiales*, moest voor een vader immers “de opvoeding van de zijnen één van zijn principiële doelen zijn”. De vader was niet alleen het gezinshoofd, maar ook de morele gids van zijn gezin:

Un professeur reste toujours à une distance respectable de ses élèves. Il peut leur cacher certaines défaillances, certaines faiblesses. Il n'assure que l'instruction et l'éducation. Mais le mari, le papa, on vit avec lui qui est le chef et doit mériter ce titre. Il est responsable de l'orientation des vies qu'il a assumées. Se garder dans le droit chemin ne lui suffit pas ; il doit être exigeant vis-à-vis de lui-même et vouloir se corriger de ses défauts. Sinon, comment pourrait-il espérer que son conjoint, ses enfants, fassent effort pour acquérir les vertus qui leur manquent? Il doit surtout accepter de se renoncer. Renoncer d'abord à une certaine liberté personnelle : il a charge de vies et doit leur consacrer le meilleur de lui-même. L'épanouissement des siens doit être un de ses principaux buts. Il lui faudra peut-être beaucoup de patience, de délicatesse, de détachement, pour les laisser s'orienter dans le sens où Dieu les appelle, plutôt que vers les chemins où il avait rêvé de les conduire. Renoncer ensuite à la facilité, laquelle ne soucie pas de respecter les personnalités et maintenant petits et grands dans un état de sujétion craintive, sans éduquer à la liberté. Facilité qui ignore ou bafoue les enthousiasmes et ne se met jamais à la place des autres. Il doit enfin renoncer à l'assoupissement spirituel. Pour être vraiment le chef du foyer, le père ne peut être pleinement satisfait de lui-même, mais doit tendre sans cesse vers plus de générosité, en s'appuyant sur Dieu, modèle de tous les pères, dont il n'est, lui, que le délégué pour sa famille. (1952, 239-240)

Volgens dit artikel onderscheidde een vader zich van een leerkracht, met een gelijkaardige opvoedende functie, doordat zijn dagdagelijkse gedrag zichtbaar was voor de kinderen. Daarom had zijn gedrag een grotere invloed op de levenshouding van het kind. Het artikel wees vaders daarom op de noodzaak tot zelfreflectie, door drie belangrijke denkoefeningen. De eerste polste naar de onbaatzuchtigheid van de vader. Gaf hij wel het beste van zichzelf? Of diende hij te werken aan zijn geduld, zijn tederheid en aan de ademruimte en vrijheid die hij zijn kinderen bood? Vervolgens moest de vader zijn opvoedingsmethode doorgronden: ging deze uit van empathie en aanmoediging of niet? Tot slot moest

---

¹⁷⁹ King, *Family Men*.

de vader reflecteren op zijn spirituele toestand. Gezinshoofden hoorden, in de woorden van het artikel, een reflectie te zijn van “God, het voorbeeld voor alle vaders”.

Samengevat moest de vader zowel zijn uiterlijke gedrag als zijn innerlijke kompas op punt stellen om de morele gids te kunnen zijn van het gezin. Dit beeld droeg bij aan de verwachting dat vaders, mits inspanning, zowel op praktisch als op geestelijk vlak konden bijdragen aan de ontwikkeling van hun nageslacht. Dit hoofdstuk valt daarom uiteen in twee delen. Het eerste gaat in op de katholieke waarden die een vader zijn kinderen diende mee te geven. Een tweede deel spitst zich toe op hun rol als priester van de *petite église*, ofwel het gezin.¹⁸⁰

De vader als goede christen

In een verzuilde samenleving betekende opgroeien volgens de *Feuilles Familiales* dat het kind zich bewust moest worden van de gang van zaken in de gemeenschap waar hij of zij toebehoorde. Ouders speelden een belangrijke rol hierin: ze begeleidden het kind in de zoektocht naar zichzelf binnen die leefwereld. Ze dienden dus in eerste instantie ook zelf de katholieke waarden uit te dragen:

Le rôle primordial et essentiel du père et de la mère, le rôle que Dieu, dans sa Sagesse infinie leur a confié, consiste à faire de l'enfant un être aussi complet, aussi achevé que possible, dont la personnalité équilibrée s'affirmera par sa formation religieuse, morale, intellectuelle, sociale, affective, voire artistique. [...] “On ne donne aux enfants que ce que l'on possède soi-même, et c'est pourquoi l'éducateur est tenu de s'enrichir de toutes les vertus et les qualités dont il prétend enrichir l'âme de l'enfant” (J. Viollet) (1955, 145)

Om een kind goed te kunnen opvoeden, moest je zelfkennis opdoen: alleen wie zijn waarden kende, kon die doorgeven. Kinderen leerden volgens de *Feuilles Familiales* immers uit het voorbeeld van hun ouders: *Il existe un lien entre l'éducation et l'exemple de l'éducateur* (1960, 726).

De vader stond in voor specifieke levenslessen. Zo kon een papa zijn kinderen aanmoedigen om hun persoonlijke kwaliteiten op een goede (lees: christelijke) manier te ontplooien. Het vaderschap werd dan ook ingezet om de christelijke waarden (van het gezin) en attitudes (tegenover het leven) te verdedigen. In de meeste gevallen waren dit vrij algemene begrippen van liefde, respect en trotsheid die werden gerepresenteerd als ‘intrinsiek christelijk’.¹⁸¹ De artikelen in de *Feuilles Familiales* suggereren dat er een omwenteling plaatsvond naar een meer familie-georiënteerde mannelijkheid binnen de katholieke zuil in België. De viriliteit van een man vloeide volgens de redactie van de *Feuilles Familiales* niet voort uit zijn deelname aan de katholieke actie, maar wel uit zijn waarde als vader binnen het christelijke gezin.

De *Feuilles Familiales* was in het zog van het socialiseringsoffensief, voornamelijk opgesteld om vragen over katholieke dogma's te kaderen.¹⁸² Het blad instrueerde de lezers in de ‘juiste’ christelijke attitudes tegenover bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen en kwesties. De radio vormde bijvoorbeeld een

¹⁸⁰ Vanderpelen-Diagre, “La « Sainte Famille » : retour sur l'efficacité heuristique d'une allégorie”, 13.

¹⁸¹ Johan Verstraeten, “Fundamental Changes in the Social Ethic of the Christian Churches”, in *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe (1945-2000) / la Transformation des églises Chrétiennes en Europe Occidentale : La Transformation Des Eglises Chrétiennes En Europe Occidentale* (Leuven University Press, 2010), 180, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=1763051>.

¹⁸² Dupont, “In Good Faith: Belgian Catholics' Attempts to Overturn the Ban on Contraception (1945-1968)”, 70–71.

symbooldossier in het maandblad. Hoewel de radio al sinds het begin van de twintigste eeuw zijn opgang maakte in de Belgische huishoudens, bleef het voor veel katholieken namelijk een heikel punt. De radio stond namelijk symbool voor de moderniteit, waarvan vaker de uitwassen dan de voordelen werden benadrukt.¹⁸³ Omdat de vader zijn gezin moreel moest leiden, viel het deugdzame gebruik van de radio onder zijn verantwoordelijkheden:

Donnez-vous parfois votre avis à la radio? C'est par là qu'il faudrait commencer. (1957, 261)

Vaders instrueerden hun zonen en dochters dus in de katholieke waarden en attitudes via advies. In het artikel “Leurs premières amourettes” uit 1955 bijvoorbeeld, nodigde de redactie hun mannelijke lezers uit om stil te staan bij het belang van de ‘eerste verliefdheid’ van hun zonen. Volgens hen was dit het uitgelezen moment om met hun kinderen een gesprek aan te gaan over de waarde van een liefdesrelatie en van het instituut van het huwelijk. De vader moest zijn zoon op dit vlak opvoeden, aangezien hij als man een gelijkaardige ontwikkeling had doorgemaakt. De eerste taak van een papa was dan ook om zijn zoon te wijzen op de link tussen de liefde, het huwelijk en de goddelijke opdracht van procreatie. Of nog, de man moest de zoon wijzen op de verantwoordelijkheden die het vaderschap met zich meebracht:

Il faut aussi penser que dès que l'amour se réalise en mariage, on devient père d'enfant (que tu dois déjà aimer dès maintenant !!) Tu dois donc songer d'abord à être capable d'être un père pour tes futurs enfants. Si tu te prépares avec sérieux, tu peux compter sur l'aide de Dieu. (1955, 281)

Maar het tijdschrift waarschuwde: “Leur parler... ce n'est pas tout!” (1957, 7). Een gesprek volstond niet. Vaders hoorden een toonbeeld te zijn voor hun kroost en dit gold ook voor hun eigen huwelijk. De *Feuilles Familiales* spoorde koppels daarom aan om “époux avant parents” (1957, 175) te zijn. Dit hield in dat moeder en vader een vriendschappelijke relatie onderhielden om zo de kans op ruzie, misverstanden en onbegrip te verkleinen. Op die manier gaf het echtpaar het *companionate marriage*-model geloofwaardigheid bij hun kinderen.

Maman et papa, par leur exemple d'union, ont contribué à me donner une bonne éducation aux problèmes d'amour. (1957, 8)

Dat de kinderen onderwezen werden in het huwelijksideaal, betekende echter niet dat er geen “problèmes d'amour” konden optreden. In het artikel waaruit bovenstaand citaat komt, wees de *Feuilles Familiales* voornamelijk op problemen inzake fertiliteit en seksualiteit. Een mannelijke lezer gaf aan waarom het belangrijk was om ook hierin een duidelijke richtlijn te bieden aan kinderen en jongeren:

Vous devez dire aux parents qu'ils ne doivent pas laisser leurs enfants apprendre cela par eux-mêmes, car ils peuvent alors se former des idées fausses ; c'est presque toujours le cas. (Mari) (1957, 147)

Dat de begeleiding van de ouders discreet moest gebeuren door middel van advies en aanmoediging, betekende niet dat kinderen het huwelijksideaal vrij mochten interpreteren. Een goede ouder moest daarom discreet interveniëren en niets aan het lot overlaten. Weer werden vooral vaders hiertoe opgeroepen. Als gezinshoofd en als morele gids van het gezin moest hij taboe-onderwerpen bespreekbaar maken:

Mais quel est plus particulièrement le rôle du père dans cette initiation? Nous pensons que son action est double: tout d'abord, sur le plan général, il devra faire en sorte que ce sujet ne soit pas considéré comme

---

¹⁸³ Marissal, *Moeders en vaders*, 67.

“tabou” au sein de la famille; ensuite, sur le plan individuel, il devra intervenir en certaines occasions pour aider l’un ou l’autre de ses enfants. (1957, 18)

De *Feuilles Familiales* doorbrak hiermee ook zelf een taboe: het tijdschrift gaf niet alleen de moeder, maar ook de vader een belangrijke rol in de seksuele opvoeding van het kind. Meer nog, zoals bij de kwestie van het huwelijk, zou de vader het best geplaatst zijn om de jongvolwassen zonen hierin te onderwijzen:

[...] il semble que le père pourra et devra aider spécialement ses garçons, tout au long de leur adolescence: il sait, en effet, d’expérience personnelle quelles sont les difficultés qu’un garçon doit surmonter pour dominer son corps et son cœur et pour se préparer à sa vocation d’homme. (1957, 20)

Toch hadden meisjes er evengoed baat bij dat hun vader hierin een actieve rol speelde:

Pourquoi le père ne pourrait-il parler à ses filles, aussi bien qu’à ses garçons, vers l’âge de 5 ou 6 ans, des beautés de la maternité? (1957, 19)

Moeders en vaders hoorden dus een gelijkwaardige rol te spelen in de morele opvoeding van hun kinderen. Dit betekent dat ook in dit domein het vaderschapsideaal aan terrein won: de verantwoordelijkheden van de vader breidden uit. De vader werd prominent voorgesteld als een medeverantwoordelijke voor de persoonlijke ontwikkeling van de kinderen. Terwijl Bernhard Schneider over de vooroorlogse periode schreef dat de moeder hierin nog de primaire rol vervulde, bood de *Feuilles Familiales* haar lezers tijdens de jaren 1950 de optie om ook vaders hierin een functie toe te bedelen.¹⁸⁴ De *Feuilles Familiales* publiceerde, onder invloed van het personalisme, een veelvoud aan artikelen over de individuele ontwikkeling van elk kind. De redactie reikte haar lezers methoden aan om de eigen kwaliteiten van elk kind tot bloei te laten komen. Ze wees daarbij op enkele fundamentele beginselen die ouders moesten begrijpen. Het tijdschrift hechtte vooral belang aan het volgende principe:

C’est l’un des secrets de la bonne éducation d’accepter les enfants tels qu’ils sont, de considérer leur personnalité avec confiance. Non pas la personnalité que nous aurions désirée, mais celle qu’ils possèdent réellement. Il reste le devoir de travailler avec eux à corriger leurs défauts et à développer leurs qualités, en se disant toutefois qu’il n’y a pas plus d’enfants parfaits que d’adultes parfaits. (1956, 312)

Deze boodschap werd over de gehele onderzochte periode van 1946-1960 meermaals herhaald. Het was niet de bedoeling dat kinderen het wensbeeld van hun ouders zouden vervullen, maar wel dat de ouders hun kinderen aanvaardden en hen hielpen om hun beste kwaliteiten te ontplooiën. Opdat het kind in zichzelf kon geloven, was het cruciaal dat de ouders vertrouwden in de capaciteiten van hun zoon of dochter. Aanmoediging speelde hierin een beduidende rol, maar ook een niet-restrictief milieu. Zoals eerder aangehaald, besteedde de *Feuilles Familiales* veel aandacht aan het effect van een constructieve leefomgeving op het ontwikkelingsproces van kinderen. Vertrouwen stond hierbij centraal. Ouders moesten vertrouwen stellen in hun kinderen wanneer zij hun weg zochten buiten het familieverband. Dit was, aldus de redactie, een essentiële stap naar volwassenheid:

Un véritable esprit de famille ne peut être restrictif quant à la vie sociale [de l’adolescent] [...] Du point de vue chrétien, et même du point de vue humain, c’est un grave erreur que de donner aux enfants une éducation limitée au milieu familial. Les enfants ne sont pas faits pour eux ni pour nous. Leurs bonheur

---

¹⁸⁴ Schneider, “Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.”, 42.

ici-bas, la réussite de leur vie demandent qu'ils apportent aux autres la richesse des dons reçus. [...] il faut que l'enfant prenne progressivement conscience de sa destinée: servir. [...] En résumé, sauf motif grave [...] les mouvements de jeunesse sont indiqués pour les enfants de 9-10 ans. Pour les adolescents, qui doivent normalement y assumer des responsabilités, ils sont indispensables. C'est pourquoi, dans ce domaine, dire "non" a priori, c'est grave. (1955, 13)

Een zin die regelmatig terugkeerde in de artikels van de *Feuilles Familiales* was: "ils me sont seulement prêtés - Je les élève pour eux, non pour moi" (1960, 16-17). Dit sloeg op het idee dat de ouderschapsmissie niet werd volbracht vanuit egoïstische motieven, maar met het oog op de ontwikkeling van het kind tot een goede christen die zou bijdragen tot een deugdelijke maatschappij. Met deze gedachte in het achterhoofd, vroeg het tijdschrift aan vaders om niet te verhinderen dat jongvolwassenen hun vleugels uitsloegen. Opdat het kind zou leren om zijn of haar verantwoordelijkheden op te nemen, moesten ouders zich overbodig maken: "rendez-vous inutiles!" (1956, 112), ofwel:

Élever un enfant c'est le LIBERER et non le domestiquer. [...] Eduquer c'est se rendre progressivement inutile, c'est faire en sorte qu'un jour nos grands enfants puissent continuer leur route, tout seuls. Eduquer un enfant, c'est accepter qu'un jour il nous quitte; MAIS EN AYANT EVEILLE AUPARAVANT EN LUI UNE CONSCIENCE DROITE, FORTE ET AIMANTE. (1959, 708)

Zoals eerder aangehaald, stond een goede opvoeding gelijk aan het kind zelfstandig maken. Ouders reikten de hulpmiddelen - attitudes en vaardigheden - aan opdat de zoon of dochter zijn of haar kwaliteiten ten volle kon ontplooien. Actief ouderschap ging niet om actieve tussenkomst, maar om het kind op een discrete manier te begeleiden naar een vervuld leven. Dit hield in dat ouders hun kroost moesten helpen om een geweten te vormen als fundament om hun persoonlijkheid op te bouwen. Het belangrijkste was dat het kind uiteindelijk de weg zou inslaan die God voor hem of haar had voorzien. Ouders moesten daarbij vertrouwen op de keuzes van de kinderen zelf, die dankzij hun godsdienstige opvoeding in staat zouden zijn om gewetensvolle beslissingen te maken. De roeping van elk individueel kind moest ondersteund worden door een degelijke vorming binnen een open en permissief familieverband.

Voor meisjes had de opvoeding vooral betrekking op hun latere huwelijksleven en hun toekomstige rol als moeder:

La confiance des parents dans le choix du partenaire de leur enfant doit être la conséquence du sens des responsabilités très tôt commencé. (1957, 359)

Het 'gescheiden sferen'-model dicteerde voor jongens daarentegen ook een leven buitenshuis.¹⁸⁵ Hiertoe was de studiekeuze van de zoon een cruciale stap. Vaders vormden hierin regelmatig het te volgen voorbeeld, zo konden ze hun zoon opleiden in hun vak. Toch pleitte de personalistische *Feuilles Familiales* om de zoon vrij te laten in zijn studiekeuze zodat hij zijn eigen talenten kon ontwikkelen:

Paul est le fils d'un ingénieur éminent dans sa carrière. Depuis que Paul s'était révélé bon élève aux premières classes de l'école primaire, le parents avaient fixé leur choix: Paul sera un ingénieur à l'exemple de son père. Et Paul a grandi dans cette perspective et s'est forgé un idéal d'administration pour la profession de son père. [...] En matière de choix des études - lequel conditionne et engage souvent l'avenir professionnel - tout se passe trop souvent comme si n'importe qui était adaptable à n'importe quoi. Ce n'est pas vrai. (1956, 213-214)

---

¹⁸⁵ Marissal, *Moeders en vaders*, 21.

Een beroep leren was niet de enige optie voor jonge mannen. In sommige gevallen had God een leven van geestelijkheid en ascese voorzien voor het kind. Hoewel een vader hierin niet als toonbeeld kon dienen voor zijn zoon, verwachtte de redactie van de *Feuilles Familiales* wel dat hij het kind onderwees over zijn eventuele roeping:

Mais si c'est Dieu qui l'appelle, c'est au parents qu'il revient de préparer leur enfant à répondre "oui" à cette vocation. [...] Comment vaut-il le faire? [...] prier pour leur enfant [...] et surtout en parlant de leur enfant à Dieu. (1954, 174)

Het tijdschrift vroeg ook dat ouders hun zoon opnamen in hun gebeden. Als hoofd van het gezin had de vader hierin een prominente positie. Hij droeg de verantwoordelijkheid om de juiste, christelijke, koers te zetten voor het gezin. Daartoe diende hij het voortouw te nemen op spirituele momenten en bij handelingen zoals het gebed. Hij was zodoende de priester van het gezin. Anders gezegd was hij het hoofd van de *petite église*, een verwoording die geregeld aan bod kwam in de *Feuilles Familiales* en waarin het gezin werd gezien als de plek waar het kind voor het eerst in contact kwam met religie en met God. Dit aspect van vaderschap wordt verder besproken in het volgende deel.

De vader als priester

In haar werk *Family Men* had Laura King weinig tot geen aandacht voor religie als een betekenisgevende factor in de opkomst van een familie-georiënteerd mannelijkheidsideaal. Toch erkende ze zelf dat dynamische relatie tussen religie en gender in het verleden nochtans vaak een rol speelde bij de constructie van ideaalbeelden over 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid'.¹⁸⁶ Hoewel King in haar eigen empirische analyse geen diepgaande aandacht had voor religie, erkende ze de normatieve kracht van het christelijke geloof in naoorlogs Europa.¹⁸⁷ Ook Ursula King wees op de geringe aandacht van historici voor de relatie tussen gender en religie. Ze benadrukte dat religie een diepgaande invloed kon hebben op het zelfbeeld, de rol, de macht en de status van een gelovige.¹⁸⁸

Uit de vorige hoofdstukken bleek al dat katholieke vaders door hun rol als gezinshoofd moesten bijdragen aan de goddelijke creatie van een christelijke samenleving. Historici benadrukten al dat het mannelijke zelfbeeld voor een aanzienlijk deel van de Belgische bevolking in de jaren 1950 vorm kreeg binnen het katholieke familieverband.¹⁸⁹ Ook in de *Feuilles Familiales* werd de rol van vaders in het behoud van een christelijke samenleving benadrukt. Vaders moesten hun kinderen helpen om de katholieke moraal te omarmen. Zowel deze functie van 'morele gids' als deze van priester van het gezin bleef in het onderzoek van Laura King volledig onbelicht. Nochtans was de geestelijke voorbeeldrol van een vader een centraal aspect van zijn familie-georiënteerde mannelijkheid volgens de *Feuilles Familiales*.

Katholieke vaders werden volgens Tine Van Osselaer al op het einde van de negentiende eeuw aangemoedigd om betrokken te zijn bij de religieuze opvoeding van hun nageslacht.¹⁹⁰ Uit haar studie

---

¹⁸⁶ King, "Religion and Gender: Embedded Patterns, Interwoven Frameworks", 83.

¹⁸⁷ King, *Family Men*.

¹⁸⁸ King, "Religion and Gender: Embedded Patterns, Interwoven Frameworks", 72.

¹⁸⁹ Jaak Billiet e.a., *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe 1945-2000, La Transformation Des Églises Chrétiennes En Europe Occidentale 1945- 2000*, KADOC Studies on Religion, Culture and Society 6 (Leuven: university press, 2010), 114–16.

¹⁹⁰ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 89.

blijkt dat de vader hierin nog tot de jaren 1940 optrad als een autoritaire leraar vanuit zijn positie als ‘de koning van het gezin’.¹⁹¹ Na de Tweede Wereldoorlog veranderde dit katholieke discours, onder andere omdat uit de katholieke actie was gebleken dat mannen even capabel waren als vrouwen om een ambassadeur te zijn voor God’s woord.¹⁹² Katholiek vaderschap en katholieke mannelijkheid werden dus, zoals het onderzoek van Van Osselaer aantoont, al langer gevormd rond een discours over het exemplarische gedrag van mannen.¹⁹³

Tijdens de jaren 1950 kreeg dit discours een nieuwe invulling. Ten eerste ging het niet langer slechts om enkele publieke uitingen van mannelijke godsdienstigheid als toonbeeld voor de volgende generatie. Na de oorlog vormde het volledige leven van mannen, in hun rol als vaders, een voorbeeld voor het nageslacht. Dit betekende ook dat het katholieke discours over mannelijkheid meer toegespitst werd op het familieverband. Omdat het gezin gold als de voedingsgrond voor een sterk geloofsleven, werd de religieuze bekwaamheid van mannen vertaald naar een opdracht van ‘priesterschap’ binnen de familiecontext. Kortom, binnen de katholieke gemeenschap van de jaren 1950 werd de geestelijke opdracht van de man steeds vaker gesitueerd in de private gezinssfeer. In de woorden van de *Feuilles Familiales*:

Vous, parents chrétiens, vous devez être les témoins de Dieu, auprès de vos garçons et de vos filles, non seulement par votre attitude à l’église, mais par l’exemple de toute votre vie. (1951, 39)

’De analyse van King schiet tekort om het beeld van de vader als een morele gids van het gezin te kunnen begrijpen. In de volgende bladzijden staat daarom het religieuze aspect van vaderschap centraal.

De focus op vaderschap als middel tot katholieke socialisering getuigde van een omslag in de geloofsbeleving na 1945. Kerkgang en massamanifestaties vormden niet langer de basis voor het geloof.¹⁹⁴ De nieuwe basis was het gezinsleven, waarin kinderen voor het eerst in aanraking kwamen met het katholicisme. De voorstelling van het kerngezin als een *petite église* was daar volgens de historica Cécile Vanderpelen-Diagre een uitdrukking van.¹⁹⁵ Dit hield in dat de regels van de Kerk ook golden voor het gezinsleven. De vader, als gezinshoofd en als eerste vertegenwoordiger van God voor zijn kinderen, was de “priester” binnen het gezin.¹⁹⁶ In zijn onderzoek over de Duitstalige wereld, stelde Bernhard Schneider dat de betrokkenheid van een vader in de religieuze opvoeding nog van een andere aard was dan de rol van de moeder. De moeder was immers evengoed een “priesteres” voor haar gezin, maar ze nam hierin niet de leiding — die rol was weggelegd voor haar man.¹⁹⁷ Het was aan hem om te verzekeren “that his entire family life is built upon the teachings and commandments of the Catholic Church”.¹⁹⁸

---

¹⁹¹ Van Osselaer, 90.

¹⁹² Tine Van Osselaer, “Masculinity and Catholicism: The Leagues of the Sacred Heart in Belgium, 1900–1940”, *European History Quarterly* 42, nr. 3 (2012): 423, <https://doi.org/10.1177/0265691412448160>.

¹⁹³ Van Osselaer, 424 en 426.

¹⁹⁴ Billiet e.a., *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe 1945-2000, La Transformation Des Églises Chrétiennes En Europe Occidentale 1945- 2000*, 113–21.

¹⁹⁵ Vanderpelen-Diagre, “La « Sainte Famille » : retour sur l’efficacité heuristique d’une allégorie”, 13.

¹⁹⁶ Van Osselaer, “Masculinity and Catholicism”, 426.

¹⁹⁷ Schneider, “Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.”, 40.

¹⁹⁸ Schneider, 40.

Ook de *Feuilles Familiales* sprak van een ‘spirituele verantwoordelijkheid’ waarbij papa’s hun kroost de middelen moesten bieden om een standvastig geloof te ontwikkelen. Een artikel uit 1955 over de “Formation spirituelle de nos enfants” stelde het als volgt:

Ainsi un père de famille écrit: La paternité constitue une responsabilité spirituelle — les enfants sont une pâte malléable que je puis modeler et diriger en bien comme en mal. Le fait que l’enfant est, ou du moins deviendra, un être libre n’enlève rien à cette responsabilité car ce que nous donnons à nos enfants, ce sont des moyens — bons ou mauvais — de se servir de leur liberté et de choisir librement d’être chrétiens. Dieu me jugera, non sur ce que seront plus tard mes enfants, mais sur ce que je leur aurai donné. (1955, 50)

Ook de historicus Bart Latré schreef dat de personalistische filosofie de ouders verantwoordelijk stelde voor hoe hun kind(eren) zich later in het volwassen leven verhielden tegenover het christelijke geloof.¹⁹⁹ Dit principe vertrok vanuit het idee dat de kinderziel “kneedbaar” was, in goede en slechte zin. De individuele ziel van het kind moest beschermd worden van slechte invloeden. Dit wil zeggen dat een vader zich bewust en actief diende in te zetten om het goede een betere kans op ontwikkeling te geven bij zijn (jonge) kinderen. Zo werd hij, naast God, de “co-créeur” van de toekomst van zijn kinderen. Dit beeld introduceerde de *Feuilles Familiales* in 1957 met een artikel over “Le père et l’avenir de ses enfants”, verschenen binnen de reeks ‘le pere, ce meconnu’:

Co-créeur de leurs enfants. [...] Si l’enfant a vécu dans une atmosphère chrétienne, si ses parents lui ont parlé de Dieu, si la prière familiale est habituelle pour tous, la foi des parents se transmet tout naturellement, assurant à la nouvelle génération l’incomparable soutien d’une vie religieuse. (1957, 143)

De aanwezigheid van vaders als “gezinspriesters” werd dus essentieel geacht om een duurzaam geloof bij de volgende generatie te garanderen. Volgens Van Osselaer had zijn spirituele taak drie dimensies.²⁰⁰ Hoewel Van Osselaer in haar onderzoek de vooroorlogse periode besprak, zijn deze categorieën ook te onderscheiden in de *Feuilles Familiales* tijdens de jaren 1950. De voornaamste component van het priesterschap van de vader was het gebed. Hierin hoorde hij duidelijk het voortouw te nemen volgens de *Feuilles Familiales*. Ten tweede moest de vader zijn kinderen respect bijbrengen met betrekking tot de katholieke moraal. Ten derde moest hij zijn kinderen helpen om hun christelijke plichten te vervullen.

Bovendien voorzag het katholieke discours in specifieke plichten voor vaders en voor moeders. Een artikel uit 1959 ging dieper in op de “Rôle du papa dans l’éducation religieuse des enfants”. De auteur benadrukte dat de vader en de moeder elkaar moesten aanvullen. Terwijl de moeder als de ‘ziel’ van het gezin instond voor de religieuze opvoeding van kleine kinderen, moest de vader als gezinshoofd het initiatief moest nemen op spirituele momenten:

Comme au point de vue purement humain, mari et femme doivent former un tout et se compléter par leur tempérament et leur qualités respectives, ils devraient pouvoir se compléter aussi bien dans l’éducation religieuse des enfants. Mais pour les petits enfants je crois qu’il ne faut pas demander beaucoup plus aux papas que le bon exemple, qui vient illustrer ce que la maman leur enseigne plus explicitement. Quand ils grandiront le papa devrait être plus agissant cependant, On dit volontiers que la femme est l’âme du foyer. Dans le domaine de l’éducation religieuse cela reste vrai. Mais le papa est, et reste le chef de famille, et si cette famille est au service du bon Dieu, le papa doit être l’entraîneur. [...] Un papa devrait pouvoir être le chef actif dans la prière du soir en lui donnant sa couleur (si on peut ainsi s’exprimer). (1959, 254)

---

¹⁹⁹ Latré, *Strijd en Inkeer: De Kerk- en Maatschappijkritische Beweging in Vlaanderen, 1958-1990*, 56.

²⁰⁰ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 90.

In zijn studie *Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900* besloot Schneider dat vaders regelmatig de religieuze leiding namen in familieverband. Binnen zijn thuisomgeving was hij de vervanger van de priester in de kerk.²⁰¹ De *Feuilles Familiales* schonk bijzonder veel aandacht aan de concrete invulling van de ‘priesterfunctie’ in de jaargang van 1951. De nadruk lag hierbij vooral op het gebed als een moment van reflectie, waartoe gezinshoofden het initiatief moesten nemen. Zo verschenen er reeksen als “Les prières et la prière” en “A propos de la prière familiale”. Drie artikelen binnen die reeksen benadrukten de rol van de vader in het familiegebed:

Chaque chef de famille doit chercher et trouver, en collaboration avec tous les membres de sa communauté, la formule qui réponde aux besoins de tous et chacun. Et qu’il ne croit pas l’avoir trouvé une fois pour toutes; avec le temps qui s’écoule, faisant varier les âges et les besoins, et avec l’habitude qui a raison des meilleures choses, une adaptation continue s’avère bientôt nécessaire. [...] L’animateur de la prière (normalement, du moins pour la prière des grands, c’est le père) doit se méfier de l’improvisation: toute prière familiale doit être préparée, car les besoins et les circonstances varient chaque jour. Si un animateur est nécessaire, il ne doit pas cependant être seul à parler: chacun des membres de la famille doit pouvoir s’exprimer en toute liberté; et le rôle de l’animateur est alors de recueillir cette prière personnelle pour l’enchasser dans la couronne générale. (1951, 115-116)

[...] papa dit une courte phrase pour fixer l’attention [...], puis papa [...] demande pardon pour les fautes ou les imperfections dont la famille est responsable. [...] Et aussitôt papa ou maman redonne courage, rappelle les efforts faits, et demande la grâce de force au Saint Esprit [...] Papa fait alors la lecture d’un beau texte religieux, court et simple, mais enrichissant [...] Ou bien papa donne quelques explications [...] Et, quand c’est possible, on essaye, sans trop insister, de faire tirer la leçon par les enfants eux-mêmes. [...] et le papa termine en rassemblant toutes intentions en une gerbe spirituelle. Il ne s’agit pas seulement de demandes mais aussi de remerciements. C’est vraiment le centre de la prière, le moment où chacun doit se sentir très proche de Dieu [...] Nous sommes persuadés qu’une prière du soir de ce genre aura de profondes répercussions sur la vie de toute famille et sur la vie intérieure de chacun de ses membres (1951, 139-141)

[...] je prépare chaque samedi un programme de prières pour la semaine suivante. (1951, 249)

Omdat de kinderziel zo kneedbaar was, moesten ouders opletten dat het gebedsmoment juist werd geïnterpreteerd. Daarom dienden vaders hun gebed goed voor te bereiden. Elk gebed moest aangepast zijn aan de omstandigheden van het moment, dat wil zeggen aan de leeftijd van de kinderen en aan de gebeurtenissen van de dag. Daar komt nog bij dat hij tijdens het gebed zelf de gedachtewisselingen tussen de verschillende gezinsleden moest dirigeren. Dit deed hij niet op een autoritaire manier, maar eerder via suggestie. Ook in zijn functie als “priester” van de familie schreef de *Feuilles Familiales* dus zachtheid en genegenheid voor. Tot slot moest de vader voorzien in een korte bijbellezing en in dankwoorden voor de hemelse vader. Zo bouwde hij volgens het tijdschrift mee aan een sentiment van nabijheid tussen God en elk van zijn kinderen. Het gebed was met andere woorden een opdracht van lange adem. Deze taak vergde een intensieve betrokkenheid van de vader op het gezinsleven. Niet alleen de voorbereiding, maar bijvoorbeeld ook de keuze van een korte zin om de aandacht mee te trekken, vereiste kennis over de persoonlijkheden van zijn kinderen en echtgenote. Zijn rol als “priester” betrok de vader dus dicht bij het dagdagelijkse leven van zijn gezin.

---

²⁰¹ Schneider, “Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.”, 40.

Het gebed was niet uitsluitend een collectieve activiteit. De vader kon ook alleen in gesprek treden met God. In dit geval was het gebed vooral een dankrede of een roep om bijstand bij de vaderschapsmissie. De *Feuilles Familiales* publiceerde regelmatig ‘voorbeeldgebeden’ en ook hier verschenen tussen 1946 en 1960 drie ‘vaderlijke’ voorbeelden:

Vous nous avez permis d'être responsables de la vie de leur corps et de celle de leur âme. Nous vous remercions de nous les avoir donnés. Pour ces petits, nous sommes donc vos représentants. [...] Faites-nous comprendre que c'est nous qui devons leur inculquer votre amour. Et que nous ne pourrions le faire que si nous vous aimons ardemment et vous servons fidèlement. (1952, 308-309)

Nos enfants doivent trouver dans notre bonté un symbole de la Vôtre, Seigneur. Donnez-leur donc de nous voir toujours bons, patients et doux, même devant leurs fautes, leurs ingraturités et leur échecs? Amen. (1956, 187)

Dieu, je suis père et vous êtes Père. Je viens vous parler de "notre" garçon, comme des pères le font entre eux. (1957, 307)

In het gebed uit 1952 betuigde de vader in kwestie zijn dank om, via zijn kinderen, mee te mogen bouwen aan de creatie van God. Hij positioneerde zichzelf dus als een werkkraft van de schepper. De papa die de bede uit 1957 neerpande, stelde zich daarentegen meer op een gelijke hoogte met God door te wijzen op hun gedeelde taak als vader. Beide gebeden pasten bij de voorstellen van het katholieke vaderschap in de *Feuilles Familiales*, namelijk als de aardse vertegenwoordiging van het hemelse vaderschap. Een vader was in dit denken zowel een afgezant als een collega van God.

Teder vaderschap, zo bleek al eerder uit deze studie, was een voorwaarde om kinderen respect bij te brengen voor de katholieke moraal. Vooral de vader moest een voorbeeldfunctie bekleden. Toch deelde de vader zijn religieuze taken met zijn echtgenote: beiden waren verantwoordelijk voor de houding van het kind tegenover het geloof en God. Of anders gezegd: de ontplooiing van het geweten van de kinderen was afhankelijk van “la mesure où les parents auront mis Dieu au centre de sa vie” (1958, 21).

In het vorige deel gaf ik reeds aan dat de *Feuilles Familiales* van vaders verwachtte dat zij de katholieke waarden en attitudes met betrekking tot het (geloofs)leven overleverden aan de volgende generatie. Als “priester” van het gezin kwam daar nog bij dat hij deze zelf ook moest aanwenden in zijn persoonlijke leven. Alleen zo kon hij als toonbeeld dienen voor zijn kinderen, want kennis van de theorie was onvoldoende om de kiem van het kinderlijke geloof te laten uitgroeien tot spirituele volwassenheid:

L'enseignement religieux donné à l'école ne dépasse que rarement le stade théorique. A nous parents d'essayer que cet enseignement entre dans la vie de l'enfant par nos conversations quotidienne[s] et nos exemples bien sûr, mais aussi en habituant l'enfant à parler à Dieu des choses qu'Il nous a apprises. (1957, 305)

Ook dit aspect van het “priesterschap” van de vader vereiste dus zijn actieve betrokkenheid bij het gezinsleven. Merk op dat dialoog hierbij cruciaal was. Het tijdschrift hechtte een groot belang aan de conversaties tussen de ouder en het kind als een vorm van geloofsbeleving. Kinderen leerden God dan ook in de eerste plaats kennen via gesprekken over geloof en moraliteit met hun ouders.

Le premier stade de l'éducation religieuse de l'enfant est de lui révéler Dieu, de lui donner la connaissance et l'amour. [...] Les premiers [...] ont appris à connaître et à aimer Jésus au berceau et sur les genoux de leurs papa et maman. Tout est là. Les paroles et les exemples de foi, de charité, de piété et

d'apostolat des parents conduisent efficacement l'enfant à Dieu. Le reste est utile mais ne remplacera jamais l'exemple des parents. (1953, 88 en 90)

De *Feuilles Familiales* herhaalde erg vaak dat kinderen hoofdzakelijk leerden uit het voorbeeld van hun ouders. Opdat deze vervolgens de juiste waarden leerden uit de communicatie met hun vader en/of moeder, moesten de ouders dan ook zelf een rijk geloof uitdragen. In de woorden van een artikel uit 1959:

Pour traverser la vie, l'enfant doit être armé. [...] à la santé de leur âme [...] au [...] valeurs spirituelles. [...] le pouvoir de rayonnement des parents dépend de leur richesse intérieure. On ne peut communiquer aux autres que ce que l'on a soi-même. (1959, 94-95)

In een lezersbrief gericht aan Jean Durang, de vaste auteur van het *entre-nous* segment, formuleerde een katholieke vader het nog anders:

Pour avoir des enfants capables de s'épanouir, il faut leur donner en tout et partout l'exemple d'une vie chrétienne pensée, vécue et profondément voulue. (1960, 288)

Kinderen pikten volgens de *Feuilles Familiales* het meeste op van een toegewijd en oprecht geloof van hun ouders. De katholieke moraal werd met andere woorden het efficiëntst doorgegeven door het ouderlijke, en vooral vaderlijke, toonbeeld van devotie. Hierin zat het derde facet van het vaderlijke "priesterschap" vervat. Het exemplarisch gedrag van de ouders moedigde kinderen volgens de redactie aan om zelf de christelijke plichten te vervullen. Dit kon op verschillende manieren gebeuren, bijvoorbeeld door de kinderen te introduceren in het parochieleven:

De quelle manière votre famille s'est-elle intégrée à la vie de l'Eglise dans le cadre paroissial? (1956, 191)

Via gebeden, bijbellezingen en gesprekken ter voorbereiding van zowel de plechtige communie (1953, 114-116) als de eerste communie (1960, 155-157) kon een vader zijn kind ook bewust maken van de goddelijke aanwezigheid en liefde. Ook andere religieuze feesten droegen hieraan bij. In de reeks "le temps liturgique au foyer" pleitte de *Feuilles Familiales* voor een begrip van de adventstijd en het kerstfeest als een gedeelde christelijke ervaring van alle gezinsleden en als het moment bij uitstek om het nageslacht te onderwijzen in de waarde van het geloof:

Quand approche le premier dimanche de l'Avent, nous préparons TOUS ENSEMBLE la couronne de l'Avent. (1955, 310)

[...] Noël est un grande fête, papa et maman sont heureux d'offrir quelque chose à leurs enfants, mais le cadeau apporté par Jésus est infiniment plus important que les choses matérielles: c'est la vie surnaturelle qu'il nous donne. (1955, 312)

Om kinderen bij te staan in hun spirituele verantwoordelijkheden, kon je hen dus het best vertrouwd maken met de tradities van de katholieke gemeenschap. Zo creëerden de ouders een groep van *peers* waaraan het kind zich kon spiegelen. Het beste voorbeeld hiervan was het peter- en meterschap. Net als de ouders zelf, moesten zij een voorbeeld zijn voor het kind. Het kind kreeg via hen een leidraad voor zijn of haar volwassen leven:

[...] ton Papa et ta maman vont commencer par t'offrir au bon Dieu, pour qu'il fasse de leur petit homme un frère de son Fils, un prince du royaume des Enfants de Dieu, Ils t'ont choisi un patron, un protecteur, un ami et un modèle parmi les "arrivés" [...] Et pour t'aider encore, papa et maman t'ont choisi un parrain et une marraine. (1957, 21)

Conclusie

Een analyse van de *Feuilles Familiales* toont dat katholieke vaders na de Tweede Wereldoorlog moesten optreden als morele gids en "priester" van het gezin. Deze rol kende zijn oorsprong al in de negentiende eeuw. Toch vonden er belangrijke veranderingen plaats in de jaren 1950. Zo lag de focus van het tijdschrift veel meer op de vorming van de eigen persoonlijkheid van het kind, eerder dan op de wensen van de ouders voor het kind. Vaders moesten kinderen helpen om hun persoonlijke kwaliteiten te ontplooien. Zo konden ze volgens de *Feuilles Familiales* garanderen dat hun kinderen het pad bewandelden dat God voor hen voorzien had. De vader bouwde zo niet alleen actief mee aan de toekomst van het kind, maar ook aan de volgende generatie christenen. De *Feuilles Familiales* spoorden vaders met dit doel in het achterhoofd aan om het goede voorbeeld te geven. De vader moest een rolmodel zijn voor zijn kroost in verband met de gedragingen en tradities binnen de bredere katholieke gemeenschap. Verder hoorden de kinderen in hem de katholieke waarden en attitudes terug te vinden die hen konden helpen om het volwassen leven op een christelijke manier te interpreteren. Door de nadruk te leggen op het katholieke discours over het priesterschap en dienaarschap van de vader, maakt dit onderzoek een belangrijke kantlijn bij de invloedrijke studie van Laura King over de functies die vaders vervulden binnen het gezin in naoorlogs Europa.²⁰² In een notendop suggereert mijn onderzoek dat de ideale functie van de vader in katholieke kringen nog breder werd opgevat dan in de analyse van King: hij was niet alleen de voorziener, maar ook het morele voorbeeld voor zijn kinderen.

---

²⁰² King, *Family Men*.

5. Vader als vriend: de emotionele band tussen de vader zijn kroost

In *The Pious Sex* hield Tine Van Osselaer een pleidooi voor een meer veelzijdige interpretatie van de *masculinisation* van religie, een term die in de historiografie regelmatig als een synoniem voor de ‘rationalisering’ van een godsdienst werd gebruikt. *Masculinisation* vormde ook een tegenwicht voor de feminisatiethese, die stelde dat religie steeds meer uitging van vrouwelijke vormen van spiritualiteit en ook voornamelijk gericht was op vrouwen. Van Osselaer kaartte aan dat dit onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke geloofsbelevingen een te simpele weergave was van de historische werkelijkheid. Mannelijkheid en emotionaliteit waren immers tijdens de twintigste eeuw nooit tegengesteld. Volgens Van Osselaer werden mannen binnen de Belgische, katholieke gemeenschap niet minder geschikt geacht tot zorgzaamheid en toewijding dan vrouwen.²⁰³

Hoewel Van Osselaer benadrukte dat zowel mannen als vrouwen hun emoties uitten, stelde ze ook dat ze dit niet noodzakelijk op dezelfde manier deden. Andere historici wezen vooral op een verschillende emotionele betrokkenheid van moeders en vaders in familieverband. Caroline Rusterholz introduceerde bijvoorbeeld het concept van “absent nurtures”. Ze wees daarmee in eerste instantie op de afwezigheid van vaders omwille van hun beroep. Ook merkte ze op dat er onrust bestond over een zogenaamd gebrek aan zorgzaamheid bij mannen, indien zij toch een meer actief zorgende rol op zich zouden nemen als vaders. Dit idee bleef volgens Rusterholz krachtig tot in de jaren 1960, mede onder invloed van het ‘gescheiden sferen’ model.²⁰⁴

Ik zal in dit hoofdstuk echter aantonen dat het idee van complementariteit tussen de seksen, vaders niet altijd verhinderde om affectief om te gaan met kinderen. Al tijdens de jaren 1950 stelde het katholieke discours zich meer open op voor de emotionaliteit van vaders. Dit sluit aan bij de bevindingen van Laura King. In het artikel *Now You See a Great Many Men Pushing their Pram Proudly*, onderzocht de Britse historica het discours over vader- en moederschap in tijdschriften gepubliceerd rond het midden van de twintigste eeuw. Uit haar analyse bleek dat de meeste magazines zowel impliciet als expliciet een tweedeling maakten tussen “loving mothers” en “proud fathers”.²⁰⁵ De gevoelswereld van trotse vaders ging uit van een bepaalde afstand die een gevolg was van drukke werkdagen. De idee van liefhebbende moeders daarentegen impliceerde een hechtere band met de kroost.²⁰⁶ Toch merkte King op dat dit onderscheid vervaagde vanaf de jaren 1950. Zo portretteerden tijdschriften vaders evengoed als het liefhebbende gezinshoofd en moeders als een trotse ouder.²⁰⁷ Voortbouwend op deze bevindingen, ga ik in de volgende bladzijden na of en in welke mate vaders als ‘liefhebbend’ werden voorgesteld in de *Feuilles Familiales*.

Wanneer Paul Luykx en Pim Slot spraken over een ‘stille revolutie’, doelden ze op de nieuwe beleving van katholiciteit in familieverband in de jaren 1950, die volgens hen het einde van een autoritaire, strikte katholisering van kinderen betekende.²⁰⁸ Het nieuwe begrip van vader- en moederrollen droeg zo onbewust bij aan de verbrekking van het model van de ‘gescheiden sferen’. Net zoals Laura King, meenden de Nederlandse historici dat het ‘gescheiden sferen’ model in realiteit nog tot de jaren 1960 dominant bleef, maar dat er in het discours al sinds de jaren 1950 ruimte ontstond voor verandering. Ik

---

²⁰³ Van Osselaer, *The Pious Sex*, 233–40.

²⁰⁴ Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 834.

²⁰⁵ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 602.

²⁰⁶ King, 606.

²⁰⁷ King, 611.

²⁰⁸ Luykx, *Een stille revolutie?*, 26 en 88.

stelde al eerder de premisse ‘stille revolutie’ in vraag, aangezien het de jaren 1950 resoluut tegen het licht plaatst van de revolutiejaren nadien. Vanuit deze manier van denken, die uitgaat van discontinuïteit, zien Luykx en Slot de naoorlogse katholieke normen niet als de grondvesten voor deze veranderingen. Volgens King daarentegen plaveiden de idealen van de jaren 1950 wel de weg voor een mentaliteitswijziging over het gevoelsleven van vaders en moeders, maar zij schonk dan weer geen aandacht aan religieuze idealen.²⁰⁹ Dit hoofdstuk vormt dan ook een aanvulling op beide studies. Het werk van Luykx en Slot wordt uitgedaagd door te wijzen op de doorwerking van idealen uit de jaren 1950; aan de analyse van King voeg ik een religieuze dimensie toe. De sleutelvraag van dit hoofdstuk is dan ook hoe de *Feuilles Familiales* de emoties van vaders voorstelde in de jaren 1950. Moesten zij een vriend zijn voor hun kinderen? Hoe moest een vader zijn betrokkenheid uiten?

In 2018 betoogde Claudine Marissal dat tederheid en vriendschap reeds in de negentiende eeuw aan de basis lagen voor relaties tussen christelijke gezinsleden in België.²¹⁰ In het inleidende hoofdstuk kwam het belang van het *companionate marriage* al aan bod, waarbij een goed huwelijk gestoeld moest zijn op vriendschap. Ook de ouder-kind relaties in de katholieke gemeenschap moesten uitgaan van vriendschap. Dit hield in dat beide partijen - ouders en kinderen - zich hoorden in te spannen om elkaar beter te leren kennen en zo een vertrouwensband op te bouwen.

Toch beargumenteerde Van Osselaer dat mannen in de eerste helft van de twintigste eeuw verstrikt raakten tussen tegengestelde verwachtingspatronen. Mannen moesten niet alleen het evenwicht bewaren tussen gezag en tederheid, maar ook tussen aanwezigheid in het gezin en op het werk.²¹¹ In zijn onderzoek over de Verenigde Staten, betoogde Ralph Larossa daarom dat vriendschap pas echt de grondslag kon vormen voor de vader-kind relatie vanaf de jaren 1950. Sindsdien werden vaders immers aangemoedigd om voldoende aanwezig te zijn in het gezin om een emotionele band op te kunnen bouwen met zijn nageslacht.²¹² Ook in België werd de zinvolle aanwezigheid van vaders belangrijker, zoals ik aantoonde in het hoofdstuk over de vader als voorziener. Bovendien was de emotionele band tussen vaders en hun kroost tijdens jaren 1950 een prominent thema in de *Feuilles Familiales*:

Les enfants et les parents ne doivent pas s'ennuyer ensemble, mais se rapprocher dans des joies qui en feront des camarades et leur apprendra à se mieux connaître et à s'aimer mieux. (1953, 40)

Na 1945 won vooral het kerngezin aan populariteit volgens Maurice Godelier. Deze antropoloog benadrukte dat ouders en kinderen daardoor dichterbij elkaar kwamen te staan. Kinderen kregen een hechtere band met hun verwekkers, waardoor de kindertijd ook meer gekoesterd werd.²¹³ In lijn met deze grotere ontwikkeling, onderstreepte Paul Servais dat ouders volgens het personalisme verantwoordelijk waren voor het gedrag én het geluk van de kinderen.²¹⁴ Dit blijkt ook uit de *Feuilles Familiales*. Het tijdschrift publiceerde tussen 1947 en 1960 een zestigtal artikels over het belang van affectie in het gezinsleven. Vaders kwamen hierbij regelmatig aan bod. Sterker nog, hun liefdevolle aanwezigheid werd zelfs meer nadrukkelijk verzocht dan deze van de moeder. Dit kwam omdat het voor mannen minder evident was om een emotionele band met hun kinderen op te bouwen, om twee redenen. Ten eerste had teder en aanwezig vaderschap pas na de oorlog aan belang gewonnen in het katholieke discours, zoals blijkt uit mijn voorgaande analyses. Ten tweede werden vrouwen nog tot de jaren 1940

---

²⁰⁹ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 610.

²¹⁰ Marissal, *Moeders en vaders*, 20.

²¹¹ Marissal, *Moeders en vaders*.

²¹² LaRossa, “The Culture of Fatherhood in the Fifties”, 48–50.

²¹³ Godelier, *The Metamorphoses of Kinship*, 6.

²¹⁴ Servais, “The Church and the family in Belgium, 1850-1914”, 627.

beter in staat geacht om gevoelens te uiten.²¹⁵ Samengevat: mannen moesten al lezend bijleren over de gevoelsband met hun kinderen omdat het voor hen een nieuwigheid was en omdat het voor hen minder natuurlijk kwam.

Om hun kinderen in genegenheid te voorzien, spoorde de *Feuilles Familiales* vaders aan om stil te staan bij drie zaken. Een eerste denkoefening werd ook al opgemerkt door Caroline Rusterholz in haar historische studie over Zwitsers vaderschap: vaders moesten op de hoogte blijven van wat hun kinderen interesseerde. Dit konden ze doen door in dialoog te treden met het kind, maar ook door met hem of haar te spelen en te spreken.²¹⁶ Over het algemeen ging het over het hebben en het tonen van begrip. Een tweede uitdaging voor mannen was de vertrouwensrelatie met hun kind(eren), een thema dat ik ook al aanraakte in de vorige hoofdstukken. In dit hoofdstuk spits ik me vooral toe op de emotionaliteit die volgde uit de bloedband tussen vader en kinderen. Ten derde moedigde het tijdschrift vaders aan om affectie te tonen. Het merendeel van de artikelen handelde over het gebrek hieraan of over hoe dit (beter) te doen. Ik zal ook dieper ingaan op hoe het tijdschrift teder en affectief vaderschap verdedigde. Kortom, dit hoofdstuk toont aan dat het katholieke discours actief inzette op de realisatie van een vader-kind relatie met vriendschap als fundament.

Interesse tonen in de denkwereld van het kind

In een artikel uit 1959 wees de redactie van het tijdschrift op het gevaar van een onverschillige vader:

L'indifférence est le cancer de la vie familiale. [...] le devoir de compréhension doit être plus grand de la part de l'éducateur. [...] Oui, l'indifférence tue. Elle tue l'amour. Puisse-t-elle ne jamais forcer la porte de votre foyer. (1959, 275-276)

Interesse tonen in het kind lag dus aan de basis van de vaderlijke liefde. Of anders gezegd: liefhebben resulteerde *uit* en resulteerde *in* begrip. In haar onderzoek naar Zwitsers vaderschap in de jaren 1960 concentreerde Caroline Rusterholz zich voornamelijk op vier christelijke familietijdschriften.²¹⁷ In deze publicaties werd geadviseerd dat de vader “een dynamische persoonlijke relatie moet hebben met zijn kinderen die meegroeit met de ontwikkeling van het kind en wiens voornaamste zorg de vorming van het kind is”. Om dit te bereiken, dienden vaders op de hoogte te blijven van “alles wat het kind interesseert”.²¹⁸ Hoewel de magazines op het eerste zicht geen duidelijk advies gaven aan vaders, bleek uit de analyse van Rusterholz dat dialoog en spelen impliciet naar voor werden geschoven als geschikte methodes.²¹⁹ De *Feuilles Familiales* daarentegen, suggereerde en adviseerde heel nadrukkelijk om met kinderen te praten en te spelen, en om hen te helpen. Zo kon de vader zijn begrip van de kinderziel zowel bijschaven als tonen.

In het hoofdstuk over de paternale autoriteit werd reeds duidelijk hoe de *Feuilles Familiales* een rustig gesprek verkoos boven afstandelijk gezag. Toch was dialoog niet het enige aspect van het naoorlogs, katholiek vaderschap dat bijdroeg aan de emotionele relatie tussen vader en kind. Het spel was volgens de redactie evenwel een uitgelezen manier om de denkwijze en de persoonlijkheid van het kind te leren kennen:

---

²¹⁵ Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 833.

²¹⁶ Rusterholz, 835.

²¹⁷ Rusterholz, 830.

²¹⁸ Rusterholz, 835.

²¹⁹ Rusterholz, 835.

“le jeu, écrit P. Dufoyer, est à l’enfant ce que l’activité professionnelle est à l’adulte ; il revêt la même importance. En jouant, l’enfant traduit ses rêves et trahit ses conflits intimes. Souvent même il y trouve une solution. Les parents devraient mieux observer à quoi et comment jouent leurs enfants.” Et cela ne suffit pas encore ! Non seulement il faut observer les enfants qui jouent pour en retirer tous les enseignements voulus, mais encore faut-il absolument participer à leurs jeux, devenir en quelque sorte un personnage de leurs jeux. [...] Si nous entrons dans le jeu, cela ne peut être pour le diriger avec autorité, encore moins avec despotisme. [...] Nous devons jouer avec nos enfants, pour les rencontrer dans un milieu qui est le leur, rien que le leur, et qui nous resterait, sans cela, hermétiquement fermé. Nous ne devons, en aucun cas, nous imposer. (1956, 20-21)

Spelenderwijze ontdekten niet alleen de kinderen zelf, maar ook de vaders, welke kwaliteiten, dromen en innerlijke twisten de kinderen bezig hielden. Vaders konden volgens de *Feuilles Familiales* dan ook een meer intieme relatie opbouwen met hun kroost door een personage te worden in hun spel. Omdat het spel de wereld van het kind opende, die normaal gesloten bleef voor volwassenen, was het de beste manier om het kind te observeren in zijn of haar eigen denkwereld. Toch mochten ouders hen niet storen: zo was het belangrijk dat deze kinderwereld bewaard bleef en niet verstoord werd door de ‘volwassenheid’ van vaders of moeders. De vader moest tijdens het spel meegaan in het denken van zijn kind, niet andersom. Een personage zijn in het spel van het kind impliceerde volgens het tijdschrift bovenal een actieve aanwezigheid, dus niet als organisator van het spel, maar wel als speler. Het gedicht “Le repos du père” door Jacques Biebuyck, één van de redactieleden, gaf mee gestalte aan dit idee:

*M'en vais dans la forêt
Avecque mes petits
Un beau livre et la paix,
C'est là ce que promet
Le soleil au pauvre homme Rompu de mauvaise somme.
M'en vais dans la forêt.*

*Las ! jeux, larmes et cris
Ne feront point répit.
Et je tance et console, Lance balles, paroles,
Bondis et rebondis !
Las ! jeux, larmes et cris,*

*Mais, si n'étiez, enfants,
Mouches feraient autant
Et moustiques aussi.
Avec eux je ne puis
Caliner, jouer, ni
Rire même en la nuit,
Si n'étiez, mes enfants.*

*Livre que n'ai point lu,
Quel était ton secret ?
Je n'en ai point regret,
Car le coeur ingénu
De mes petits l'a su,
Et pour moi retenu,
Au fond de la forêt. (1947, 17)*

Dit gedicht wees op een plezierige kant van het vaderschap. Het hebben van kinderen voorzag de vader immers in een kameraadschap die hij nergens anders vond. De liefdevolle aanwezigheid van vaders kwam volgens het gedicht dus niet alleen de kinderen ten goede, maar ook de papa zelf. Vaders én kinderen genoten van een onderlinge genegenheid en geborgenheid volgens de *Feuilles Familiales*. Adolescenten zouden zich bijvoorbeeld minder eenzaam voelen als de vader zichzelf was in hun bijzijn:

Que de jeunes gens se sentiraient moins seuls à leurs 15 ans si leur papa veillait à être plus humain, plus vrai avec eux ! (1957, 282)

Een meer persoonlijke relatie zoals deze tussen twee vrienden, en in dit geval tussen vader en kind, was volgens het tijdschrift steeds gebaseerd op menselijkheid en oprechtheid. Wederzijds begrip en vertrouwen waren cruciaal hiervoor. In het volgende deel ga ik dieper in op deze vertrouwensband. In wat volgt, spits ik mij toe op de beeldvorming van een begripvolle vader. De *Feuilles Familiales* gaf immers aan dat een papa de gedachtewereld van het kind slechts kon bevatten en er een gevoeligheid voor kon opbrengen wanneer hij er zich eerst in interesseerde.

De vriendschap tussen een vader en zijn kind(eren) groeide ten eerste uit een begrip voor de jeugdigheid van kinderen. Dit betekende dat hij hen niet kon behandelen als ‘kleine volwassenen’ of ‘jonge ouderen’. Als volwassene moest de papa beseffen dat ‘kind zijn’ ook ‘onervarenheid’ en dus ‘ontdekken’ betekende. Hij diende het enthousiasme van de kinderen hierin dan ook te ondersteunen en zeker niet tegen te werken, aldus de *Feuilles Familiales*:

Le garçon va s'enthousiasmer, il faut qu'il puisse trouver un écho en ses parents. (1957, 108)

De ouders moesten het enthousiasme van het kind volgens de redactie accepteren en waarderen. Door zich erkentelijk op te stellen tegenover de jeugdigheid van het kind, erkenden ze immers ook dat de ouder-kind relatie een ongelijke relatie is, waarbij het wezen van een kind sterker beïnvloed werd door de houding van de ouders dan omgekeerd. Het tijdschrift wou hun lezers tot dit besef brengen opdat ze een gevoeligheid ontwikkelden voor de kwetsbaarheid van het kind. Vervolgens zou hen ook beter opvallen welke aspecten van hun ouderschap te kort deden aan de vorming van het kind. In 1953-1954 schreef het tijdschrift een enquête uit over de omgang met kinderen met een handicap. Daaruit bleek volgens de redactie dat de houding van ouders een doorslaggevende rol speelde in hoe het kind zichzelf leerde kennen:

Il me semble qu'un point capital de l'éducation des enfants handicapés, c'est de les traiter, malgré la tentation contraire, avec une douceur virile. Nous trouvons si juste la parole d'un aveugle qui nous racontait quelques souvenirs : " Je trouve qu'un handicapé n'est vraiment diminué lorsque sa volonté est handicapée". (1954, 180)

De *Feuilles Familiales* stelde dat de wilskracht van een kind met een handicap rechtstreeks in verhouding stond met de empathie van de ouders. Ouders moesten begrip hebben voor het ‘anders zijn’ van deze kinderen. Zeker vaders, die in tegenstelling tot het kind een grotere viriliteit uitstraalden, hoorden zich bewust te zijn van hun invloed:

"Dans l'éducation de la volonté, l'attitude du papa doit être prépondérante, nous disait cet adulte handicapé. Maman m'a couvé, mais papa, physiquement, était trop fort pour moi. Il m'écrasait littéralement car sa force herculéenne contrastait trop fort avec la mienne. Il ne comprenait pas mes

difficultés et par là même me décourageait parfois. Il y a là une juste mesure à acquérir, ce qui n'est pas toujours facile.” (1954, 182)

Wanneer een vader geen inspanning leverde om de overpeinzingen van zijn kind te begrijpen, kon dit een kwetsend effect hebben op het zelfvertrouwen en de levensvreugde van de dochter of zoon. In geen geval hoorde de vader zijn kinderen op te voeden volgens zijn eigen manier van omgaan met de wereld. Integendeel, een goede vader leerde eerst de gedachtewereld van zijn kinderen, om deze kennis nadien in te zetten voor de vorming van de kroost. Pas dan ging er volgens de redactie liefde uit van zijn opvoeding:

Je le pose quand même ce premier principe: POUR BIEN ELEVER SES ENFANTS, IL FAUT D'ABORD LES BIEN AIMER. [...] Les bien aimer EUX. Pas NOUS en eux. [...] LE PAPA DE SERVICE. (1959, 161 en 163)

Volgens de *Feuilles Familiales* was begrip een voorwaarde van de emotionele band tussen vader en kind. Dit voorschrift gold bovendien niet alleen voor kinderen met een handicap. Een tedere vader werd ook in andere gevallen voorgesteld als een begripvolle vader. De meeste artikelen bespraken hoe de vader tijd hoorde vrij te maken om zich te verdiepen in de interesses en de behoeften van zijn gezin:

Avez-vous organisé votre vie de manière à pouvoir consacrer suffisamment de temps à vos enfants? Ce n'est pas le cas si vous êtes très souvent amené à leur répondre: “je n'ai pas le temps de m'occuper de toi!” La vie professionnelle tend à prendre de nos jours, une extension de plus en plus grande, lorsqu'on a des enfants surtout. Le père revient à la maison chargé de soucis [...] - jamais une minute à perdre... Mais serait-ce des minutes perdues que celles consacrées à écouter un enfant, à sortir avec lui, à créer avec lui et vous des liens de confiance qui le porteront à vous demander conseil et à croire, a priori, que vous le comprendrez? Ne serait-ce pas en cela que réside l'essentiel de la charge paternelle? [...] L'éducation de tous les instants demande un cœur attentif et une âme disponible: c'est sans doute pour cela que Dieu a voulu créer de petites communautés unies par l'amour ou les enfants doivent pouvoir s'épanouir dans un climat d'affection et de sollicitude personnelle. [...] Trouver du temps, c'est une question de volonté. La volonté, on l'aura si on est convaincu du rôle capital dont Dieu nous a chargé vis-à-vis de nos enfants: celui de former leur intelligence, leur cœur, leur âme. (1955, 19-21)

Kinderen hadden volgens dit artikel baat bij een liefdevolle aanwezigheid van de vader in het gezin. Dit hield in dat hij buiten de werkuren tijd moest voorzien voor de vorming van zijn kinderen. De vader moest niet alleen fysiek aanwezig zijn, maar ook emotioneel beschikbaar. Volgens het tijdschrift betekende dit dat de papa een luisterend oor moest bieden en zijn kind moest verstaan.

De genegenheid van de vader was volgens de *Feuilles Familiales* ook essentieel voor de ontwikkeling van een vertrouwensband. In 1954 verscheen een artikel met een anekdote over een zoontje, genaamd Vincent, die zijn papa vroeg om zijn fiets te herstellen. Het artikel liet blijken dat Vincent de hulp van zijn vader verwacht had, waardoor hij eens zo teleurgesteld was wanneer zijn vader, die na een lange werkdag vooral op rust hoopte, niet inging op zijn verzoek: “Pas moyen d'avoir la paix ici, toujours papa par ici, papa par là. Débrouille-toi mon cher”. De vader miskende hiermee de behoefte van zijn zoon om samen tijd te spenderen. Dit bleek onder andere uit de reactie van de moeder: “Tu pourrais être un peu plus affectueux!”. Ook de redactie besloot: “Si c'était là une attitude exceptionnelle du père de Vincent, rien de très grave, mais quand des enfants sont à ce régime 300 jours sur 365, comment voulez-vous qu'ils aiment vraiment leur père?” (1954, 155) Kortom, liefdevolle reacties en aanwezigheid werden verwacht van vaders, omdat ze cruciaal waren voor de ontwikkeling van het kind en voor een liefdevolle gezinscontext. Dit alles droeg immers bij aan de vertrouwensband tussen vader en kind.

Bloedband en vertrouwensband

In voorgaande hoofdstukken heb ik reeds aangetoond dat een vertrouwensband tussen de vader en het kind volgens de *Feuilles Familiales* voornamelijk geconstrueerd werd rond een zachte maar kordate en liefdevolle aanwezigheid van het gezinshoofd. Hiernaast hechtte het tijdschrift ook belang aan de bloedband, ofwel aan verwantschap. Het genetisch verband tussen een papa en zijn nageslacht vormde volgens de redactie immers de eerste motivatie om een emotionele relatie te ontwikkelen. Het maandblad benadrukte de bloedband op twee manieren. Ten eerste vond de redactie het belangrijk dat het kind kennis had van de bloedband. “Le rôle du père” in de verwekking van kinderen moest worden aangekaart bij de jongsten van het gezin. Omdat kinderen op de hoogte moesten zijn van de genetische band met de vader, moesten ze vanaf jonge leeftijd kennis hebben van de bloemetjes en de bijtjes. Ten tweede spoorde de *Feuilles Familiales* vaders aan om enthousiast te zijn bij de geboorte van een dochter of zoon. Het tijdschrift stelde de geboorte voor als een moment met een grote emotionele impact op vaders. Zowel de bloedband als de geboorte maakten het onderwerp van verwantschap tot een sentimentele aangelegenheid, zowel voor vaders zelf als voor de kinderen in relatie tot hun vader.

In totaal verschenen er drie artikels over de rol van de vader in de verwekking van een kind: één in 1948 en twee in 1951. De vroegste publicatie was getiteld “André découvre le mystère de la vie”. ‘André’ was een jongensnaam die in de *Feuilles Familiales* regelmatig dienst deed om anekdotes te vertellen over kinderen.. Het ging dus wellicht niet om een specifieke situatie die in de realiteit heeft plaatsgevonden, maar eerder over een algemene beschrijving van een tafereel dat zich met grote waarschijnlijkheid in meerdere gezinnen voordeed. Het was een voorbeeldverhaal waaruit de lezers conclusies konden trekken in verband met de eigen gezinssituatie. Dat maakte dat het artikel, hoewel impliciet, normerend taalgebruik hanteerde. Ook in de andere twee teksten uit 1951 was het advies algemeen, met als bedoeling dat lezers zelf de goede raad vertaalden naar hun eigen situatie.

De rol van de vader in de verwekking van kind vormde een bewijs voor de bloedband die hij met zijn dochter en/of zoon deelde. Volgens de *Feuilles Familiales* verklaarde de bloedband waarom vader en kind fysieke kenmerken, karaktertrekken en zelfs waarden deelden. De emotionele relatie die groeide uit het besef bij kind en verwekker van een bloedband, droeg zo ook bij aan de transmissie van katholieke waarden. Zo was het volgens de *Feuilles Familiales* veel vanzelfsprekender voor een kind dat nakomelingen dezelfde (christelijke) waarden hadden als hun ouders, wanneer deze evengoed het logische gevolg waren van genetische overeenkomst. Ouders moesten daarom de genetische band die kinderen hadden met hun vaders onderlijnen. Op die manier werd de vader - die het kind niet zichtbaar met zich meedroeg en waarvan zijn rol in de verwekking dus nagenoeg onzichtbaar bleef voor kinderen - door zijn nakomelingen geaccepteerd als een even legitieme opvoeder als de moeder. In de woorden van de fictieve ‘André’:

9 ans...

[...] Mama, au fond, comment ça se fait qu'on me dise tout le temps que je ressemble à papa. Qu'est-ce qu'il a fait pour moi, avant ma naissance, papa? Il m'a semblé, cependant, qu'à ce moment, il n'était pas assez mûr pour comprendre réellement le rôle de la paternité [...] - Écoute, mon chéri, s'il n'y avait pas de papa, il n'y aurait pas de petits enfants. Le bon Dieu, qui aime tant les hommes, a voulu que les enfants viennent au monde par amour. Et c'est parce qu'un papa et une maman s'aiment beaucoup qu'il peut y avoir des petits enfants.

10 ans et demi...

[...] Mais sais-tu que, comme futur papa, tu peux déjà travailler pour les enfants que tu auras un jour? [...] les efforts que tu fais, les sacrifices, le développement de tes qualités naturelles, tous que tu retrouves en toi de la belle nature de ton père, [...] prêt à faire des efforts pour préparer à ses enfants un père digne d'eux! (1948, 295)

Dat vaderschap als een belangrijk middel tot socialisering van de volgende generatie christenen werd aangebracht in de *Feuilles Familiales* blijkt uit de aanmoediging van zonen om zelf een goede katholieke vader te worden. Het tijdschrift hoopte dat ouders hun jongens al van kindsbeen af vertrouwd maakten met de “natuurlijke kwaliteiten” van een gemotiveerde papa. ‘waardig vaderschap’ werd voorgesteld als een levensdoel of roeping:

Un des problèmes délicats qui se pose pour beaucoup de parents, c'est la révélation à leurs enfants qui grandissent du mystère de la paternité; [...] la question a été posée, spécialement aux papas: “Y en a-t-il parmi vous qui pourraient dire comment ils s'y sont pris pour apprendre à leurs garçons le rôle qu'ils ont joué dans la transmission de la vie?” [...] lui montrer la gravité d'un acte qui assure la transmission de la vie [...] lui parler d'homme à homme [...] et le préparer vraiment à devenir un bon époux si telle est sa vocation. (1951, 276 en 280)

Merk op dat de vaderschapsmissie in de twee bovenstaande citaten gepaard ging met een zeker gevoel van trots, maar ook van liefde. Een vader hoorde met andere woorden trots te zijn op zijn kroost, maar tegelijk had God volgens het tijdschrift de vaderschapsmissie gecreëerd vanuit een noodzaak aan liefde. Deze conclusie sluit aan bij de bevindingen van Laura King: ook zij interpreteerde de jaren 1950 als een bakermat voor emotioneel vaderschap.²²⁰ Daar komt nog bij dat moeders en vader niet slechts de verantwoordelijkheid deelden over de hoeveelheid affectie die hun kind ontving, maar ook dat beiden evenveel aanspraak maakten op de affectie die hun kinderen zelf uitten. Daarom was het belangrijk dat de mama niet als enige ouder symbool stond voor affectie in het gezin. Zoals een artikel uit de reeks ‘le pere, ce meconnu’ uit 1957 illustreert:

Si la mère n'est pas seule, dès les premières semaines de la vie du bébé, à s'occuper de lui, à subvenir à ses besoins, les souvenirs subconscients de l'enfant [...]; En même temps se réduiront les risques de jalousie de l'enfant contre le père, qui n'apparaîtra plus comme un rival dans l'amour maternel, mais fera partie de la même tendresse. (1957, 102)

Vaderschap hoorde volgens de *Feuilles Familiales* evengoed als moederschap deel uit te maken van de tederheid die er heerste in een christelijk gezin. Hierin vulden beide ouders elkaar bovendien niet aan, want hun aanwezigheid moest inwisselbaar zijn. Of nog, hun affectie was niet alleen gelijkwaardig, maar ook gelijk. Dit betekent dat volgens het katholieke discours zowel mannen als vrouwen zorgzame en liefdevolle ouders moesten zijn. Dit bleek ook uit de voorstelling van de aanwezigheid van de vader bij de geboorte. Hoewel de vader in zijn andere rollen zoals voorziening, autoriteit en priesterschap optrad als complement van de vrouw, stelde het tijdschrift de bevalling toch eerder voor als een opdracht waarin beide echtgenoten verenigd waren:

C'est de leur enfant qu'il sagit : c'est à deux qu'ils doivent l'accueillir et commencer de l'aimer. (1956, 40)

Ondanks dat moeder en vader het kind samen hoorden te verwachten, haalde de *Feuilles Familiales* vooral het perspectief van de vader aan. De betrokkenheid van de vader moest meer worden benadrukt,

---

²²⁰ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 609–11.

omdat zijn gevoeligheid minder evident was dan die van de moeder. Het maandblad schonk meer aandacht aan de beleving van mannen dan van vrouwen met betrekking tot de bevalling en de geboorte. In 1951 schreef bijvoorbeeld een zekere P.-R. Heureux over de geboorte van zijn eerste zoon. Merk hierbij op dat ‘P.-R.’ kan worden gelezen als ‘père’ en dus gaat het hier om een ‘père heureux’ of ‘gelukkige vader’ die het artikel ondertekende. Net zoals bij het artikel over ‘André’ is het niet geheel duidelijk of het ging om een werkelijke gebeurtenis of een voorbeeldverhaal. Dit neemt niet weg dat het artikel de vaderlijke sentimenten van angst, vreugde, trots en hartstocht bij de geboorte van een kind uitdrukte. Ook hier nam het gevoel van trots dus niet noodzakelijk de bovenhand:

Je prie avec une ferveur inégalée. [...] Mais une infirmière s'approche. Je tremble comme une feuille: "Vous avez un fils, monsieur, félicitations". [...] et je me suis mis à pleurer comme un gosse. [...] Enfin apaisé, j'ai pu aller embrasser ma femme et mon petit garçon. Quel bonheur! Tout s'était bien passé. Il me semblait avoir des ailes en rentrant à la maison. De mon âme montait un fervent Magnificat: Dieu a fait pour moi de grandes choses: j'ai un fils. Et les gens qui me croisaient devaient se demander d'où me venait mon air conquérant. Comme j'aurais voulu leur crier la joie qui gonflait ma poitrine: j'ai un fils, J'AI UN FILS!

P.-R. Heureux. (1951, 201-202)

Er zijn verschillende voorbeelden terug te vinden in de *Feuilles Familiales* waarbij de geboorte van een kind voornamelijk gevoelens van blijdschap en een intens aanvoelen van verbondenheid opwekten bij vaders, nog voor er over trotsheid gesproken werd. Het gaat in de meeste gevallen over vaders die zich bereid voelden om hun leven te wijdden aan het geluk van de pasgeboren baby:

Pour toi, tes frères et sœurs, je veux m'offrir au morsures de la vie, être ce père qui n'a pour lui que son courage et, jour après jour, exactement ce qu'il faut pour nourrir ses petits [...] je tremblerai de joie quand tes enfants naîtront! Jacques BIEBUYCK (1960, 182)

Trotsheid werd ook veel minder benoemd dan vreugde. Vaders werden wel als trotse ouders voorgesteld, maar dit gebeurde eerder tussen de regels. Het beste voorbeeld hiervan is het terugkerende beeld van een vader die bekendmaakte dat zijn dochttertje of zoontje geboren was:

Vite, le nouveau papa court le jour même chez l'imprimeur, qui abandonne tout pour se consacrer aux petits cartons roses et bleus; ils iront partout annoncer la grande nouvelle! (1958, 373)

Het lijkt zo dat gevoelens van blijdschap en affectie eerder werden gekoppeld aan de relatie van de vader met zijn kind, terwijl trotsheid vooral draaide om het publiek opnemen van de vaderschapsrol. Vaders werden dus zeker niet minder, voorgesteld als ‘liefhebbend’ dan vrouwen. Sterker nog, omdat hun tederheid minder evident was, kwam dit gevoel in de *Feuilles Familiales* vaker aan bod. In de volgende bladzijden zal blijken dat ook in andere artikels vaders werden voorgesteld als affectieve ouders die handelden vanuit gevoelens van blijdschap en verbondenheid.

Affectie geven en ontvangen

Sinds de jaren 1980 zijn mannen een onderwerp binnen de gendergeschiedenis. De historici Rosalind Gill en Martin Francis benadrukten dat er sindsdien studies verschenen over de waarden, aspiraties, ideeën, levenswijzen en gevoelens van mannen.²²¹ Vaderschapsgeschiedenis staat desondanks nog in

---

²²¹ Francis, “The Domestication of the Male?”, 637; Gill, “Power and the Production of Subjects”, 34.

zijn kinderschoenen, waardoor de emotionaliteit die erbij kwam kijken even sterk onderbelicht blijft. Dit onderzoek biedt een antwoord op deze lacune door de affectieve relatie tussen vaders en kinderen in een katholieke context te bestuderen. Eerder beargumenteerde ik al aan dat vaders, evenzeer als moeders, in de jaren 1950 werden aangespoord om genegenheid te tonen aan hun kinderen en om tijd met hen door te brengen. In wat volgt, analyseer ik het discours rond ‘liefdevol zijn’ omdat dit gevoel werd aangewend door de *Feuilles Familiales* als argumentatie voor teder vaderschap.²²² Concreet schetste het maandblad een positief beeld van de gevoelens van geluk en liefde die bij de rol als vader kwamen kijken, om zo hun (mannelijke) lezers te overtuigen van de voordelen van het teder vaderschap voor henzelf. Kortom, vaderschap was volgens het tijdschrift niet alleen een bron van geluk voor de kinderen, maar ook voor de vader zelf. Dit deel is geen zuivere emotiegeschiedenis omdat het gaat over idealen en representaties. Toch toont een discoursanalyse de *Feuilles Familiales* het belang van een emotionele band tussen vader en kroost: een onderwerp dat in maar liefst zestig artikels aan bod kwam tijdens de jaren 1950.

Het grootste deel van deze artikelen handelde over affectie of het gebrek daaraan. Het artikel “L’affection en éducation” uit 1954 waarschuwde voor een emotioneel deficit in de relatie tussen de ouders en het kind:

[...] ce qui rend le plus malheureux un enfant de 6 à 12 ans, ce qui le marque le plus, c’est le manque d’affection, la privation d’un foyer normal. [...] Ce que l’enfant souhaitera, ce sera d’être pris au sérieux, [...] ce seront des paroles d’encouragement, de compréhension; la suppression de la condescendance ou des traitements qui l’assimilent à un petit, l’humilient. [...] Mais il faut encore lui réserver la possibilité et les occasions de venir se blottir dans vos bras, quand il n’y a que vous et lui en présence; lui continuer des marques de tendresse discrètes, mais si douces baiser matin et soir, et de temps en temps une place sur vos genoux, pour faire encore, par plaisir, cette fois, le chéri de son papa et de sa maman. En un mot, l’enfant aime encore sentir que l’affection l’entoure, mais il veut que dans ce domaine aussi, on le traite en “grand”. [...] la confiance et la compréhension sont des aliments d’affection. (1954, 215 en 217)

Het tijdschrift wees er bijvoorbeeld op dat een kind eerst en vooral serieus wou genomen worden. Dit werd dan vertaald naar een houding van aanmoediging, begrip en vertrouwen bij de ouders – concepten die, zoals ook bleek uit voorgaande hoofdstukken, cruciaal waren voor het ideaalbeeld van goed vaderschap in de *Feuilles Familiales*. Een gebrek aan affectie, was volgens deze manier van denken nefast voor het zelfvertrouwen van het kind.

Wat opvalt is dat de verbondenheid tussen gezinsleden, als een gevolg van genegenheid, eerder werd voorgesteld als een spectrum dan als iets dat er simpelweg wel of niet kon zijn. De redactie vestigde onder andere de aandacht op de discretie waarmee ouders de liefde voor hun kinderen moesten uiten, bijvoorbeeld bij het geven van een zoen ‘s ochtends en ‘s avonds. De algemene regel die het tijdschrift naar voor schoof was: hoe ouder de kinderen - in dit artikel gaat het over negen- à tienjarigen - hoe discreter de betuigingen van liefde door de ouders. Dit verklaart waarom de emotionele relatie tussen vader en kind voornamelijk expliciet naar voor kwam in artikels over jongere kinderen. De liefdevolle aanwezigheid van vaders was volgens de *Feuilles Familiales* vooral cruciaal tijdens de baby-, peuter- en kleuterfasen van het kind. Toch geeft de redactie aan dat dit nog te weinig gebeurde: in de jongste levensjaren werden kinderen, volgens hen onterecht, enkel opgevoed door de moeders.

[...] le papa, ayant peu de contacts avec son enfant, ceux-ci doivent être valorisés au maximum. C’est pourquoi il n’est pas inutile qu’elle laisse parfois à son mari l’occasion de donner quelques soins au

---

²²² Zie ook: King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 602.

bébé. Le tout petit se familiarise ainsi avec son père; il apprend à reconnaître sa voix, son rire et jusqu'à son pas. Peu à peu, la mère montrera à l'enfant que c'est parce que son père l'aime de tout son cœur, parce qu'il désire lui procurer tout ce dont il a besoin, être mieux à même de le protéger, qu'il travaille si courageusement. Le soir, son retour sera affectueusement et joyeusement attendu. [...] Aussi, c'est à qui courra à la rencontre du père, à qui l'embrassera le premier et reviendra juché sur son bras. Et c'est un hommage très doux au cœur de papa; un muet témoignage qui vaut mieux que long discours. [...] Dès lors, le père deviendra de plus en plus et tout naturellement, le guide et le soutien de ses enfants grandissants, restera leur ami, leur confident dans les difficultés, et aura dans leur cœur une place de choix. Cette place lui revient en droit, car l'enfant a un grand besoin de l'affection et de la direction de son père comme de celles de sa mère, qui se complètent d'ailleurs. (1951, 230-231)

Volgens dit artikel moesten vaders de zorg voor zuigelingen deels op zich nemen. De belangrijkste reden die de *Feuilles Familiales* hiervoor gaf, was dat de kinderen op die manier al van jongs af konden wennen aan de aanwezigheid van hun papa. Dat de vader-kind relatie van groot belang was volgens het tijdschrift, blijkt ook uit de motivatie waarmee vaders hoorden te gaan werken: hun loon voorzag in het welzijn en het comfort van de kinderen.²²³ Zijn afwezigheid ging dus uit van evenveel liefde als zijn aanwezigheid in het gezin.

Volgens het maandblad was een liefdevolle vader ook een betrokken vader. Liefde was het fundament van alle rollen die de vader op zich moest nemen. Anders gezegd: de genegenheid van een vader op de momenten dat hij thuis was, droeg bij aan de 'natuurlijkheid' waarmee hij zijn rol als morele gids en voorziener op kon nemen. In het hoofdstuk over de vaderlijke autoriteit besprak ik reeds de aard van die 'natuurlijkheid'. Uit de bovenstaande analyse blijkt nu dat de *Feuilles Familiales* mannelijkheid niet alleen vanuit rationeel oogpunt benaderde, maar ook gevoelsmatig. Deze bevinding sluit aan bij het onderzoek van Caroline Rusterholz, die stelde dat de vader zich kenmerken zoals tederheid (die voordien eerder als vrouwelijk werden voorgesteld) ging aanmeten in de naoorlogse periode. Het vaderschapsideaal werd zachter.²²⁴ Toch hoort hier een kanttekening bij: het 'gescheiden sferen' model kwam hierdoor niet in het gedrang, want zoals de redactie zelf al aangaf: moeders en vaders vulden elkaar ook op het vlak van emoties aan. Dat de man evengoed als een liefdevolle ouder werd geportretteerd, betekende niet dat de complementariteit tussen man en vrouw in vraag werd gesteld.

Indien een vader voorzag in voldoende genegenheid, zou hij die liefde in dezelfde hoeveelheden terugkrijgen van zijn kinderen. Dit vormde voor het tijdschrift het voornaamste argument voor teder vaderschap. Het beste voorbeeld hiervan was een anekdote uit 1954 waarin een dochtertje haar vader opbeurde nadat deze er een zware dag op het werk had opzitten:

"Papa assieds-toi et prends-moi sur tes genoux!" [...] Les genoux paternels étaient pour elle une place privilégiée, un nid à caresses; elle y murmura les premiers mots, elle y apprit à connaître Dieu et à lire. Ce soir-là, sitôt assise, elle abandonna sa tête blonde sur mon épaule, et, me baisant le cou, glissa doucement à l'oreille: "Petit papa, je t'aime bien". C'était sa façon de dire: "Tu n'es pas seul avec ta souffrance, compte sur ma profonde affection en mon filial dévouement". [...] Et je sentais le calme et la paix descendre en mon âme, les papillons noirs s'enfuyaient laissant place à une reposante sérénité. (1954, 219)

De emotionele band tussen het dochtertje en haar papa werd hier duidelijk opgevoerd als een wisselwerking. De liefde tussen een kind en de vader was tweerichtingsverkeer in die zin dat beiden er

---

²²³ Rusterholz, "Fathers in 1960s Switzerland", 833.

²²⁴ Rusterholz, 837.

geluk uit haalden. Enerzijds was de vader een toonbeeld van genegenheid voor het kind. Anderzijds kreeg ook de vader vreugde en aanmoediging van zijn dochter. In een artikel uit 1959 formuleerde de redactie dit idee in meer algemene termen:

Par ailleurs, si la présence d'enfants donne du travail et amène de la souffrance, elle est aussi la source de joies profondes. D'abord l'immense bonheur de donner naissance à un enfant, épanouit pleinement l'âme et le corps de la femme. Pour les parents, c'est un continuuel émerveillement de voir l'enfant s'ouvrir à la vie: premiers regards, premiers mouvements, premiers sourires, premiers pas, premiers mots. Quelle joie quand le bébé de neuf mois vous appelle "Papa", "Maman". Y seriez-vous insensible? (1959, 104)

De redactie ontkende niet dat de ouderschapsmissie een inspanning vroeg, maar ze wogen de ballast af tegen de vreugde die de opvoeding van kinderen met zich meebracht. Het tijdschrift liet dan ook de positieve voorbeelden voor zich spreken. Deze manier van argumenteren waarbij een auteur concrete situaties, anekdotes of voorbeelden aanwendde om het ideaal of de norm kracht bij te zetten, was typerend voor de *Feuilles Familiales*. Aangezien het tijdschrift nadrukkelijk tot doel had om de katholieke waarden tastbaar te maken voor haar lezers, is dit niet geheel onverwacht.²²⁵

In meerdere artikelen kon de vader rekenen op een emotioneel – soms zelfs pathetisch – onthaal. Twee scènes die veelvuldig aan bod kwamen, waren deze van de thuiskomst van de vader en het slapengaan van de kinderen. Dat deze twee taferelen opdoken, was logisch omdat vaders door toedoen van de hoge werkdruk tijdens de jaren 1950 pas thuiskwamen tegen het uur dat de jongste kinderen gingen slapen. De *Feuilles Familiales* benadrukte regelmatig dat vaders de weinige tijd die ze konden spenderen met hun (jongste) kinderen dan ook zinvol moesten maken. Uit onderstaand citaat valt af te leiden dat het tijdschrift vooral blijdschap cultiveerde:

Le papa, constatant chaque soir que l'atmosphère était tendue, essayait d'égayer son monde et de changer le cours des idées. Il jouait avec les enfants, aidait à les laver et à les coucher, tout en racontant des histoires ou en sifflant joyeusement. (1948, 24)

Dit citaat komt uit een artikel dat ging over de moeite die moeders hadden om ten allen tijde opgewekt te zijn voor haar kinderen. Haar aanwezigheid in het gezin bestond immers voor een groot deel uit huishoudelijke taken die haar niet meteen vrolijk stemden. Daarom was de thuiskomst van de vader des te meer een moment van verheugenis. Het 'gescheiden sferen' model was dus geen belemmering voor de emotionele aanwezigheid van vaders. Sterker nog, net omdat hij weinig thuis was, waren de momenten waarop hij er wel was vreugde- en betekenisvol. Dit verklaart ook waarom de *Feuilles Familiales* vaders een grote rol toebedeelde bij de momenten van het slapengaan. Het in bed stoppen van de kinderen werd voorgesteld als één van de weinige, en dus kostbare, gelegenheden waarbij vaders hun zachtheid konden uitdrukken en een emotionele band konden opbouwen met hun kroost. Het tijdschrift haalt bijvoorbeeld het vertellen van (Bijbelse) verhalen aan, maar ook het geven van een zoen:

"Papa, viens nous dire bonsoir". Papa monte dire bonsoir. (1947, 209)

Dat de vaderlijke genegenheid op prijs zou worden gesteld, liet het magazine blijken uit (voorbeeld)verhalen van, inmiddels volwassen, kinderen over hun vader. Zij vertelden bijvoorbeeld dat ze nu ze zelf ouder waren geworden de positie van hun eigen vader nog meer leerden appreciëren, of ze

---

²²⁵ Denis, "Le couple et la famille au prisme d'une revue. Histoire des 'Feuilles Familiales' (1938-1975)", 394.

dachten terug aan hun vader bij zijn overlijden. In deze respectbetuigingen spraken ze hun tevredenheid uit over de rol die hun vader had vervuld tijdens hun kinderjaren:

Et dire que je serai, peut-être un jour, papa aussi. (1951, 227)

Mon mari est mort en 8 jours de temps. Les souvenirs sont encore vivants ainsi que chez les enfants qui m'ont toujours entendu causer avec respect de leur père... 'car c'était un vrai père de famille. (1952, 174)

Vaders waren prominent aanwezig als liefdevolle ouders in de *Feuilles Familiales*. Meer nog, omwille van de beperkte tijd die ze konden spenderen met hun nageslacht, hoorde hun aanwezigheid op een zinvolle manier ingevuld te worden. Het tonen en ontvangen van affectie speelde daar volgens het tijdschrift een belangrijke rol in.

Conclusie

Een analyse van een zestigtal artikelen in de *Feuilles Familiales*, toont aan dat er in de jaren 1950 een discours bestond over actief en betrokken vaderschap, gefundeerd op liefde en affectie.²²⁶ Het katholieke tijdschrift portretteerde teder vaderschap, hoewel dat het een nieuw concept was in die periode, als een vanzelfsprekendheid. Laura King merkte in haar onderzoek over Engeland al op dat het discursieve onderscheid tussen “loving mothers” en “proud fathers” vager werd tijdens de jaren 1950.²²⁷ Mijn bronnenmateriaal bevestigt deze bevinding. Het ‘gescheiden sferen’ model dat aan de grondslag lag van deze tweedeling, bepaalde na de oorlog veel minder sterk in hoeverre een vader, anders dan een moeder, genegenheid kon bieden aan de kinderen.

Dit betekent niet dat het model van de gescheiden sferen in vraag werd gesteld door de *Feuilles Familiales*, maar wel dat de invulling ervan veranderde. Concreet werd van mannen verwacht dat ze zich eigenschappen zoals ‘tederheid’ en ‘zachtheid’ gingen aanmeten, kenmerken die in de vooroorlogse periode nog strikt aan vrouwen werden toegeschreven.²²⁸ Het tijdschrift vertrok dus minder vanuit een idee van complementariteit, en meer vanuit een beeld van gelijkheid met betrekking tot het ‘liefdevol zijn’ van moeders en vaders. Daardoor werd het ‘gescheiden sferen’ model toch enigszins ondergraven, aangezien het complementariteit zo sterk voorop stelde.

De voornaamste motivatie voor de voorstelling van vaders als ‘liefdevolle’ ouders had te maken met het welbevinden van het kind. Een opgroeiend kind had volgens de *Feuilles Familiales* van kleins af aan nood aan affectie van beide ouders, maar aangezien vaders - zeker bij de jongste kinderen - niet aanwezig waren bij de verzorgingstaken, voelde het tijdschrift zich genoodzaakt om hen te instrueren in het belang van hun affectieve aanwezigheid voor de kinderen.²²⁹ Het maandblad promootte niet alleen affectie als voorwaarde voor een emotionele band tussen de vader en het kind, vaders werden ook aangemoedigd om interesse en begrip te tonen voor de persoonlijke situatie van elk kind. Verder hadden vaders er baat bij om de bloedband of de verwantschap tussen hem en zijn nageslacht beter te benadrukken. Hij bereikte dit het best via de instructie van het kind over de vaderlijke rol in de verwekking en via een merkbare

---

²²⁶ King, “Hidden Fathers?”, 37–38; King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 610.

²²⁷ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”, 602.

²²⁸ Rusterholz, “Fathers in 1960s Switzerland”, 837.

²²⁹ Rusterholz, 837.

trotsheid bij de geboorte van zijn zoon of dochter. Dit alles wijst dus op een katholiek vaderschapsideaal dat voornamelijk liefde en genegenheid voorstelde als de basis van de rollen die de vader opnam ten aanzien van zijn kroost.

Besluit: vaderschap als levensdoel

Hoe moesten katholieke vaders zich gedragen in de jaren 1950? Deze vraag was het uitgangspunt van dit onderzoek. Ze volgde vanuit een dubbele lacune in het bestaande historische onderzoek. Zowel vaderschapsgeschiedenis als de geschiedenis van de jaren 1950 stonden lange tijd in de schaduw van een ander onderwerp. Vaderschap werd alleen bestudeerd in het zog van moederschap; de jaren 1950 golden vooral als een voorbode van de ‘revolutionaire’ jaren 1960. Hoewel historici recent probeerden om zowel vaderschap als de *fifties* in hun eigenheid te onderzoeken, ontbrak tot nu toe een complex, historisch begrip van vaderschapsidealen in de jaren 1950.

Zo ontbrak in het onderzoek van Laura King naar Brits vaderschap in de twintigste eeuw — de meest invloedrijke studies in het onderzoeksdomein — alle sporen van religieuze ideeën.²³⁰ Om voor het eerst een zicht te krijgen op katholieke idealen over deugdelijk vaderschap, heb ik me toegelegd op de Belgische casus aangezien religie er nog tot in de jaren 1960 een belangrijke rol speelde in de sociopolitieke organisatie en het culturele normenstelsel van de samenleving. In een verzuilde maatschappij zoals het België van de jaren 1950 vormde een aanzienlijk deel van de bevolking hun identiteit aan de hand van de katholieke dogma’s en de ideeën verspreid door de organisaties van de katholieke zuil.²³¹ Hoe gaf de katholieke zuil in België betekenis aan mannelijkheid in familieverband?

Laura King merkte op dat de jaren 1950 een bijzonder statuut hadden in de diachronische ontwikkeling van vaderschapsidealen. Er ontstond volgens haar immers een grotere openheid in de toenmalige media en in het publieke discours voor familie-georiënteerde mannelijkheid.²³² Ze sloot daarbij enigszins aan bij de theorie van Paul Luykx en Pim Slot, die beargumenteerden dat de jaren 1950 een periode van voorzichtige veranderingen waren. Het ging volgens hen niet over grote, maatschappelijke transformaties, maar wel om een eerder onbewuste mentaliteitswijziging.²³³ Echter, in dit onderzoek heb ik aangetoond dat de katholieke zuil optrad als een weloverwogen pleitbezorger voor familie-georiënteerde mannelijkheid. Meer nog, ze gaven actief betekenis aan het vaderschapsideaal door er eigenschappen zoals aanwezigheid, tederheid en betrokkenheid aan toe te kennen. De emancipatie van de vaderfiguur als invloedrijke actor in het gezin na de Tweede Wereldoorlog, had in België dan ook veel te maken met het socialiseringsoffensief van de katholieke zuil. De opgevoerde vader droeg immers bij aan de goddelijke creatie van een christelijke samenleving door zijn kinderen de juiste, katholieke waarden en attitudes mee te geven.

Het tijdschrift *Feuilles Familiales* was een katholiek initiatief in Franstalig België dat een prominente rol speelde in de constructie en verspreiding van idealen over het familieleven in het algemeen, en over vaderschap in het bijzonder. Dit maandblad was enerzijds gelinkt aan de geïnstitutionaliseerde Kerk door middel van de productievoorwaarden.²³⁴ Anderzijds behield het tijdschrift een perifere positie omdat advies steeds gestoeld was op de personalistische leer. Concreet verdedigde het tijdschrift de

---

²³⁰ King, “Hidden Fathers?”; King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”; King, “Hiding in the Pub to Cutting the Cord?”; King, *Family Men*.

²³¹ Damberg en Pasture, “Restoration and Erosion of Pillarised Catholicism in Western Europe”, 74; Peperstraete, “Note de l’éditrice de la collection”, 7.

²³² King, *Family Men*, 189, 191 en 198.

²³³ Luykx, *Een stille revolutie?*, 26 en 88.

²³⁴ Crosetti, “The ‘Converted Unbelievers’”, 272; Masquelier en Vanderpelen-Diagre, “« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux » ? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960”, 58.; *Feuilles Familiales* (1958, 302)

katholieke dogma's, maar moedigde het tegelijk haar lezers aan om de normen als innerlijke waarheden te begrijpen.²³⁵ Dit betekende dat de strikte, katholieke ideeën ietwat vrijer konden worden geïnterpreteerd afhankelijk van de persoonlijke situatie. De katholieke gezinsidealen werden in het magazine zo niet alleen haalbaar, maar ook tastbaar gemaakt voor de lezer.²³⁶ Dit had twee grote voordelen. Voor de lezers gaf het de vooropgestelde, katholieke norm een grotere geloofwaardigheid, juist omdat christelijke waarden en normen werden toegepast op concrete gezinssituaties. De katholieke gemeenschap won bovendien bij de oproep van de *Feuilles Familiales* aan haar lezers om het ideaal te vertalen naar de eigen, dagdagelijkse situatie: op die manier werd de katholieke leer binnen gezinnen verspreid.

De *Feuilles Familiales* maakte gebruik van een normerend discours om de vaderschapsidealen aan de man te brengen. Dit gebeurde door middel van algemene stellingen over de waarde van een betrokken vader voor het gezin, maar nog vaker aan de hand van anekdotes. Het is niet altijd even duidelijk in hoeverre deze verhalen fictief of feitelijk waren. Alleszins fungeerden ze als een voorbeeld voor de mannelijke lezers die erdoor werden uitgedaagd om stil te staan bij hun eigen aanwezigheid als vaderfiguur. Het tijdschrift focuste voornamelijk op vier rollen van de vader: zijn rol als gezagvoerder, als voorziener, als priester en als verzorger. In de voorgaande hoofdstukken heb ik deze rollen uitvoerig besproken en geanalyseerd. Wat volgt is een kort overzicht van mijn bevindingen.

Het eerste hoofdstuk handelde over de vaderlijke autoriteit, een prominent thema in de *Feuilles Familiales*. Autoriteit kwam vaak aan bod omdat de redactie nieuwe verwachtingen stelde aan katholieke vaders. Na de Tweede Wereldoorlog verloor streng, paternalistisch gezag immers aan krediet. Het katholieke discours promootte veel meer dan voordien een zachtheid en tederheid in de machtsrelatie van vaders tegenover hun kinderen. Ik sprak daarom van een mentaliteitswijziging, aangezien de vaderfiguur consequent werd voorgesteld als een dienaar in plaats van een despoot. Dit hield in dat zijn positie als gezinshoofd diende uit te gaan van een verhoogd bewustzijn van het welbevinden van zijn kroost. Zijn functie binnen het gezin bestond er volgens de *Feuilles Familiales* met andere woorden uit om de kinderen te begeleiden in hun mentaal (en in mindere mate fysiek) groeiproces. Ofwel: de vader moest ten dienste staan van hun persoonlijke ontwikkeling en niet zijn ideeën en wensen opleggen. Hij moest zich dan ook bewust worden van zijn eigen gedrag, van zijn eigen invloed op het zelfvertrouwen van zijn zoons en dochters. Het tijdschrift waarschuwde mannen daarom enerzijds voor agressie en arbitrair straffen en moedigde hen anderzijds aan om te luisteren naar en in dialoog te treden met hun kinderen. De vader-kind relatie hoorde volgens de *Feuilles Familiales* dan ook uit te gaan vanuit een wederzijds vertrouwen.

De historiografie kaderde deze evolutie als een 'crisis van de paternale autoriteit'.²³⁷ Deze theorie is echter niet genuanceerd genoeg voor de Belgische casus. Immers, hoewel het vaderlijke gezag een nieuwe, zachtere invulling kreeg tijdens de jaren 1950, werd zijn positie als gezagsdrager *an sich* niet in vraag gesteld. De oorzaak hiervan was het 'gescheiden sferen' model dat mannen en vrouwen hun eigen ruimten in de samenleving toekende. Ook in familieverband vervulden moeders en vaders meestal aparte rollen. De *Feuilles Familiales* hing dit model sterk aan: moeders en vaders hadden volgens hen verschillende rollen binnen het gezin. Concreet behield de vader dus zijn positie als gezinshoofd dat het

---

²³⁵ Crosetti, "The 'Converted Unbelievers'", 272.

²³⁶ Denis, "Le couple et la famille au prisme d'une revue. Histoire des 'Feuilles Familiales' (1938-1975)", 394.

²³⁷ Godelier, *The Metamorphoses of Kinship*, 7; Marissal, *Moeders en vaders*, 83; Schneider, "Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.", 31; Thom, "'Beating Children is Wrong': Domestic Life, Psychological Thinking and the Permissive Turn", 261-63; Van Osselaer, "Christening Masculinity?", 390.

laatste woord had in familiale kwesties. Wat wel veranderde was, zoals gezegd, de manier waarop hij gezag kon uitstralen en uitoefenen. Historici zoals Laura King, Claudine Marissal, Bernhard Schneider en Deborah Thom hadden het dus wel bij het rechte eind wanneer ze stelden dat de vader na 1945 steeds vaker verantwoordelijk werd gesteld voor de creatie van een stabiele en integere omgeving waarin zijn nageslacht kon opgroeien. Daar droeg hij als christelijke vader in eerste instantie zelf aan bij door zijn kind eerder aan te moedigen dan te straffen. De vader moest een aanmoedigende vertrouwensfiguur zijn, geen gevreesd despoot. Het naoorlogse vaderschapsideaal vroeg met andere woorden om een minder indringende en een meer discrete tussenkomst van de vader, die zijn gezag vooral moest laten gelden door subtiele beïnvloeding.

Een goede katholieke vader won tijdens de jaren 1950 niet langer aan respect door een strenge autoriteit, maar wel door zijn kinderen te voorzien in een gunstig milieu voor hun vorming. Zo voorzag hij hen naast een vertrouwensband, ook in hulp, bescherming en in structuur. In deze masterproef heb ik deze activiteiten gedefinieerd als de ‘voorzienersrol’ van katholieke papa’s. Geïnspireerd door het werk van Laura King omtrent familie-georiënteerde mannelijkheid, heb ik de rol van vader als voorziener afgewogen tegen zijn functie als kostwinner.²³⁸ Op die manier trachtte ik te achterhalen in welke mate mannen werden aangemoedigd door de *Feuilles Familiales* om aanwezig te zijn in het gezin. Het ging dan niet per se over een fysieke aanwezigheid, want deze zou pas tegen 1960 bepleit worden door de redactie. Tijdens het grootste deel van de jaren 1950 bleef de werkdruk op mannen hoog waardoor ze minder tijd spendeerden met de kinderen dan de moeders. De rol van ‘voorzieners’ betrof veeleer een intellectuele betrokkenheid van vaders bij het reilen en zeilen van het gezinsleven. Het katholieke discours achtte de ‘mannelijke rationaliteit’ immers nodig binnen het familieverband om stabiliteit te garanderen. ‘Voorzien’ ging dan ook meer betekenen dan enkel financiële of materiële voorziening.

Ten eerste voorzag een vader in bescherming. Hij deed dit onder andere door de familiale, en ook de christelijke, waarden te verdedigen in de stembus. Na de toekenning van het vrouwenstemrecht in 1948 deelde hij deze verantwoordelijkheid met zijn echtgenote. Toch bleven publieke aangelegenheden volgens de *Feuilles Familiales* vooral een mannenzaak. Als brugfiguur tussen de situaties binnen- en buitenshuis en als ‘meer rationeel’ wezen dan de vrouw, konden vaders zich volgens het tijdschrift bijvoorbeeld het best inzetten voor de keuze van een jeugdbeweging en een school voor de zoon of dochter. Het ‘gescheiden sferen’ model lag dus aan de grondslag van zijn functie als voorziener, net zoals bij de toekenning van zijn autoriteit als gezinshoofd. Deze rol vroeg voorts een actieve betrokkenheid van de vader die met de leerkrachten en jeugdleiders diende te praten om te garanderen dat zij dezelfde katholieke waarden deelden. Op die manier kon hij zijn kroost immers beschermen van niet-gewenste invloeden. De redactie van het tijdschrift stelde het bieden van bescherming dan ook voor als het creëren van een ideale ruimte waarin het kind zich kon ontplooiën tot een goede christen.

Het katholieke vaderschapsideaal bouwde niet alleen op de rol als ‘beschermer’ vanuit de idee van ‘mannelijke rationaliteit’ — als complement voor het vrouwelijke intuïtieve denken. Mannen kregen in het katholieke discours een organisatietalent aangemeten dat van essentieel belang was om structuur te bieden aan het gezin. In de voorbeeldverhalen van de *Feuilles Familiales* droegen mannen dan ook de *mental load* van het huishouden. Door een goede planning van het huishoudelijke werk op te stellen, voorzagen ze in het comfort van de gezinsleden — voornamelijk van de moeder — en in de werkbaarheid en de stabiliteit van het gezinsleven. Verder sprongen ze af en toe in bij kleine huishoudelijke taken zoals de afwas of het herstellen van een kledingstuk. Uit mijn analyse van enkele artikelen uit de *Feuilles Familiales* bleek echter dat deze activiteiten niet tot het dagelijkse takenpakket

---

²³⁸ King, *Family Men*, 189.

van de man behoorden. Toch won een notie van ‘hulpvaardigheid’ aan belang voor het katholieke vaderschapsideaal. De hulp bij het huiswerk daarentegen werd bijvoorbeeld wel beschouwd als een typisch mannelijke vorm van hulp aan het gezin.

Naast het organisatorische denkwerk, kon de vader volgens het magazine voorzien in structuur door zelf een positieve houding aan te nemen. Een gestructureerde thuisomgeving stond gelijk aan een optimistische thuisomgeving. Vaders droegen volgens de *Feuilles Familiales* de verantwoordelijkheid om een gunstig familiaal milieu van regelmaat, vertrouwen en sereniteit uit te bouwen. Op deze manier kon hij zijn kroost motiveren tot oprechtheid, verantwoordelijkheidszin en een goede werkhouding. De beperkte momenten die een vader met zijn gezin deelde, kregen meer betekenis: elk moment dat de vader bij zijn kind spendeerde, moest bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling. Kortom, het maandblad spoorde haar mannelijke lezers niet aan om werkuren in te ruilen voor familiemomenten, maar wel om de tijd die vaders met hun gezin konden doorbrengen, zinvol te maken.

Laura King had in haar onderzoek amper aandacht voor religieuze ideaalbeelden over vaderschap. Nochtans bleek uit dit onderzoek dat er binnen de katholieke godsdienst een duidelijk beeld bestond van familie-georiënteerde mannelijkheid. Mannen moesten niet alleen ‘voorzieners’, maar ook priester zijn — een rol die tot nu toe over het hoofd werd gezien door historici zoals King. Dit onderzoek besteedde geruime aandacht aan de rol als morele gids van het gezin die het tijdschrift toekende aan de vaderfiguur. De vader moesten ten eerste kinderen onderwijzen in de katholieke moraal en totaalvisie. Via zijn eigen voorbeeld, kon hij hen instrueren in het nut van het katholicisme voor hun latere, volwassen leven. Zo garandeerde hij zo het voortbestaan van de katholieke zuil aangezien het nageslacht werd gesocialiseerd tot een leven binnen de katholieke gemeenschap.

Ten tweede stelde de *Feuilles Familiales* vaders ook voor als ‘gezinspriesters’. Dit hield in dat ze de leiding namen in gebeden en religieuze overdenkingen. Dit vroeg om een actieve betrokkenheid van de vader, die deze spirituele momenten goed moest voorbereiden. Daartoe moest hij op de hoogte zijn van de behoeften en zorgen van zijn gezinsleden, om deze te kunnen verwerken in het gebed of de Bijbellesing. Een vader was dus niet alleen de opzichter, maar ook de initiatiefnemer in de dialoog tussen ouders en kinderen in verband met het geloofsleven. In deze momenten van spirituele verrijking gaf de vader als ‘priester’ bovenal het goede voorbeeld aan zijn nageslacht. Hij werd daarom in het tijdschrift voorgesteld als de eerste gedeputeerde van God en dus als de eerste verantwoordelijke voor de christelijke vorming van de kinderen. Onderzoek van Tine Van Osselaer toonde aan dat het katholieke discours al in de negentiende eeuw het ‘priesterschap’ van de vaderfiguur benadrukte. Uit dit onderzoek bleek dat in de jaren 1950 dat priesterschap, evenzeer als de andere vaderschapsrollen, steeds meer vertrok vanuit een notie van ‘dienaarschap’. Zo stelde een christelijke vader de persoonlijke ontwikkeling van het kind voorop aan zijn eigen wensen met betrekking tot hun geloofsleven, aldus de *Feuilles Familiales*. De aardse vader hoorde zijn kind in de eerste plaats te begeleiden op de weg die de hemelse vader voor het meisje of de jongen voorzien had. De papa trad dus op als de morele gids voor zijn kinderen om hen op een discrete manier tot God en tot het geloof te brengen, maar ook tot zichzelf. Deze interpretatie is een aanvulling op het ‘voorzieners’-model van Laura King, waarin nog geen aandacht was voor de morele levenslessen waarin een vader zijn kinderen diende te voorzien.

Het laatste hoofdstuk bouwde op een ander werk van Laura King: *Now You See a Great Many Men Pushing their Pram Proudly: Family-Orientated Masculinity Represented and Experienced in Mid-Twentieth-Century Britain*. In deze studie behandelde de Britse historica onder andere het discursieve

onderscheid tussen “loving mothers” en “proud fathers”.²³⁹ Ze stelde dat deze tweeledige representatie van moeders en vaders nog tot en met de jaren 1940 doorleefde in de bronnen die ze had onderzocht. Moeders werden veel vaker aangewend als de “liefdevolle ouder” dan vaders. Tijdens de jaren 1950 verloor dit onderscheid volgens King aan belang en werden beide ouders even vaak herinnerd aan het belang van hun affectieve aanwezigheid voor de kinderen.²⁴⁰ Aan de hand van een analyse van een zestigtal artikels in de *Feuilles Familiales* bleek dat deze these ook gold voor de Belgische casus. Zo spoorde de redactie van de *Feuilles Familiales* mannen aan om zich eigenschappen die voordien als ‘vrouwelijk’ werden geïnterpreteerd, toe te eigenen. Het ging voornamelijk om een soort tederheid die verder ging dan trotsheid alleen. Zo riep de redactie op tot een actieve inspanning van papa’s voor de ontwikkeling van een emotionele vader-kind relatie.

De *Feuilles Familiales* benadrukte vooral drie aspecten van de vriendschap tussen een vader en zijn zoon of dochter. Ten eerste moest een vader stilstaan bij de mate waarin hij zich interesseerde in de gedachtewereld van zijn kind. Het maandblad verwachtte immers dat hij begaan was met de behoeften en zorgen, maar ook met de talenten van zijn nageslacht. Hij kon hier kennis van nemen door bijvoorbeeld met zijn kind te spelen. Zijn oprechte belangstelling moest uitmonden in een affectieve relatie tussen beiden, want deze taak veronderstelde dat de vader bewust tijd vrijmaakte om te spenderen met zijn kind.

Een tweede fundament van de vriendschappelijke vader-kind relatie was deze van de bloedband. De *Feuilles Familiales* benadrukte regelmatig hoe het besef hiervan bij de kinderen een groter vertrouwen kon scheppen tussen henzelf en hun verwekker. Het beeld van een ‘trotse’ vader was hier nog erg aanwezig: vaders uitten in de besproken anekdotes hun blijdschap over hun (nieuwe) rol.

Het derde aspect van ‘liefdevol’ vaderschap dat aan de basis lag voor de vriendschapsrelatie tussen een papa en zijn kroost, was affectie. Hieraan besteedde de *Feuilles Familiales* de grootste aandacht. Het was dan ook de manier bij uitstek om ‘liefdevol’ vaderschap te promootten. In het hoofdstuk over de vader als voorziener, kwam reeds aan bod dat vaders hun beperkte fysieke aanwezigheid in het gezin zo zinvol mogelijk dienden te maken. Het tonen en ook het ontvangen van genegenheid speelde daarin een belangrijke rol, aldus de redactie van het katholieke tijdschrift. Affectie gaf het kind namelijk een gevoel van geborgenheid en vertrouwen. Vooral vaders werden aangesproken in de artikels hierover, wellicht omdat het idee van tederheid bij mannen nog als ‘nieuw’ werd aanzien. De *Feuilles Familiales* hoopte wellicht haar mannelijk lezers te inspireren om hierin toch een gelijkwaardige toewijding als de moeder aan te gaan. In zijn ‘liefdevol’ optreden, benaderde de vaderfiguur dan ook wat tijdens het interbellum werd gezien als de ‘moederlijke emoties’. Toch werd de vader niet geportretteerd als een soort indringer in het vrouwelijke domein van de sentimentaliteit. De vader werd volgens het maandblad, evengoed als de moeder, in staat geacht tot een emotionele betrokkenheid. Het ‘gescheiden sferen’ model was met andere woorden minder van toepassing voor de rol van de vader als vriend van zijn nakomelingen. Hoewel de *Feuilles Familiales* niet expliciet tot doel had om de complementariteit van de seksen onderuit te halen, werd het model dus toch enigszins vervormd als het ging om het beeld van een ‘liefdevolle’ vader.

Samengevat werd het ‘gescheiden sferen’ model nooit nadrukkelijk in vraag gesteld door de *Feuilles Familiales*. Meer nog, het lag tijdens de jaren 1950 nog lang aan de basis van de verdeling van verantwoordelijkheden in het gezin tussen de moeder en de vader. Zo vond de redactie vooral de

---

²³⁹ King, “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly”.

²⁴⁰ King, 611.

echtgenoot geschikt tot het uitoefenen van gezag en de disciplineren van de gezinsleden. Dit hield in dat hij als man, met zijn door God gegeven rationaliteit, beter in staat was tot het bieden van structuur en bescherming dan de vrouw. Dit idee werkte ook door in zijn rol als ‘gezinspriester’ waarbij hij volgens het magazine het voortouw diende te nemen in de spirituele vorming van de kinderen. Als eerste afgevaardigde en aardse evenbeeld van de hemelse Vader, stond hij dan ook rechtstreeks in voor de opnemings van zijn kinderen in de katholieke gemeenschap.

Toch bewees deze masterproef dat de katholieke verzuiling geen beperking vormde voor een veranderend begrip van vaderschap, maar juist een voorwaarde. De opwaardering of emancipatie van de man in zijn rol als vader werd, preciezer geformuleerd, mogelijk gemaakt dankzij het ‘gescheiden sferen’ model dat mannen en vrouwen elk in hun eigen bekwaamheden trachtte aan te spreken. Het katholieke socialiseringsoffensief tijdens de jaren 1950 opende met ander woorden de weg naar wat Laura King een meer familie-georiënteerde mannelijkheid noemde.²⁴¹ Zo promootte de *Feuilles Familiales* de zinvolle aanwezigheid van vaders als een vorm van ‘teder dienaarschap’. Het vaderschap werd door het maandblad voorgesteld als een vangnet en een motivatie voor de kinderen. Vaders waren niet langer strenge despoten of afwezige kostwinners, maar aanwezige en tedere vrienden. Mannelijke lezers werden door voorbeeldverhalen die aanzetten tot zelfonderzoek aangemoedigd om na te denken over hun eigen gedrag en de impact daarvan op de ontwikkeling van hun kinderen. Een man die door God was opgeroepen om vader te zijn, moest zijn hele leven wijdden aan die ouderschapsmissie. Hij leefde niet langer voor zichzelf, maar wel voor zijn nakomelingen en dus voor de volgende generatie christenen. Kortom: vaderschap werd in de jaren 1950 een levensdoel voor katholieke mannen.

---

²⁴¹ King, *Family Men*, 189, 191 en 198.

Bibliografie

Bronnenmateriaal

Feuilles familiales: l'amour et la vie (Mouscron: Vanbraekel, 1946-1960).

Literatuur

- Bakker, Nelleke.** “Opvoeden met de harde hand? Een historisch-kritische beschouwing van de neo-calvinistische opvoedingsmentaliteit 1880-1930”. In *Thema's uit de wijsgerige en historische pedagogiek. Bijdragen aan de achtste landelijke pedagogendag*, onder redactie van Bas Levering, Gert Biesta, en Ido Weijers, 79–85. Utrecht: SWP, 1998.
- Bakker, Nelleke. “Ouderadvisering in historisch perspectief. Over de geschiedenis van opvoedingsvoorlichting en opvoedingsonzekerheid.” In *Ouderbegeleiding nader bekeken. Schouders onder de ouders*, onder redactie van Marga Akkerman-Zaalberg van Zelst, Harry van Leeuwen, en Noëlle Pameijer, 17–34. Psychologie en praktijk. Lisse: Swets en Zeitlinger, 1998.
- Bakker, Nelleke. “Vaders. Vaderschap in historisch perspectief: Vaders in de geschiedenis. Een inleiding”. *Kind en adolescent* 19, nr. 1 (1998): 13–21. <https://doi.org/10.1007/BF03060675>.
- Billiet, Jaak, Lieve Claes, Leo Kenis, Patrick Pasture, en Luc Vints.** *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe 1945-2000, La Transformation Des Églises Chrétiennes En Europe Occidentale 1945- 2000*. KADOC Studies on Religion, Culture and Society 6. Leuven: university press, 2010.
- Crosetti, Anne-Sophie.** “Pierre de Loch, ce transgresseur ? Quand les normes reproductives travaillent les organisations catholiques belges en charge du couple”. In *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l'Église catholique*, 77–92, 2017.
- Crosetti, Anne-Sophie. “The ‘Converted Unbelievers’: Catholics in Family Planning in French-Speaking Belgium (1947-73)”. *Medical History* 64, nr. 2 (2020): 267–286. <https://doi.org/10.1017/mdh.2020.6>.
- Damberg, Wilhelm, en Patrick Pasture.** “Restoration and Erosion of Pillarised Catholicism in Western Europe”. In *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe (1945-2000) / la Transformation des églises Chrétiennes en Europe Occidentale : La Transformation Des Eglises Chretiennes En Europe Occidentale*, 55–76. Leuven University Press, 2010. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=1763051>.
- Denis, Maurice.** *Catechismus van de katholieke kerk*. Geactualiseerde ed. Brussel: LICAP, 2008.
- Denis, Philippe.** “Le couple et la famille au prisme d'une revue. Histoire des ‘Feuilles Familiales’ (1938-1975)”. *Revue d'histoire ecclésiastique*, nr. 2 (1989): 390–403.
- Dupont, Wannes.** “In Good Faith: Belgian Catholics’ Attempts to Overturn the Ban on Contraception (1945-1968)”. In *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l'Église catholique*, 67–76, 2017.
- Dupont, Wannes. “Of Human Love: Catholics Campaigning for Sexual Aggiornamento in Postwar Belgium”. In *The Schism of '68 Catholicism, Contraception and Humanae Vitae in Europe, 1945-1975*, onder redactie van Alana Harris, 49–71, 2018.
- Dupont, Wannes. “The Case for Contraception: Medicine, Morality and Sexology at the Catholic University of Leuven (1930-1968)”. *Histoire, Médecine et Santé*, nr. 13 (2018): 49–65. <https://doi.org/10.4000/hms.1329>.
- Faron, Olivier.** “Father–child Relations in France: Changes in Paternal Authority in the Nineteenth and Twentieth Centuries”. *The History of the Family* 6, nr. 3 (2001): 365–375. [https://doi.org/10.1016/S1081-602X\(01\)00078-1](https://doi.org/10.1016/S1081-602X(01)00078-1).
- Francis, Martin.** “The Domestication of the Male? Recent Research on Nineteenth- and Twentieth-Century British Masculinity”. *The Historical Journal* 45, nr. 3 (2002): 637–652. <https://doi.org/10.1017/S0018246X02002583>.

- Gerard, Emmanuel, en Frederik Verleden.** *De ongrijpbare macht: een politieke geschiedenis van België*. Leuven: Acco, 2019.
- Gevers, Lieve.** *Kerk in de kering. De Katholieke Gemeenschap in Vlaanderen 1940-1980*. Pelckmans; Kalmthout, 2014.
- Gill, Rosalind.** “Power and the Production of Subjects: A Genealogy of the New Man and the New Lad”. *The Sociological Review (Keele)* 51, nr. 1_suppl (2014): 34–56.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2003.tb03602.x>.
- Godelier, Maurice.** *The Metamorphoses of Kinship*. London: Verso, 2011.
- Harris, Alana.** “Gatherings at the Family Table. Transformations in Christology and Popular Religiosity in Twentieth-Century English Catholicism, 1945-1980.” In *Christian Homes : Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries*, 179–206. Leuven University Press, 2015. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=4777079>.
- Horn, Gerd-Rainer.** “Left Catholicism in Western Europe A Brief Survey”. In *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe (1945-2000) / la Transformation des églises Chrétiennes en Europe Occidentale : La Transformation Des Eglises Chretiennes En Europe Occidentale*, 77–95. Leuven University Press, 2010.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=1763051>.
- King, Laura.** *Family Men: Fatherhood and Masculinity in Britain, c. 1914-1960*. First published in paperback. Oxford: University Press, 2020.
- King, Laura. “Hidden Fathers? The Significance of Fatherhood in Mid-Twentieth-Century Britain”. *Contemporary British History* 26, nr. 1 (2012): 25–46.
<https://doi.org/10.1080/13619462.2012.656385>.
- King, Laura. “Hiding in the Pub to Cutting the Cord? Men’s Presence at Childbirth in Britain c .1940s-2000s”. *Social History of Medicine : The Journal of the Society for the Social History of Medicine* 30, nr. 2 (2017): 389–407.
- King, Laura. “Now You See a Great Many Men Pushing Their Pram Proudly: Family-Orientated Masculinity Represented and Experienced in Mid-Twentieth-Century Britain”. *Cultural and Social History* 10, nr. 4 (2013): 599–617.
<https://doi.org/10.2752/147800413X13727009732281>.
- King, Ursula.** “Religion and Gender: Embedded Patterns, Interwoven Frameworks”. In *A companion to gender history*, onder redactie van Merry E. Wiesner-Hanks en Teresa A. Meade, 4:70–83, 2004.
- LaRossa, Ralph.** “The Culture of Fatherhood in the Fifties: A Closer Look”. *Journal of Family History* 29, nr. 1 (2004): 47–70. <https://doi.org/10.1177/0363199003261811>.
- Latré, Bart.** *Strijd en Inkeer : De Kerk- en Maatschappijkritische Beweging in Vlaanderen, 1958-1990*, 2011.
- Longman, Chia.** “De marginalisering van religie binnen genderstudies. Een pleidooi voor een intersectorie benadering via de sociale wetenschappen”. *Tijdschrift voor sociologie*, 2003.
- Luykx, Paul en Pim Slot.** *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*. Hilversum: Verloren, 1997.
- Luykx, Paul.** “Erger dan de Reformatie? Katholieken in de jaren vijftig”. In *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, 67–88, 1997.
- Marissal, Claudine.** *Moeders en vaders: geen vanzelfsprekende gelijkheid: België, 19de-21ste eeuw*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, 2018.
- Masquelier, Juliette, en Cécile Vanderpelen-Diagre.** “« Normal », « souhaitable » ou « frauduleux » ? Discours catholiques sur la sexualité dans la Belgique des années 1950-1960”. In *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 54–66, 2017.
- Natalie Zemon Davis.** “‘Women’s History’ in Transition: The European Case”. *Feminist Studies* 3, nr. 3/4 (1976): 83–103. <https://doi.org/10.2307/3177729>.
- Peperstraete, Sylvie.** “Note de l’éditrice de la collection”. In *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 7–8, 2017.
- Pozzi, Lucia.** “The Encyclical Casti connubii (1930): the Origin of the Twentieth Century Discourse of the Catholic Church on Family and Sexuality”. In *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 41–51, 2017.

- Rusterholz, Caroline.** “Fathers in 1960s Switzerland: A Silent Revolution?” *Gender & History* 27, nr. 3 (2015): 828–843. <https://doi.org/10.1111/1468-0424.12165>.
- Rutherford, Robert.** “Fatherhood, Masculinity, and the Good Life During Canada’s Baby Boom, 1945-1965”. *Journal of Family History* 24, nr. 3 (1999): 351–373. <https://doi.org/10.1177/036319909902400307>.
- Schneider, Bernhard.** “Masculinity, Religiousness and the Domestic Sphere in the German-speaking World around 1900.” In *Christian Homes : Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries*, 27–52. Leuven University Press, 2015. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=4777079>.
- Servais, Paul.** “The Church and the family in Belgium, 1850-1914”. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 31, 3–4 (2001): 621–47.
- Somerwine, Charles, en Patricia Grimshaw.** “Equality and Difference in the Twentieth Century West”. In *A companion to gender history*, onder redactie van Merry E. Wiesner-Hanks en Teresa A. Meade, 32:586–608, 2004.
- Thom, Deborah.** “‘Beating Children is Wrong’: Domestic Life, Psychological Thinking and the Permissive Turn”. In *The Politics of Domestic Authority in Britain since 1800*, 261–83, 2009.
- Van Osselaer, Tine.** “Christening Masculinity? Catholic Action and Men in Interwar Belgium”. *Gender & History* 21, nr. 2 (2009): 380–401. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0424.2009.01554.x>.
- Van Osselaer, Tine. “Masculinity and Catholicism: The Leagues of the Sacred Heart in Belgium, 1900–1940”. *European History Quarterly* 42, nr. 3 (2012): 422–443. <https://doi.org/10.1177/0265691412448160>.
- Van Osselaer, Tine. “Religion, Family and Domesticity in the Nineteenth and Twentieth Centuries. An introduction”. In *Christian Homes : Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries*, 7–26. Leuven University Press, 2015. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=4777079>.
- Van Osselaer, Tine. *The Pious Sex: Catholic Constructions of Masculinity and Femininity in Belgium, c. 1800–1940*. KADOC-Studies on Religion, Culture and Society. Leuven: University Press, 2013.
- Van Osselaer, Tine, en Patrick Pasture.** *Christian Homes: Religion, Family and Domesticity in the 19th and 20th Centuries*. Vol. 14. KADOC-Studies on Religion, Culture and Society. Leuven: University Press, 2014.
- Vanderpelen-Diagre, Cécile.** “La « Sainte Famille » : retour sur l’efficacité heuristique d’une allégorie”. In *La Sainte Famille: Sexualité, filiation et parentalité dans l’Eglise catholique*, 9–16, 2017.
- Verstraeten, Johan.** “Fundamental Changes in the Social Ethic of the Christian Churches”. In *The Transformation of the Christian Churches in Western Europe (1945-2000) / la Transformation des églises Chrétiennes en Europe Occidentale : La Transformation Des Eglises Chretiennes En Europe Occidentale*, 175–93. Leuven University Press, 2010. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/kuleuvenul/detail.action?docID=1763051>.
- Viaene, Vincent.** *Belgium and the Holy See from Gregory XVI to Pius IX (1831-1859): Catholic Revival, Society and Politics in 19th-Century Europe*. Institut Historique Belge de Rome. Bibliothèque 50. Leuven: University Press, 2001.
- Wiesner-Hanks, Merry E.** “Structures and Meanings in a Gendered Family History”. In *A companion to gender history*, 3:51–67, 2004.

Abstract

Hoe moesten katholieke vaders zich gedragen in de jaren 1950? Deze vraag was het uitgangspunt van dit onderzoek. Ze volgde vanuit een dubbele lacune in het bestaande historische onderzoek. Zowel vaderschapsgeschiedenis als de geschiedenis van de jaren 1950 stonden lange tijd in de schaduw van een ander onderwerp. Vaderschap werd alleen bestudeerd in het zog van moederschap; de jaren 1950 golden vooral als een voorbode van de ‘revolutionaire’ jaren 1960. Hoewel historici recent probeerden om zowel vaderschap als de *fifties* in hun eigenheid te onderzoeken, ontbrak tot nu toe een complex, historisch begrip van vaderschapsidealen in de jaren 1950. Daar komt nog bij dat de historiografie tot nu toe geen aandacht schonk aan religieuze denkbeelden over vaderschap en hoe deze ingezet werden ter realisatie van de gedroomde, maatschappelijke visies van godsdiensten.

Via inhoudelijk onderzoek en een discoursanalyse van een driehondertal artikels uit het Franstalige tijdschrift *Feuilles Familiales* onderzocht ik daarom hoe vaderschap tussen 1945 en 1960 werd voorgesteld in een Belgisch-katholieke context. Daaruit bleek dat katholieke vaders na de Tweede Wereldoorlog werden geacht om hun aanwezigheid in het gezin zinvol te maken. Dit betekende dat ze zich actief dienden in te zetten voor de ontwikkeling en de toekomst van hun kinderen. Op die manier droegen ze immers bij aan de socialisering van de volgende generatie gelovigen. Het maandblad spoorde vaders dan ook aan tot een grotere (emotionele) betrokkenheid bij het gezinsleven dan voordien gangbaar was.

Een katholiek gezinshoofd werd tijdens de jaren 1950 verantwoordelijk gesteld voor de gunstige omgeving waarin kinderen opgroeiden. Dit had een belangrijke weerslag op wat ‘vaderschap’ betekende. Eerst en vooral moesten vaders zich een zekere ‘zachtheid’ aanmeten. In de artikels van de *Feuilles Familiales* maakte het despotische gezag van de vader zo plaats voor een meer democratische autoriteit, waarvan dialoog de kern vormde. Daarnaast wees de redactie haar mannelijke lezers op het belang van een emotionele en vriendschappelijke vader-kind relatie. Een ander gevolg was dat vaders hun rol als ‘voorzieners’ breder dienden op te vatten dan een kostwinnersfunctie. Ze hoorden hun gezin niet alleen te voorzien van financiële middelen, maar ook van andere vormen van ondersteuning. Het tijdschrift vatte deze steun op als het voorzien in bescherming, structuur, hulp en spirituele begeleiding. Dit vroeg van vaders een actieve betrokkenheid bij het reilen en zeilen van het gezin en bij de vorming van de zoons en dochters.

Het gezin was tijdens de jaren 1950 dus niet louter een vrouwenzaak. Het ‘gescheiden sferen’ model waarbij mannen en vrouwen elk hun eigen verantwoordelijkheden droegen in hun respectievelijke publieke of private sferen, werd in deze periode immers vertaald naar het familieverband. Concreet kregen mannen en vrouwen nu ook hun eigen taken toegekend in verband met de opvoeding van de kinderen. De complementariteit van de seksen, en de verzuiling in bredere zin, vormden dus geen hindernis voor de emancipatie van de vaderfiguur in een gezinscontext. Integendeel, het maakte de opkomst van een gezinsideaal mogelijk waarin vaderschap, evenzeer als moederschap, als levensdoel werd voorgesteld.